

SKADEREDUKSJON I PRAKSIS
DEL II
Omsorg på nederste trinn

Nicolay B. Johansen
Hanne Myhre

ISBN 82-92171-01-3

1. INNLEDNING	3
3. LIVSSITUASJON.....	6
4. PRESENTASJON AV HUSENE	9
Stillingsinstrukser for Dalsbergstien Hus	9
En sammenfatning av husreglene	10
“Marcus Thranes ”uskrevne regler”	11
5. SPENNINGSFELTER PÅ HUSENE.....	14
Lavterskel – hjelp	14
Individ- og regelorientering.....	17
Håndtering av regler mellom individ- og regelorientering.....	22
6. INNE PÅ HUSENE	28
Lettbent tone.....	29
Resepsjonen	29
Tv-stuene	35
Kjøkkener	39
Utflukter	45
Uanstrengthet.....	48
Hilsener.....	48
Lettbent tone.....	50
7. SAMSPILL PÅ HUSENE	52
Omsorg.....	52
Regelrytteri?	56
Avvisninger	56
Utakknemlighet og manipulering.....	59
Manipulasjon	60
Å bidra med ”mer”	66
8. LAVTERSKELE - FAGLIGHET.....	69
Arbeidsdeling mellom verneassistenter og fagstillinger?	69
METODISKE REFLEKSJONER.....	73
”Tilstedeværende observasjon”	75
Å forske på egen arbeidsplass	76
LITTERATUR	79

1. INNLEDNING

Denne rapporten er en dokumentasjon og et supplement til rapporten "Skadereduksjon i praksis - Del I". Del I tar for seg de to lavterskeltiltakene Dalsbergstien Hus og Marcus Thranes Hus. Der er Husene presentert i forhold til det å drive med skadereduksjon. Formålet har vært å vise hva skadereduksjon vil i si det daglige praktiske liv, i samspillet mellom beboere og ansatte.

For å undersøke dette gjennomførte vi to observasjonsperioder på Husene. Riktignok har vi begge erfaringer som ansatte ved et av Husene, men vi ønsket å forsøke å se samspillet utenfra, så langt det var mulig. Det er observasjonene fra disse periodene som utgjør hovedgrunnlaget for de konklusjoner og analyser som er foretatt i rapportens Del I. Men observasjonene er ikke presentert eller diskutert i forbindelse med de forskjellige ledd i rapportens forløp. Det er det som er grunnen til at vi også har villet utgi denne Del II. De som vil undersøke grunnlaget for våre funn og begrepsdannelser skal kunne bruke denne rapportens Del II til slike formål.

Del I er som sagt analytisk i forhold til samspillet mellom beboere og ansatte. I det følgende skal vi gjengi noen av de meste sentrale punktene derfra. En nærmere presentasjon følger i de forskjellige kapitlene nedenfor.

Kapittel 3 og 4 i Del I handler om det Husene er ment å skulle være, hvilke formål som er satt opp for driften. Vi mener å kunne identifisere to "spenningsfelt" mellom forskjellige målsettinger, som preger forholdet mellom de som jobber og bor på Husene. Det er for det første et spenningsfelt mellom kontroll og omsorg, og for det andre mellom å drive en institusjon med lav terskel og samtidig skulle formidle hjelp. Spenningsfeltene oppstår på bakgrunn av forskjellige målsettinger og funksjoner Husene har, og må ha. I spenningsfeltene oppstår det forskjellige måter å utføre sin jobb for de ansatte; vi har kalt det regelorientering og individorientering. Vi mener det er mulig å forstå enkelte av observasjonene som kommer senere på bakgrunn av disse spenningsfeltene.

Det å skrive om møter og samspill mellom beboere og ansatte krever at man tematiserer hva slags vilkår de forskjellige partene handler ut fra. Ingen av disse rapportene gjør dette på en gjennomført måte. Men i Del I har vi et kapittel 5 som handler om beboernes livssituasjon. Der tematiserer vi deres fysiske, psykiske og sosiale helse. Bildet er nedslående, men poenget er å gi en ramme for å forstå noen av de konfliktene som oppstår. Det har vært fristende å også presentere "typiske" beboerhistorier. Det kunne passet i en setting som dette. Anonymitetshensyn gjør imidlertid dette vanskelig. Slike historier finnes det dessuten en del av fra før, for eksempel hos Lundberg og Thoresen (1993) og Hart (2001).

Våre observasjoner ledet til et spesielt hovedfunn som er presentert i kapittel 6. Uansett hvor vi befant oss, ble vi slått av det vi har kalt "den lettbenete tonen" mellom beboere og ansatte. Det fantes unntak, men helhetlig sett var dette det

som preget våre oppsummeringer. Den lettberte tonen er karakterisert ved humor og uanstrengthet. Det er mye tull og latter når beboere og ansatte omgås. Humor er likevel ingen garanti for "letthet". Humor kan som Freud og mange andre har påpekt, lett skjule anstrengte relasjoner. Vi mener likevel at det på tross av solid grobunn for anstrengthet, ikke er dette som kjennetegner samspillet på Husene. Vi opplevde stadig at beboere og ansatte omgikk hverandre i påfallende uanstrengte former. Det som satte oss på spor av dette var først og fremst en gjenkjennelig hilsekultur. Omgangen beboere og ansatte i mellom preges også av "kjedsommelig" alminnelighet. Alvoret fra livssituasjonen tatt i betraktning, omgangsformen er påfallende udramatisk. For det meste.

I kapittel 7 tar vi for oss tre forskjellige temaer fra Husene: omsorg, regelorientering og noe litt diffust vi med en annen forfatter (Skatvedt 2001) oppsummerer under overskriften "mer". Vi vil kommentere hvert av disse temaene enkeltvis.

Hvis man prøver å se alle disse temaene samlet sitter man trolig igjen med et nokså realistisk helhetsinntrykk av det indre livet på Husene. Vi har prøvd å oppsummere dette i Husenes eget uttrykk "Klima for endring". Dette i bunn og grunn motsetningsfylte uttrykket gjenspeiler godt det spenningsfylte samspillet mellom beboere og ansatte. Den lettberte omgangsformen antyder at Husenes har lyktes med å finne en tilpasning til spenningsfeltene mellom forskjellige mål og funksjoner, og mellom beboere og ansatte. Samtidig er dette en sårbar tilpasning, og det viser seg spesielt tydelig hvis man prøver å formulere hva det vil si å operere med en egen "lavterskelfaglighet". Hva er det som skiller lavterskel institusjoner rent faglig, fra andre institusjoner innen for eksempel rusomsorgen?

Tilsynelatende var det ingen "funn" i de observasjonene vi gjorde. Omgangen beboere og ansatte i mellom var preget av en slående hverdagslighet. Riktignok mente vi å ha belegg for en påstand om at det generelt er en hyggelig og munter tone på Husene, etter hvert ble dette noe nyansert og tonet litt ned til fordel for det alminnelige. Dette "ikke-funnet" har siden blitt vårt viktigste funn, og har dannet utgangspunkt for våre betraktninger om omsorg og en slags rituell inkludering av beboerne i en annen tilværelse enn de til vanlig befinner seg. Det alminnelige og uhøytidelige kan betraktes som en måte å omgås preget av at hjelpen som tilbys på Husene skal formidles på beboernes premisser og, til en viss grad, initiativ. Dette gjenspeiler således på mange måter den spenningen som ligger i Husenes organisatoriske og institusjonelle rammer: mellom lavterskel og omsorg/hjelp, og mellom kontroll og omsorg. Vi vil påstå at den alminnelige omgangsformen er skadereducerende tiltaks fremste og viktigste kjennetegn, ved siden av de konkrete hjelpetiltak Husene tilbyr.

Observasjonene i denne rapporten er kategorisert ut fra de funn vi mener å ha gjort. Den kronologiske rekkefølgen er i den samme som i "Skadereduksjon i praksis – Del I". Således skal det være enkelt å lese de to rapportene parallelt for de som måtte ønske det. Denne rapporten kan også brukes som et slags

oppslagsverk for å finne eksempler på de betraktninger som er gjort i ”Skadereduksjon i praksis – Del I”.

Hendelsene er løsrevet fra hverandre, og må således tolkes som selvstendige enkeltepisoder. Vi har valgt å omtale personalet som P1 (første person fra personalet som opptrer i situasjonen), P2 (andre person), osv. Tilsvarende med beboerne; B1, B2 osv. For å holde språkføringen som lite kunstig som mulig, har vi valgt å presentere dem i ”vi-form”.

Metodisk sett har vi beveget oss i usikkert farvann. Å studere sin egen arbeidsplass er på mange måter et risikabelt prosjekt, både i forhold til arbeidsgiver og i forhold til verdien av det som produseres (altså denne rapporten). Vi har nærmet oss oppgaven med kvalitative virkemidler hentet fra den samfunnsvitenskapelige verktøykassen. Dette kan betraktes som problematisk i den grad dette er en fremgangsmåte som overlater store deler av datainnsamlingen til skjønnspregede vurderinger. Når vi da i også er relasjonelt knyttet til så vel Husene som innbyggerne, både de som jobber og bor der, er det klare problemer knyttet til prosjektet. I hvor stor grad kan vi påberope oss å ha laget en uavhengig beskrivelse? Svaret er at vi ikke har slike pretensjoner. Vi har likevel ønsket å lage en beskrivelse så løsrevet fra våre egne fordommer og personlige synspunkter vi har kunnet. Vi har gjengitt noen metodiske refleksjoner i et unummerert siste kapittel. Metode er ellers diskutert i rapportens Del I sitt kapittel 2. Vi mente imidlertid at det ville virke forstyrrende å følge den samme kronologien i denne rapporten. Resultatet er at denne rapporten ikke har noe kapittel to, mens de andre kapitlene er nummerert i forhold til Del I. Det som ved første øyekast kan virke rart – nummereringen av kapitlene i denne rapporten – er altså resultatet av et valg. Det kan virke forvirrende, men slik er det jo med så meget her i tilværelsen.

3. LIVSSITUASJON

Beboerne på Husene er i en vanskelig livssituasjon og mange sliter med dårlig fysisk, psykisk og/eller sosial helse. Ofte er dette en følge av langvarig rusmisbruk, men det er også mange som har hatt slike problemer fra ung alder av. Problematikken rundt rus og psykiske lidelser er velkjent, og det er ofte vanskelig å vite hvilket problem som kom først, hva som er årsak og hva som er virkning. Det er blitt et stadig større fokus på dobbeltdiagnoser, også kalt dualproblematikk. I dag blir det stadig mer vanlig å benytte en såkalt integrert behandlingsmodell hvor man fokuserer på og behandler problematikken rundt rus og psykiatri samtidig (Evjen, Øiern og Boe Kielland 2004). I følge de ansatte på Husene synes det som om det stadig blir flere beboere med dobbeltdiagnoser, lettere psykiske lidelser og generelt dårligere fysisk helse. Dette kan henge sammen med reformene innen psykiatrien, men det kan også skyldes at tilstanden til den gruppen mennesker beboerne rekrutteres fra blir dårligere. Helsen til beboerne er mer utførlig beskrevet i Del I.

For å anskueliggjøre beboernes livssituasjon kunne det vært formålstjenlig å gjengi enkelte mer eller mindre typiske historier. Slike historier finner man for eksempel hos Lundberg og Thorsen (1993) og hos Hart (2001). Vi har imidlertid valgt å avstå fra slike historier. De kan dessuten lett bli misvisende i sine elendighetsbeskrivelser. Et trekk som likevel må trekkes frem, er hvordan helt forferdelig elendighet, på alle plan, kan ledsages av sterk motvilje mot å motta hjelp. Nedenfor gjengir vi en sammensatt (lidelses)historie, hvor beboeren nekter å ta i mot hjelp. Selv om historien er fiktiv gir den et godt bilde på hva slags dilemmaer og vanskeligheter personalet står overfor.

Roy er en 34 år gammel mann. Moren er rusmisbruker, og ble skilt fra faren da Roy var svært liten. Etter dette har han hatt lite kontakt med faren, som nå soner en lengre narkotikadom. Som liten ble Roy misbrukt av stefaren. Han tilbrakte flere år på barnehjem. Opp gjennom oppveksten hadde han god kontakt med sin bestemor, en kontakt han fortsatte å holde frem til hun døde. Hans kjæreste eiendel er en gammel, hullede genser hun hadde strikket til ham da han bodde på barnehjemmet.

Roy begynte med rusmidler tidlig i tenårene, men klarte lenge å leve et tilsynelatende "normalt" liv, selv om han slet med traumer fra barndommen og andre vonde tanker. Etter hvert ble det stadig vanskeligere å holde fasaden, og han havnet skikkelig "på kjøret". Han mistet kontakten med sine gamle venner og vanket i stedet sammen med andre rusmisbrukere. Likevel klarte han til en viss grad å ivareta seg selv. Flere ganger var han inne til behandling for sitt rusproblem, men han hadde store problemer med avrusningen og oppholdene ble som regel kortvarige. Først da han ble lagt inn på tvang klarte han å gjennomføre et lengre behandlingsopplegg. Under oppholdet lærte han mye om seg selv, tok utdanning og fikk arbeidserfaring. Dette var i følge ham selv en av de beste periodene i hans liv. Likevel var han snart tilbake på kjøret.

Veien gikk raskt nedover. Helsetilstanden ble stadig dårligere. Fysisk slet han med epilepsi, store abscesser og infeksjoner, foruten en gammel skade. Psykisk var han langt nede. Han fortalte at han var svært deprimert, gråt

mye og hadde ofte suicidale tanker. Han forsøkte også flere ganger å ta sitt eget liv, men selv om han forsøkte ulike metoder så overlevde han hver gang. På denne tiden hadde Roy lenge livnært seg ved prostitusjon og ved å være "løpegutt" for andre i miljøet. Han bodde på ulike hospits og lavterskeltiltak. Han var svært knyttet til personalet på et av Husene og han omtalte dem stadig som "sin (eneste) familie" og fortalte hvor glad han var i dem og "hjemmet" sitt. Han sa at dette var det eneste stedet han ville bo og at det kun var her han hørte hjemme, hvor han følte at folk brydde seg. Hele personalgruppen kjente Roy godt ettersom han er en person som er både åpen, søkende og med et stort behov for omsorg og oppmerksomhet. Roy er dessuten nokså grenseløs og ukritisk i sin opptreden, både i forhold til hva han sier og gjør, hvor han gjør dette og overfor hvem.

Personalgruppen var svært bekymret for Roys forfall. Han var selvdestruktiv og ruset seg ukritisk. Han kunne selv påstå at han ikke hadde ruset seg på flere dager og at det var så godt å være nykter, samtidig som han var så ruset at han knapt kunne stå oppreist. I tillegg ble hans fysiske og psykiske helse stadig dårligere, det samme gjaldt hygiene. Han kunne selv komme og fortelle at "det var så deilig å dusje å vaske håret i dag", mens samtlige kunne se at han ikke hadde vært i nærheten av såpe og vann på ukevis. Han klarte heller ikke å holde orden på rommet sitt. Det var møkkete og rotete, sprøyter fløt overalt, klær og sengetøy var blodig, matrester og søppel lå strødd og fluer surret rundt. Personalet hadde stadig lange diskusjoner rundt Roy og hans situasjon, diskusjoner ofte preget av frustrasjon, fortvilelse og oppgitthet. Hvordan kunne man hjelpe? Var det noe som var uprøvd? Samarbeidet med sykepleiere, lege, sykehus, psykiatri, behandlingsapparat og sosialkontor var tett, og han var også innlagt på sykehus ved et par anledninger. Bekymringsmeldingene var mange. Ansvarsgruppen arbeidet med å få ham tvangsinnlagt igjen.

I mellomtiden fortsatte Roy sin selvdestruktive atferd, han ruset seg mer enn noensinne og trakk seg mer unna både personalet og andre beboere eller var i konflikt med disse. Han sa stadig oftere at han ønsket å være alene, og det var vanskelig og lite hensiktsmessig å få en ordentlig samtale med ham ettersom han var så ruset, ofte så ruset at han sovnet under samtalen. Personalet hadde likevel daglig kontakt med Roy og forsøkte å motivere ham for å endre sin atferd.

Plutselig forverret Roys helsetilstand seg ytterligere. Personalet fant ham sengeliggende og ute av stand til å komme seg ut fra rommet. Han ønsket ikke lege, men ba om hjelp til å kjøpe cola og røyk. Personalet var alvorlig bekymret for Roy, og tilkalte lege selv om det var i mot hans ønske. Roy ble rasende over det han kalte et "tillitsbrudd". Etter en lengre samtale roet situasjonen seg, Roy forstod personalets bekymring, men mente at han ikke hadde behov for lege. Etter dette hadde personalet jevnlig tilsyn med Roy. Han var da sengeliggende og svært avmagret, skitten og blodig. Han nektet lenge å ta imot lege, men takket ja til å få noe å drikke og tilsyn fra sykepleier. Til slutt innså han selv at det måtte bli sykehusinnleggelse.

Dette er ingen unik historie. Det er likevel de færreste som oppfører seg like selvdestruktivt som dette over tid. Like fullt er dette en del av hverdagen for personalet og det forteller noe om hva slags situasjoner de ansatte på husene konfronteres med. Eksempelet er illustrerende i forhold til hvordan personalet ofte kan komme til kort og føle seg maktesløse.

De vanskeligste situasjonene oppstår når lege og ambulanspersonal på det sterkeste anbefaler sykehusinnleggelse, og beboeren fortsatt nekter dette. I enkelte tilfeller kan situasjonen kanskje være livstruende, men personalet er nærmest maktesløse så lenge beboeren ikke samtykker i å ta i mot hjelp. En ansatt fortalte om en slik episode:

Det hadde vært tilkalt ambulanse, etter anmodning fra lege, flere ganger samme døgn, men beboeren nektet å la seg innlegge i frykt for abstinenser. Personalets og legens forsikringer om at vedkommende ville få metadon under sykehusoppholdet hjalp ikke. Beboeren hadde trolig blodpropp i benet og legen fryktet at benet måtte amputeres hvis beboeren ikke fikk rask behandling. Benet var hissig rødt og hovent, smertene var store, og beboeren klarte ikke å stå eller gå. Han hadde heller ikke kontroll over avføring, noe også rommet bar preg av. Han akte seg bortover gangen, men måtte gi opp sitt forsøk på å komme seg opp trappen i sin jakt på stoff. Det hele var svært nedverdiggende, og det var vondt å se mannen i en slik situasjon. Personalet var fortvilet. De gjorde det de kunne for å hjelpe ham og for å få ham til å innse alvoret, men mannen ble bare sint og ba dem om å ligge unna. Ambulanspersonalet sa at, tross situasjonens alvor, kunne de ikke ta ham med mot hans vilje. Alle mennesker har en rett til å velge om de vil ta imot hjelp. Hvis de velger å risikere å dø, er det deres valg, så sant de er klare i hodet og forstår konsekvensene av de valg de gjør. Hvis beboeren valgte å risikere amputasjon eller å dø, så var det hans fulle rett. Personalet forsøkte å argumentere for at rusen trolig gjorde at mannen ikke var beregnelig nok til å forstå viktigheten av innleggelse, men ambulanspersonalet sa at han svarte adekvat på de spørsmål de stilte ham og at de ikke kunne ta ham med tvang. Personalet vurderte å bruke nødvergeparagrafen til å skrive ut mannen. Selv om beboeren selv sa at han var i sin fulle rett til å bli der og til å dø, var det ingen på Huset som ønsket å ha det ansvaret. Situasjonen løste seg ved at mannen etter hvert fikk så store smerter at han selv aksepterte innleggelse.

Heller ikke dette er en uvanlig situasjon. Lignende episoder kan oppstå i forbindelse med psykiske lidelser. Når det gjelder kombinasjonen rus og psykiske lidelser er det velkjent at dette er et område hvor det er lite hjelp å få. Rusomsorgen vil ikke ta psykiatri og psykiatrien vil ikke ta rusproblematikk. I teorien og i følge lovverket er rettighetene nokså klare, men i praksis stiller dette seg gjerne annerledes. Det må gjerne oppstå en akutt situasjon hvor vedkommende er til fare for seg selv eller andre, for eksempel psykose, for å få den nødvendige hjelp. Først da øker sannsynligheten for at det kan være mulig å få vedkommende tvangsinnlagt. I eksempelet ovenfor var det nettopp mannens tilsynelatende friske psykiske tilstand som gjorde at han ikke kunne tvangsinnlegges.

4. PRESENTASJON AV HUSENE

I Del I redegjør vi for hvordan Husene presenterer seg selv i sine årsrapporter. Vi legger vekt på at Husene først og fremst tilbyr et rom, et sted å bo. Videre kommer en rekke sekundære tilbud tilpasset beboernes hjelpebehov, gjerne presentert under overskriften ”omsorg”. Dette inkluderer matservering, oppfølging i forhold til hjelpeapparatet, videreformidling til andre bosteder, samt helsemessig oppfølging.

Sammenlignet med ordinære hospitser er Husene godt bemannet. Det er i hovedsak tre kategorier av ansatte: De som går i ”fagstillinger”, verneassistenter og renholdspersonale. Nedenfor gjengir vi arbeidsinstruksene deres:

Stillingsinstrukser for Dalsbergstien Hus

Gjengitt i ”rutineperm”, felles med Marcus Thranes Hus:

”Verneassistenter og miljøterapeuter

1. Administrativ tilknytning:

Faglig og administrativt tilknyttet Seksjon Skadereduksjon i Rusmiddelstaten, Oslo kommune.

2. Nærmeste overordnede:

Nestleder og institusjonssjef ved Dalsbergstien Hus.

3. Ansvar og myndighet:

Verneassistentene og miljøterapeutene tar del i institusjonens døgkontinuerlige drift, og er ansvarlig for å delta i institusjonens miljø og omsorgsarbeid.

4. Samarbeid:

Verneassistentene og miljøterapeutene er pålagt å samarbeide med de andre på institusjonen. Problemer eller uenighet ansatte imellom som ikke lar seg løse umiddelbart, skal tas opp med overordnet eller på personalmøter. Alle ansatte har krav på et godt arbeidsmiljø. Hver ansatt har et eget ansvar for å fremme et godt arbeidsmiljø overfor sine kollegaer. Alle ansatte skal være lojale overfor vedtak som er fattet.

5. Arbeidsoppgaver:

- Aktivt ta del i institusjonens miljøarbeid, tilsyn og omsorg
- Løse konflikter og dempe uro i beboergruppen
- Aktivt bruke institusjonens skriftlige og muntlige rapporteringssystem
- Være ansvarlig for institusjonen når institusjonssjef og nestleder ikke er tilstede
- Ta del i planlagte renholdsoppgaver og annet forefallende arbeid

6. Generelt:

Arbeidsoppgavene til verneassistenter og miljøterapeuter i fast stilling skal være i samsvar med institusjonens årsplan og målsetting. Arbeidsoppgavene kan justeres etter beboernes behov ved institusjonen. Stillingsinnehaver skal holde seg faglig oppdatert og dermed delta i den opplærings,- og utviklingsvirksomhet som institusjonen anser nødvendig.

7. Taushetsplikt:

Ansatte ved Dalsbergstien Hus har taushetsplikt etter forvaltningsloven § 13 og Lov om sosiale tjenester §8-8.

8. Media:

Enhver henvendelse fra presse, kringkasting eller andre media er direkte underlagt institusjonssjef eller nestleder. Verneassistenter eller miljøterapeuter er derfor ikke tillatt å la seg intervju av slike media uten at det på forhånd er gitt tillatelse til dette fra en overordnet.

[Dato og underskrift]

Renholdere

Nærmeste overordnede er husøkonomen.

Arbeidsoppgaver:

- Vask og tilrettelegging av fraflyttede beboerrom
- Daglig kontroll/renhold av akuttrommene
- Daglig renhold av fellesrommene
- Daglig renhold av fellesdusjer og fellestoiletter
- Daglig sikkerhetskontroll av samtlige beboerrom
- Daglig renhold av personalrom
- Renhold av trappeganger og korridorer
- Renhold av beboerrom der beboeren selv er ute av stand til å utføre dette
- Pakking av eventuelle etterlatte effekter ved fraflytting

Ansatte ved Dalsbergstien Hus har taushetsplikt i henhold til forvaltningsloven av 10 febr. § 13 – 13 f. Og LOST § 8-8.

[Dato, underskrift] ”

Det heter seg at alle ansatte har samme ”grunninstruks”. (Illustrasjonen er original).

En sammenfatning av husreglene

De ansatte er satt til å forvalte et omfattende sett med regler. Det betyr at en betydelig del av deres arbeid består i å kontrollere at reglene overholdes. Man kan skjelne mellom to hovedtyper av regler; regler som avgrenser mot omverdenen (om hvem som får lov å komme inn) og regler for oppførsel inne på Husene (som også innebærer regler om hvem som må flytte ut). Nedenfor følger en (sammenfattet) oversikt over de reglene som gjelder på Husene.

- Det er ikke lov med våpen på Husene. Dette kan medføre utskrivelse.
- Vold, trusler om vold, hærverk og tyverier medfører øyeblikkelig utskrivelse (begge steder).
- Matsservering: Det er ikke tillatt å ta med maten fra stua/kjøkkenet (begge steder).
- Beboere har ikke adgang til å ta med personlig møbler (begge steder).
- Rommet må ikke "overfylles" (begge steder).
- Det er ikke tillatt å ha med mer klær enn det er plass til i skuffer og skap (begge steder).
- Telefon kan bare lånes til å ringe avrusing, lege, sosialombud eller politi (Dalsbergstien).
- Det er romsjekk hver uke. Dersom rommet ikke holdes i orden, kan man miste rommet (begge steder). ("Øyeblikkelig utskrivelse" i følge den gamle beboerkontrakten på Dalsbergstien og ellers Marcus Thrane)
- Ting som mistenkes for å være tyvegods kan ikke tas med inn på Husene. (begge steder).
- Det er ikke lov å ta med sykler inn på rommet. Settes i bakgården, max en pr. beboer. Politiet kan komme og sjekke (begge steder).
- Personalet "vil be" beboere som sover eller dupper om å forlate stuen (begge steder).
- Rusmidler er ikke tillatt i fellesarealer (begge steder).
- Dyr er ikke tillatt på Husene (begge steder).
- Besøkstiden er fra 1700 til 2200. Beboerne må hente sitt eget besøk, ansatte formidler ingen beskjeder til beboere vedrørende besøk. Alle besøkende skal registreres. (Unntak er rusfrie familiemedlemmer og hjelpeinstanser.) Beboer er pliktig til å følge besøket ut igjen. "Besøksnekt" ilegges den som ikke overholder besøkstiden. Dersom besøket ikke er ute en time etter besøkstiden regnes dette som ulovlig overnatting, som igjen medfører øyeblikkelig utskrivning (begge steder).
- Mindreårige barn er ikke tillatt på Husene. Institusjonen er pliktig til å informere barnevernet om barn lider overlast (begge steder).
- Beboer må ut klokken 1200 den dagen kontrakten går ut (begge steder).
- Fravær på 1-3 døgn medfører utskrivelse, på henholdsvis akutt- eller tre-måneders-rom (begge steder).
- Eiendeler vil bli oppbevart en måned etter utflytting. Deretter vil de bli kastet.
- På grunn av brannfare er det ikke lov å ha med seg stoffer som tynner, lynol etc (begge steder).

I tillegg gjelder en hel rekke "uskrevne regler". På Marcus Thrane gikk man til det skritt å forsøke å formulere dem, skriftlig:

"Marcus Thranes "uskrevne regler"

1. Skriv alltid i kardex (og komm. boka) dersom du har inngått særavtaler med noen.
2. Vi vekker ikke lenger enn til klokka 09.00 om morgenen.
3. Vi oppbevarer ikke penger i resepsjonen. Tar vi imot beskjed skal dette være i åpene konvolutter. Mao. Vi skal ikke risikere å oppbevare dop i resepsjonen. Hyllene er kun til nøkler, post og evt. medisinsk utstyr.
4. Vi gir ikke smertestillende tabletter til beboere.
5. Vi gir ikke kaffe, te o.s.v. på krita.
6. Vi svarer ikke på spørsmål fra "Huset" om den eller den er inne. Ved forespørsel etter beboer på tlf. eller utenfra har du ikke lov til å si hvem som bor her. Svar med "mener du noen bor her" ring beboertelefonen i 2/3 etg. Gi ut telfonnr.
7. Vi viser ikke beboerlista under noen omstendigheter. Heller ikke til politiet.
8. Dyr har ikke adgang på Huset, eventuelle bikkjer må bindes et annet sted enn på trappa.
9. Foaheen er ikke sykkelparkering. Sykler må ikke taes med på rommet, settes i bakgården.
10. Vi gir aldri ut noen ansattes tlf.nr. men vi kan formidle beskjeder til hverandre.

11. Ved samtaler med beboere skal dette foregå andre steder enn i resepsjonen. Beboer skal **ikke** oppholde seg i resepsjonen da det ligger mye sensitive opplysninger der.
12. Telefonautomatene slås av kl. 23.00 og slås på klokka 07.00.
13. Vaskeriet : ingen får mer enn to dobbeltimer.
14. Det er ikke lov å bomme bort røyk osv.
15. Beboere skal ikke sove/ duppe i tv-stua. Om beboer ikke følger personalets innstillinger om å være våken, gå på rommet etc., kan tv-stua låses av.
16. Ikke mer enn 3 besøk på samme rom til samme tid. NB! Egne besøksregler.
17. Husk alltid å se etter hvem som har besøksnekt (ikke lov til å ha besøk eller komme på besøk, egen anmerkning). Når det gjelder inneboende beboere står dette i besøksboka.
18. Vaskerinøkkelen skal henge i resepsjonen om natta. Huk av på lista hvem som er i vaskeriet.
19. Husk å sjekke tilstede-lista kl. 19.00, de som ikke er sett går vi opp til. Er beboer kun innom (eks. for å se etter post eller lignende) og ikke reelt bruker rommet skal dette føres i kardex. Lista har to misjoner: Sjekke at folk ikke er syke eller døde, samt sjekke at de bruker rommet og ikke er borte over et vist antall døgn. (1døgn på akuttplasser og 3 døgn på 3 mnd. rom) Ellers etter avtale. Tre ganger i døgnet registreres det om den enkelte beboer har vært sett av personalet – dag, kveld og natt.
20. Det er forbudt å kjøpe/ selge noe til/ fra beboer.
21. Det er ikke lov å ta imot gaver fra beboere, men en blomst eller lignende godtas (det er tåpelig å sette habiliteten vår på spill).
22. Tilstede-lista: vi krysser av for sett kl.19.00 og venter med å skrive at folk er ute til kl.24.00 (rutiner for ”kveldssjekk”, egen anmerkning).
23. Store mengder alkohol beslaglegges. Eventuelle flasker merkes med navn og romnummer. Beboer får tilbake dette når han/hun går ut igjen.
24. Når beboer sier de skal sette en sprøyte, og ber oss calle tilbake om noen minutter, sier vi nei.
25. Besøkende skal ikke oppholde seg på fellesarealene, kun på rommet de besøker. Besøkende som er overstadig beruset slippes ikke inne.
26. Beboer skal ikke inn på beboerlageret alene (lager hvor inneboende og utflyttede beboeres eiendeler kan oppbevares i en viss periode, egen anmerkning). ”

Disse reglene gir også et godt innblikk i hvilke spørsmål personalene står overfor i hverdagen. Men vi kan ikke forvente at dette er en uttømmende liste, eller at den gir en nøyaktig beskrivelse av hvordan reglene blir håndhevet.

Det finnes ingen oversikt over utviklingen av reglementer ved Husene. En slik oversikt kunne nok ha fortalt oss mye om hvordan Husene har forandret seg. Vi har funnet et reglement for ”TV-rommet” på Marcus Thrane, fra slutten av 80-tallet. Kan det tyde på at man var knappere i utdelingen av goder på den tiden?

”REGLEMENT FOR BRUK AV TV-ROM

TV-ROMMET SKAL VÆRE TILGJENGELIG FOR ALLE, OG SKAL FØLGELIG IKKE LÅSES NÅR BEBOERNE OPHOLDER SEG DER.

1. TV-rommet er avlåst når det ikke er i bruk. Det blir låst opp ved henvendelse til vakthavende resepsjonist.
2. TV-rommet holdes normalt åpent til programmet fra NRK er slutt.
3. Ved spesielle anledninger kan vakthavende resepsjonist gi tillatelse til at beboerne får benytte rommet utover dette.
4. Det er absolutt forbudt å nyte rusmidler i TV-rommet.
5. Sterkt berusede personer vil bli avvist.
6. Stoler og bord må ikke fjernes fra rommet.
7. Utstyret skal behandles med nødvendig forsiktighet.

8. Anlegget gir tilgang til en rekke kanaler. Nyhetssendingene fra NRK har førsteprioritet. For øvrig avgjør flertallet hvilken kanal som skal være koblet inn.
9. Ta med brusflasker o.l. når du forlater TV-rommet. Tøm askebeger i metallboksen ved utgangsdøren.

Brudd på disse reglene vil det bli reagert svært strengt på.

Marcus Thranes Hospits 8.11.89

(signert)

Bestyrer" (Avskrift.)

5. SPENNINGSFELTER PÅ HUSENE

I kapittel 5 hevder vi at arbeidet på Husene preges av to forskjellige men beslektede spenningsfelter; for det første et spenningsfelt mellom kontroll og omsorg, og for det andre mellom å drive en institusjon med lav terskel og samtidig skulle formidle hjelp.

Lavterskel – hjelp

Forholdet mellom det å drive et tiltak med lav terskel og samtidig formidle hjelp kan virke noe kunstig. Men vi har allerede sett eksempler på at de som trenger hjelpen mest er minst mottagelige for den. I Del I gjengir vi et sitat fra en dansk hjelpearbeider. Han forteller om en utbredt erfaring man kan gjøre på gaten, nemlig at de som skal motta hjelpen ”løper skrikende vekk”. Det de flykter fra er ikke nødvendigvis hjelpen, men de tilleggsforventninger som følger med hjelpen. Det kan være at man skal høre på forkynnelse (som i tilfelle med mange av de religiøse hjelpetiltakene) eller at man skal styres inn i en endringsprosess vekk fra ruslivet. Det siste er relevant for Husene. I kapittel 5 i Del I påviser vi hvordan elementer av forventninger om endring ligger innbakt i Husenes utforming. Dette finner vi også eksempler på i beboernes omtale av Husene. Det viser seg i deres kommentarer i brukerundersøkelser gjort på Husene, de såkalte Isit-undersøkelsene (kapittel 4 i Del I), og dessuten kom det fram i samtaler med oss (kapittel 6 i del I, om primærkontaktordningen).

Erkjennelsen av dette dilemmaet finner vi også i personalgruppene. Slik poengterte en av de ansatte viktigheten av å beholde den lave terskelen og å respektere den enkeltes valg, men samtidig arbeide mot endring:

Primærkontaktene skal handle ut fra beboernes ønsker og motivasjon. Det er beboerne som må velge hva de ønsker for fremtiden og det er de som må ta initiativet for å få hjelp. Det hjelper lite om personalet eller sosialkontoret ønsker behandling dersom beboeren selv ikke gjør det. Et behandlingsopplegg vil kun fungere dersom beboeren selv vil det, ikke hvis han gjør det fordi andre ønsker å se ham rusfri. Dersom en beboer ikke ønsker å slutte å ruse seg kan personalet likevel arbeide med rusbruken slik at den blir minst mulig skadelig. Det er likevel viktig å snakke med beboere om destruktivt rusbruk for å redusere skade og gi et bedre liv. Det er viktig å fortelle når man ser endring i rusmønster, for eksempel si ifra når man ser at en beboer ruser seg mye mer enn tidligere. Samtidig må personalet og hjelpeapparatet for øvrig være klar over at mange sier at de ønsker å bli rusfrie fordi de tror at det er det personalet vil høre. Kanskje er de vant til at de vil gi dem flere goder...

Mange beboere forteller at de går rundt i et vakuum. Det eneste livet deres handler om er å være syk eller frisk, å ha stoff eller ikke. Dermed har de ikke tid og interesse for å tenke fremover. Det er personalets jobb å motivere dem for dette. Ofte glemmer de hva de har sagt i en samtale tidligere på dagen. Ved å minne vedkommende på dette og å stille spørsmål som ”Husker du hva vi snakket om?”, ”Her er det skjemaet du ville ha” og ”Er du fortsatt interessert i søke behandling?” setter man ofte i gang en prosess hos klienten. Tidligere uttalelser og tanker kommer tilbake. Personalet sår små frø som

kan føre til ønske om endring. I hvert fall ligger emnet i underbevisstheten hos beboerne, og etter hvert kan de kanskje bli mer bevisst sin egen situasjon og hva de eventuelt ønsker å gjøre med denne.

Tilgjengelighet er av stor betydning innen lavterskeltiltak, og primærkontakt skal så langt det er mulig være tilgjengelig for beboer når samtale eller annen hjelp er ønsket. Med dette menes at beboeren kan ta kontakt når behovet er tilstede, uten først å måtte ha en timeavtale. I praksis fungerer dette ofte slik at beboeren spør etter primærkontakt i resepsjonen eller tar tak i vedkommende der de måtte møtes. Mange gode samtaler har funnet sted i tv-stue og trappeoppganger!

Dette har blitt bekreftet av flere ansatte, som her:

Tilstedeværelse er et annet sentralt tema. Personalet må både være tilgjengelige når beboeren ønsker det og klare å være til stede på en slik måte at han setter seg inn den enkeltes situasjon. Forutsigbarhet, faste regler og relasjon betyr mye.

Primærkontakten har ansvar for å skape et tillitsforhold til beboeren, men hvor tett relasjonen og samarbeidet skal være avhenger av beboers ønsker. Mange beboere ønsker tett kontakt og har behov for mye oppfølging. Enkelte kan ha perioder som er spesielt vanskelige hvor de ønsker daglige samtaler med primærkontakt. Andre har overhodet ikke ønske eller behov for hjelp fra personalet, og dette skal også respekteres. Likevel skal beboeren bli sett av primærkontakt slik at man er oppmerksom på eventuelle endringer, spesielt i forhold til helse, og beboer skal være kjent med tilbudet Huset kan gi.

Det ønskelige er selvsagt at beboerne selv tar ansvar for sitt liv og at de opplever mestring i forhold til de utfordringer de møter, men dette kan være vanskelig i en stresset hverdag hvor det meste handler om å skaffe seg rusmidler. "Hjelp til selvhjelp", "brukermedvirkning" og det engelske "empowerment" er uttrykk som er mye brukt for tiden. Uttrykkene viser til betydningen av at brukeren selv får være med å definere sine behov og utforme et passende tilbud, noe som igjen kan virke styrkende i forhold til selvbilde og det å skulle klare seg selv. Stortingsmelding nr.34 1996-97 definerer brukermedvirkning slik: "De som berøres av en beslutning, eller er brukere av tjenester, får innflytelse på beslutningsprosesser og utforming av tjenestetilbudet". Det er viktig at personalet arbeider sammen med beboeren og ikke for ham eller henne. Det er beboerens egne tanker, følelser, ønsker og behov som danner grunnlaget for relasjonen og de mål som settes. Det er viktig at ikke målene er for store, og ofte kan det være riktig å sette opp flere delmål. Dette kan gjøres helt konkret ved at det skrives en avtale, men vel så ofte er delmålene av mer uformell art som f.eks. at temaet tas opp under samtaler. Som kjent er ikke rusfrihet et hovedmål innen skadereduksjonstenkningen, men delmål som å ivareta egen hygiene, dusje, vaske klær, gå til tannlegen, benytte riktig sprøyteteknikk, rydde og vaske rommet (botrening), møte til avtaler og selv foreta nødvendige telefonoppringninger kommer inn under dette.

Uformelle samtaler, humor og hverdagslige aktiviteter som å se et tv-program sammen, gå på kino, kafé, bowling, grilling eller en badeutflukt er ikke bare hyggelig, men også viktige virkemidler i relasjonsoppbyggingen. Ved å gjøre ting sammen og ikke minst bruke humor ufarliggjør man situasjoner og toner ned de ulike rollene klient-hjelper. For utenforstående kan nok tonen mellom beboer og ansatt virke overraskende munter og tidvis røff, men (galgen)humor synes å være viktig for begge parter i hverdagen.

Mange av de oppgaver og samtaler som daglig utføres kan synes ubetydelige. Kanskje er de også det der og da, men de kan ha innvirkning på sikt. Mye av det arbeidet som gjøres er så hverdagslig at det ikke synes. Noen ganger dukker spørsmålet om faglighet opp. Er det behov for fagpersonalet på Husene eller er det nok å kunne vise medmenneskelighet? Kan man være faglig uten å vise medmenneskelighet? Hva er i det hele tatt faglighet? Flere har hevdet at faglighet er det motsatte av tilfeldighet. En av de ansattes uttalelser er i samsvar med dette:

Faglighet er alt som er gjennomtenkt, som tjener som en hensikt til noe. Jeg har alltid på forhånd en tanke i hodet om hva et møte eller en samtale skal føre til. Ingenting er tilfeldig, det er planlagt. Det meste kan sees som et ledd i en prosess. Relasjonen er viktig. Jeg ønsker å følge beboerne jeg er primærkontakt for gjennom hele prosessen, helt til de er ute av døra. Jeg bruker mye pedagogikk og menneskelighet, noen ganger kobler jeg dette opp mot teorien.

En annen sa følgende:

Det er mye faglighet på Huset, men det forekommer også det motsatte. Ingen i personalet er udyktige eller mangler faglighet i sitt arbeid – hvis det hadde vært tilfelle, ville de ha mistet jobben. Jeg mener at et humanistisk tankesett er grunnlaget for alt arbeid med mennesker. Det er viktig å se de små tingene, i det hele tatt å se folk. Dette kan gjøres ved å hilse, spørre hvordan vedkommende har det eller komme med en kommentar, enten fleip eller noe man har snakket om tidligere. Det viktigste er at vedkommende føler seg sett, at han ikke blir ignorert og føler seg ubetydelig/usynlig. Det er viktig at beboeren føler seg tatt på alvor.

Uttalelsene antyder at selv de små, tilsynelatende ubetydelige, tingene som sies eller gjøres kan ha en hensikt. Personalet er bevisst sin opptreden i møte med beboere. Dette gjelder trolig spesielt i de formelle settingene, og er kanskje ekstra viktig i rollen som primærkontakt. Mye tyder likevel på at ikke alle i personalet er like bevisst sin opptreden. Flere har også sagt at de ikke liker fagliggjøringen av Husene. De er mer opptatt av å være ”vanlige” medmennesker.

Her kan vi se ansatser til forskjellige måter å tenke faglighet på lavterskeltiltak, noe som også berøres i kapittel 8. Her skal vi nøye oss med å konstatere at vi finner erkjennelsen av spenningsfeltet mellom lavterskel og hjelp både hos beboere og ansatte på Husene.

Individ- og regelorientering

Spenningsfeltet mellom kontroll og omsorg er også innebygget i Husenes formål og funksjoner. Først og fremst er man nødt til å filtrere de som kommer inn på Husene. Dernest er man nødt til å holde en viss ”orden” på det indre liv. Det siste krever at de ansatte holder øye med at husreglene overholdes. Det er det siste som i praksis danner utgangspunkt for spenningsfeltet mellom kontroll og omsorg på Husene.

Rett nok skal husregler håndheves, men det er som vi har påpekt i Del I ikke dermed entydig hvordan man skal anvende reglene. Alle regler åpner for en viss bruk av skjønn. Skjønnen er både knyttet til bedømmelsen av en situasjon og hvorvidt det er andre regler – for eksempel unntaksregler – som trer i kraft i den aktuelle situasjonen. Innen dette skjønnsrommet kan man identifisere to (ideal)typiske måter å tilpasse seg: Individorientering og regelorientering.

Vi hevder i Del I at de ansattes omgang med beboerne har beveget seg fra en større vekt på regler til et sterkere fokus på den enkelte beboers behov og mestringssevne.

Den praktiske betydningen av individorientering viser seg nok best i forbindelse med romsjekk. Begge Husene har ukentlig romsjekk hvor personalet sjekker hvorvidt beboernes rom er tilfredsstillende i forhold til hygiene. Ettersom beboerne har svært ulikt fungeringsnivå, forventes det ikke samme standard av alle. Det gjøres individuelle vurderinger og settes krav til den enkelte ut fra mestringssevne. Nedenfor følger en rekke observasjoner fra romsjekk. Den første gjelder en ung gutt som har fått utsatt romsjekk.

**P1: Det er romsjekk, B1. P1 og P2, vi kommer inn. (Ikke noe svar, de låser seg inn. B1 ligger sammenkrøket i senga, under dyna, det er vanskelig å se ham. P1 og P2 står midt på gulvet i rommet, som er nokså rotete). Du skulle ha tatt rommet, du. (Ikke noe svar).
P2: Skjønner ikke at det går an å være så liten, kan jo nesten ikke se han der.
P1: Ja, ja, han har jo tatt noe fra i går. Tar du resten etterpå da, B1... (Hører ikke om B1 sier noe, men jeg tror ikke at han svarer). Ja, da har vi en avtale da, da sier vi det sann. (De låser døra og går ut av rommet).**

Denne gutten bodde på akuttrom og var veldig sliten. Personalet har tydeligvis vurdert det slik at han ikke kan forventes å ta ansvar for romorden foreløpig, at han trenger noen dager på å komme seg til hektene. Den individuelle behandlingen viser seg i at hver enkelt får tilpasset kravene etter sin situasjon. Men det betyr ikke at man ikke stiller krav.

B3, som er i faresonen for å miste rommet sitt på grunn av vedvarende mangel på romorden, er på rommet under romsjekken. P1 sier at hun ikke har tatt rommet og at hvis hun ikke har tatt det i løpet av en time så må hun flytte. Jeg hører ikke hva B3 svarer, men P1 og P2 kommer fort ut fra rommet hennes, og like etterpå kommer B3 løpende ut. Hun banker på flere dører, spør etter stoff, sier at hun er sjuk og hvis hun ikke får hjelp så blir hun kasta ut. Hun kommer andpusten og stressa inn på kjøkkenet.

B3: B4 sa at du kunne hjelpe meg, at jeg kunne få det du skylder han, at du kan gi det til meg isteden.

B5: Jammen, jeg har ikke noe, B3 (Han høres oppgitt ut, rister på hodet).

B3: Jammen, jeg mister rommet hvis jeg ikke får ordna det, ikke sant.

Herregud, og jeg er så sjuk. Hvorfor er det ingen som kan hjelpe meg da?

B5: Jeg har ikke, hører du. Jeg kan ikke, vil ikke...

B3 løper ut. Hun får kanskje hjelp et annet sted. Hun klarer i hvert fall å rydde litt på rommet, nok til at P1 ikke skriver henne ut.

Denne beboeren hadde ikke hevet standarden på rommet sitt etter at personalet hadde begynt å kreve det på romsjekkene. Nå brukte de utskrivningstrusselen for å tvinge henne til å "ta seg sammen". Personalet anser B3 for å kunne bedre. Å sette krav betyr å ta vedkommende på alvor. Dessuten kan manglende hygiene over en lengre periode være uforsvarlig og medføre risiko for både beboeren selv, andre beboere og personalet.

Andre ganger fremstiller personalet seg som mer strenge enn de egentlig er.

Rommet er litt smårotete, P1 sier til beboeren at han må rydde litt og at de kommer tilbake. Etterpå sier han til P3 at han kan skrive OK, det var ikke så ille. P3 sier at han tross alt sa at de skulle komme tilbake og at de da bør gjøre det. Slik blir det.

I neste eksempel vises det hvordan personalene omgås beboerne på deres premisser. Det er lett å tenke seg at mange andre hadde reagert annerledes på å finne en sprøyte i veggen.

En ung jente, B6, vasker gulvet.

P3: Det ser i hvert fall bedre ut enn sist jeg var her.

B6 sier at hun bare må vaske litt, trenger såpe. P1 henter såpe. De fortsetter å småprate. P1: Og så må du fjerne den sprøyta som står i veggen.

B6: Hvor da?

P1 peker på en sprøyte som står pent i veggen over kommoden.

B6 tar den ned og putter den i sprøyteboksen samtidig som P1 ber henne om å gjøre akkurat det.

Neste beboer ligger og sover. De vekker ham ikke, bare noterer. Andre beboere møtes strengere.

Rommet ser helt jævlig ut, rene søppeldynga. Det bor en ung mann der, B7. Skulle ikke tro at han noen gang hadde bodd innendørs. Det er søppel, papir, matrester, engangsbestikk, elektroniske deler og annet skrot overalt.

P1: Er du våken? Du kan ikke bo sånn, B7. Du er en voksen mann, det er tull at du skal bo sånn.

B7 svarer ikke, ligger i senga.

P1: Du er nødt til å rydde og vaske her. Selv om du ruser deg trenger du ikke å bo i en søppeldynga. Med alle de matrestene overalt... (peker mot bordet som er fullt av gammel, halvspist mat, porsjonspakninger og engangsbestikk). Det blir fluer her inne.

B7 ser på P1, men sier ikke noe.

P1: Da sier vi at du har det i orden til neste sjekk.

B7: Ja (mumler).

P1: Fint, da har vi en avtale.

Men om folk har generelt bra romorden er det mulig å la folk slippe litt lettere når det en gang i blant ikke rekker det.

Det står en lapp på døra "Til personalet og betjentene" med forklaring på at romsjekken ikke er utført og med forespørsel om utsettelse. P1 banker på, sier at det er ham og betjentene og at de låser seg inn. Han låser nokså raskt opp, rett etter at han har snakket ferdig, uten å ha fått svar. På rommet sitter en kvinne, B11, i senga.

P1: Hei, vi er på romsjekk.

B8: Det er ikke jeg. (Alle ler).

P1: Å, nei (ler), vi så lappen...

B8: Ja, det er ikke så mye, altså, men jeg har ikke fått gjort det ennå. Jeg ble tatt av politiet, og så tok dem alle tablettene mine, så derfor har jeg ikke fått tatt rommet. Jeg må bli frisk først. Jeg snakka med en nydelig mann i resepsjonen, forklarte situasjonen, og han sa at jeg skulle skrive det ned til deg.

P1: Ja, vi så lappen din.

B8: Ja, og nå er det så fint vær også, så det er fint om jeg kan utsette det litt.

P1: Ja, det er greit det. Gå ut og nyt det fine været, du (De beveger seg ut mot døra).

B8: Kan dere ikke sitte litt da? Har dere så dårlig tid?

P1: Skulle vi gjerne ha gjort, men vi har 40 rom å sjekke, vennen min (ler litt).

B8: Å... 40 rom, ja!

P1: Ja. Men da sier vi det er i orden her.

B8: Det er det det ikke er! (Hun høres indignert ut).

P3: Det er vel bra dette her. Får du besøk i kveld?

B8: Ja, kjæresten kommer i kveld, så da må jeg ha det i orden. Å, jeg gleder meg sånn til han kommer!

Det er lett å le når man skal være hyggelig. Møtet med neste beboer var også preget av en hyggelig tone, men det ble også nokså spesielt.

Musikken dundrer ut i gangen. Både P1 og P3 kjenner den mannlige beboeren godt. De sier hei i det de går inn i rommet, P1 tar tak i B9 og begynner å danse. Beboeren ler, men vegrer seg for å danse, tror han sier noe om at han ikke kan danse med menn (vanskelig å høre pga. den høye musikken). P3 sier at da må P1 danse dame. Alle ler, det er en munter stemning, god tone. I det vi skal gå bemerkes det at rommet er greit, men at han må ta ut noen av koppene han har stablet oppå kjøleskapet.

Det kan godt hende at personalet her prøvde å fortelle beboeren at vedkommende spilte for høy musikk. Men romsjekken er preget av kontraster. I det ene rommet er stemningen en helt annen enn i det neste. Det har med romorden å gjøre, og det har sannsynligvis med relasjonen til beboeren å gjøre (som i tilfellet over).

B10 kommer gående i gangen, spør om P1 har fått beskjed om at han må ha utsettelse til i morgen. P1 svarer at det har han, men at han likevel kommer innom. B10 spør om han må det. P1 bekrefter det. Javel, sier B10, går sin vei, ser litt slukøret ut. P3 eller var det P1 ber meg om å holde pusten i det vi skal gå inn i rommet. Det ser (som vanlig) bomba ut.

B10: Jeg måtte løpe ut tidligere i dag, og så hadde jeg besøk av noen som rev med seg en hel masse, dro med seg alt som var på bordet (peker og demonstrerer med hendene).

P1: Det gjorde vel ikke akkurat noen forskjell...
B10 prøver å bortforklare rotet, sier at han ba om utsettelse.
P1: Da kommer vi tilbake i morgen, og da har du det i orden... Avtale!

Neste beboer, B11, ligger i senga. Er syk, mulig lungebetennelse, sier han har fått penicillin. De snakker lite om rommet, P1 opptrer omsorgsfullt, spør om han vil at sykepleier skal komme opp og lover å gi beskjed nede. P3 begynner å ta ned noen klistremerker på døra som danner navnet til beboeren, de sier at han må fjerne det.

Romsjekken gir også en anledning for beboerne å til å ta opp ting de ønsker å få eller få gjort noe med. Eller bare snakke. Da hender det at personalet må si nei.

P3: Det er Knoll og Tott på romsjekk...
B12: Jeg har vaska og rydda, trenger kanskje å ta litt til...
P1: Greit, det ser fint ut. So long!
B12: Vent litt, jeg trenger et lager. Har en masse ting, men sosialen nekter meg det, de vil ikke betale. Jeg veit jo at andre her på Huset får det dekka.
P1: Det er visst litt forskjellig. Noen får det, andre må betale selv.
B12 fortsetter å snakke om hvor urettferdig det er at hun ikke får lager, snakker om et møte hun og P4 hadde med sosialkontoret hvor P4 ble rasende på kurator.
B12: Hadde du skjønt noe/hvordan jeg har det hadde du satt deg ned!
P1: Jeg kan ikke det nå, B12, jeg har 10 rom til å sjekke. I krig og kjærlighet er alt tillatt... (skjønner ikke helt sammenhengen her, tror B12 har sagt noe om krangel/stjeling, kanskje derfor hun vil ha lager?).
B12: Så det er lov til å slå her på Huset, asså? Du bryr deg ikke om hvis folk stjæler?
P1: Nei, men vi får ikke gjort noe når vi ikke ser hva som skjer. Nå må jeg gå, vennen.
B12: Hvor lenge er du på jobb?
P1: Til 15.30. Hvis jeg ikke ser deg etterpå, så ser jeg deg i morgen.
B12: Ser deg i morgen!

Personalet beveger seg inn på beboernes territorium under romsjekken. Dette har vi tatt opp i Del I. Det viser seg også nedenfor.

P1 banker på døra og sier at det er romsjekk.
B13: Ikke kom inn, jeg er opptatt (roper hun innenfra rommet).
P1: Vi må komme inn, det er romsjekk. (De sier at det er det samme hver uke, hun er alltid opptatt under romsjekken, driver ofte og dealer eller har en annen unnskyldning for at de ikke skal komme inn. Rommet har sett ille ut lenge. Det var kun godvilje som gjorde at hun ikke ble skrevet ut forrige uke.
P1 låser opp døra, de holder døra på gløtt og titter inn. B13 sitter i vinduskarmen med vinduet på vidt gap. Jeg er et øyeblikk redd for at hun har tenkt til å hoppe – hun er ikke helt psykisk frisk – men det ser ikke ut til at de to andre tenker i de baner. De går inn i rommet).
B13: Ikke kom inn, sa jeg. Ser dere ikke at jeg er opptatt!
P1: Lillemor, du vet at vi kommer inn når det er romsjekk. Vi må komme inn uansett da, og du er jo alltid opptatt når vi kommer. Da må du heller gjøre det du skal før eller etter at vi kommer.
B13: Gå ut! Jeg er opptatt!
De sier hun må ta rommet, at de kommer tilbake og går ut.

Det samme gjelder her.

P1 banker på, sier det er romsjekk. B14 roper noe innenfra rommet. Han låser opp døra, åpner den på gløtt. B14 roper at det passer dårlig, at de ikke kan komme inn. Roper noe om at hun setter i lysken og at de må vente.

I dette tilfellet blir beboerens grense respektert. På neste rom er det igjen dårlig orden. Men det er også tydelig hvordan dette henger sammen med dårlig ”indre orden”.

Rommet ser ut som en svinesti (det er vist vanlig, men B15 klarer som regel å få det i orden til siste frist løper ut).

P1: Jeg skjønner ikke hvordan du klarer å få det sånn på en uke.

B15: Jeg skulle ha tatt det, men så har jeg hjernerystelse. Jeg skulle hatt noe medisiner. Trodde jeg hadde noe smertestillende her, så jeg har endevendt hele rommet for å finne dem.

Hører ikke hva P1 svarer da B15 kommer sjanglende og skrikende ut i gangen, men de avtaler at han skal ordne det og at de skal komme tilbake.

B15: Fy faen... Æsj å... Sa dere noe om stol, jeg skulle få en stol... (Hun kan nesten ikke stå på bena, svaier i knærne). Må sette... Jeg må sette i lysken nå asså... Jeg fikk svar i lysken! B16, jeg fikk svar i lysken! (Roper og sjangler bortover gangen, holder på å falle et par ganger og må støtte seg til veggen). Jeg fikk svar i lysken... (Mumler og snøvler, umulig å forstå). Å, hei, jeg trodde du var... nei, glem det. B16! B16, det er meg, slepp meg inn!

Vi kunne føyd mange hendelser til denne rekken. Utdraget viser hvor ulikt personalet opptrer overfor de forskjellige beboere. Hva som blir ansett som godkjent standard på rommet er individuelt. Eksemplene viser dessuten hvordan personalet veksler mellom hjelper- og kontrollørrollen. Romsjekken har isolert sett en kontrollfunksjon, men kan likevel utføres med varme og omsorg. Eksemplene viser hvordan personalet både setter grenser og viser omtanke. Tonen er munter, men tidvis også bestemt. Personalet tar seg gjerne tid til en prat, men må også avbryte enkelte beboere som kanskje hadde hatt behov for en lengre samtale. I de tilfeller hvor det er behov for oppfølging, for eksempel på grunn av sykdom, formidles dette videre til andre i personalet.

Motsatsen til individorientering er det vi har kalt regelorientering. Her er fokuset på det sett av regler som Husene opererer med og at alle skal behandles likt ut fra disse. Regelorientering gir lite rom for skjønnsmessige og individuelle vurderinger. Dette var i mange år den mest vanlige praksis på Husene, og det er vel fortsatt slik på mange institusjoner. Et grunnleggende regelverk er nødvendig på alle institusjoner. Utlån av telefon er et godt eksempel. Tidligere fikk ikke beboere lov til å låne telefonen i særlig grad, ei heller til avrusningsstasjoner. I dag er det mer vanlig å låne ut telefonen til ulike ærend. Noen i personalet er mer villige til å ta hensyn til individuelle behov i spørsmål om å la beboeren låne telefonen, mens andre holder seg til regelen om at telefonen ikke skal lånes ut i utrengsmål.

B: Kan jeg låne telefonen til sosialkontoret? (Spør forsiktig, men ser ut til å være i dårlig humør).

P: Det kommer an på... hvis det er angående behandling så... (Beveger seg sakte, arbeider med noe annet, høres kort ut, nesten litt sur eller irritert, ser knapt på beboeren).

B: Skal jo ikke spørre om.... (hører ikke hva han sier). Det er jo ikke derfor man ringer sosialkontoret... (Snakker fremdeles med lav stemme, men høres irritert ut. Føler han seg ignorert? Avvist? Dumme regler?)

P: Det er mange som ringer sosialkontoret for å spørre om sjekken har kommet og sånn... (Ruller rundt i kontorstolen, arbeider med noen papirer og ser fortsatt lite på beboeren).

B: Ja, det er det jeg skal!

P: Det går ikke.

B ser oppgitt ut, irritert? Mumler noe, et neivel eller noe sånt, og går uten mer oppstuss.

Det er ikke vårt formål her å antyde at P gjør noe som er feil i hendelsen over. Uansett hvordan man tilpasser seg spenningsfeltet kontroll – omsorg, opererer man innenfor rammene av det som er tillatt. Om noen bryter regler, er nok det heller de som lar individuelle hensyn veie tyngre enn reglene i enkelte situasjoner. Regelorientering er ofte begrunnet med hensyn til personalgruppen for øvrig og hensynet til at alle oppfører seg likt. Dette for å unngå at noen i personalgruppene kan ”gjøre seg snille” på kollegenes bekostning. Det er således ikke slik at man innefor en sterkere regelorientering er slemmere eller mer fiendtlig innstilt til beboerne.

Å opprettholde regler kan være vanskelig både for beboere og personale, men det kan også sikre forutsigbarhet, noe som igjen kan gi ro og trygghet. I årsrapporten til Marcus Thrane skriver de at de tilbyr ”trygghet gjennom grensesetting”. Dette betyr blant annet at de legger vekt på at beboerne skal ha et enhetlig personale, og tanken er at dette er med på å gjøre livet på Husene bedre.

Håndtering av regler mellom individ- og regelorientering

I praksis er det ingen ansatte som er enten det ene eller det andre. Man forsøker å sørge for at husreglene overholdes samtidig som man også tar hensyn til den enkelte beboer i de forskjellige situasjonene. Nedenfor har vi gjengitt noen hendelser der ansatte skal og/eller kan håndheve husregler.

Reglene på felleområdene er stadig gjenstand for diskusjon, ikke minst gjelder dette ”dupping” (soving) i tv-stua:

P1 kommer inn i tv-stua. B1 sitter og dupper/sover i lenestolen, fremdeles svært rusa. P1 setter seg på hjørnet av bordet.

P1: B1, jeg har en beskjed til deg. (Hun gjentar dette 2-3 ganger uten å få noe svar).

Flere fra personalet sitter ved spisestuebordet og røyker, de smiler og humrer over P1s sitt håpløse forsøk på å oppnå kontakt.

P1 prøver igjen: Beskjeden gjelder... (avbryter seg selv). Kanskje vi skal ta det senere, når du er våken... (Personalet ler igjen, latteren er vennlig – dette har de trolig selv opplevd).

B1: Jeg er våken, jeg er våken sa jeg... (Mumler, løfter så vidt på hodet, før han dupper av igjen).

P1: Jeg tror vi tar det litt senere, jeg (går ut av rommet).

P2: B1! B1! Hvis du er så trøtt så må du gå opp på rommet. Du kan ikke sove her, vet du (Høres ganske streng ut. B1 svarer ikke. P2 gjentar anmodningen om å gå på rommet, men B1 sover videre. P2 går uten videre innblanding).

Både på Dalsbergstien og Marcus Thrane er det slik at man "ikke skal sove eller duppe" i tv-stua. Formuleringen er ikke tilfeldig. For når man er heroinstein og/eller pillestein, kan man ofte selv oppleve at man er våken, selv om man henger med hodet, eller hodet faller ned i det som måtte befinne seg foran en på bordet. Beboerne kaller det å "sitte med panna i bordplata". Vi var vitne til flere tilfeller der beboere eller ansatte på vennlig humoristisk vis prøvde å vekke beboere med ansiktet faretruende nær maten. Men selv om man har "panna i bordplata" kan man fortsatt høre alt som skjer i lokalet, og beboerne føler ofte at de er med, selv om det ser ut som de sover, for alle oss andre. Noen ganger er også evnen til å svare begrenset, som i tilfellet over. Men dette er vel noe alle som har vært sterkt beruset kan kjenne igjen? Det er uansett ikke ønsket, og heller ikke tillatt å sitte sånn. Dette er grunnen til at man slår ned på "dupping" i tillegg til "soving". Dette er beboerne også innforstått med (særlig når det ikke gjelder dem selv). Dette er en av de få vedvarende konfliktområdene mellom beboere og personale.

I eksempelet over gir personalet seg uten å få beboeren ut. P1 prøver ikke en gang å få vedkommende opp på rommet sitt. P2 gjør i dette tilfellet et forsøk, men fullfører ikke. Av og til får man vedkommende ut av tv-stua, men ofte lar personalet bare være å si fra. Men det hender noen tar seg vel mye til rette, og sover veldig mye og ofte. Men dette behøver ikke være fordi vedkommende ikke respekterer personalet, eller gir blaffen. Det kan være fordi vedkommende plages av angst eller av andre grunner har problemer med å sove på rommet sitt.

P1 kommer inn i tv-stua, går direkte bort til kvinnen som sover og dytter forsiktig borti henne: "B1, du må våkne". Ingen reaksjon. Hun forsøker et par ganger til. "Du må nok gå hardere til verks," sier vennen hennes B2. "Du må våkne, kan ikke ligge her og sove. Du får ikke ha skoene i sofaen," P1er strengere nå. B2 våkner til, tydelig irritert, "De er reine altså". "Det er ikke det som er poenget. Det er bare så lite hyggelig å se at noen ligger sånn med en gang man kommer inn her," sier P1. Kvinnen er gretten, men setter seg opp og spør om det er noe post. I det samme sies det over callingen i tv-stua: "B2, er du der? Det har kommet post til deg". Samtalen fortsetter. P1 spør B2 om hvor han så at det var så billige reiser til Roma. Han forteller hvilket reisebyrå det var, og at han og B1 skal reise snart. Samtalen fortsetter å dreie seg om reise og jobb.

P1 dulter forsiktig borti B1. B1 bryter Husreglene, men P1 er varsom i sin irettesettelse. B2 syntes åpenbart hun kunne være litt mer bestemt. Selv om B1 ikke likte å bli vekket, og ble nektet å sove i tv-stua, blir det ikke dårlig stemning. Samtalen glir over i en helt alminnelig samtale som kunne vært mellom venner eller kolleger. Å si fra om dette går i det hele tatt ofte greit. Noen ganger er det heller ikke nødvendig å si noe:

Vi kommer ned i første, på tv-stuesiden. Der sitter folk taust henslenkt og ser på tv. Ingen hilser på oss. P1 går bort til B1 som sover med beina på bordet. "God morgen". B1 ser helt forvirret ut. Men trekker til seg beina.

I resepsjonen er personalet også nødt til å sette grenser i ulike sammenhenger. Ofte kan det være vanskelig å avslå trivielle forespørsler:

I resepsjonen er det stadig telefoner som ringer, folk som går inn og ut, det er vekking og ulike spørsmål i luka eller over callingen. En beboer kom ned og ba om rent sengetøy. Han fikk til svar: "Sengetøy blir skiftet på onsdager. Er sånn at du må ha det nå? Det blir så vanskelig for oss å holde oversikt hvis ikke alle skifter på samme dag. Det blir bare rot. Vi ser helst at du venter til onsdag, men er det krise... ja, da kan du jo få nytt nå".

Eksempelet viser personalets dilemma mellom å holde fast på rutiner og å være behjelpelige med hygiene, noe som gjerne er et overordnet mål. Ikke minst viser det hvor stressende det tidvis kan være i resepsjonen. Den ansatte er her tydelig under press ved at både telefon, calling, dørklokke og henvendelser i luka skal besvares på omtrent samme tid. Svaret er av den grunn kanskje mer avvisende enn hva som er normalt i slike situasjoner. Det ser da også ut til at vedkommende etter hvert viser større velvilje til å hjelpe beboeren med nytt sengetøy. Likevel kan det være at beboeren følte seg avvist av spørsmålene og den litt irriterte undertonen. Kanskje det var uten betydning for vedkommende, men det kan også være at han ved en senere anledning vil ha problemer med å be personalet om hjelp, også i forhold til andre saker.

Her er en hendelse der en beboer stjeler mat...

En mannlig beboer er ferdig med å spise, og reiser seg opp ved bordet. Han tar en kaviartube og fester på den ene siden i beltehempa, på den andre siden har han en røyk festet. "Sånn nå har jeg proviant," sier han. P1 mumler noe om å være klar for dagen. Beboeren rydder vekk tallerken og bestikk, og går opp i tv-stua. P1 sier etterpå: "Jeg bryr meg ikke om at folk tar med seg litt ekstra. Gidder ikke å konfrontere dem med det. Det er klart, tar de med seg en masse så må jeg jo si ifra, men for så lite..."

Etterpå snakket vi med P1 om hvordan han opplevde måltidet, og han sa at han syntes den hadde vært ok, men at han hadde hatt litt problemer med å håndtere avslutningen. Flere beboere kom og ville ha mat og drikke etter at han hadde ryddet dette bort, enkelte gikk selv i kjøleskapet og forsynte seg med det de ville ha. Dette opplevde P1 som vanskelig, og han sa at han hadde ønsket at de var to stykker der, spesielt når alt skal ryddes bort og man må sette grenser. En beboer kom og ville ha kaffe etter at frokosten var slutt. Han fikk dette, men fikk "nei" da han ba om melk i kaffen. "Det er stengt, og jeg må være litt streng. Kanskje du kan få litt melk av en av de som sitter ved bordet?" sa P1, og beboeren så gjorde.

Eksemplene på såkalt grafsing, hamstring og stjeling er mange. Det som ofte er påfallende er den letthet personalet håndterer situasjonen med selv om de enkelte ganger må irettesette en beboer. Ovenfor så vi hvordan en av de ansatte valgte å overse en beboers nasking. Nedenfor følger eksempler på hamstring og direkte konfrontasjon:

En kvinnelig beboer kommer inn på kjøkkenet. "Er det mat?". Begynner å forsyne seg. Jafser i seg 3 kvarte eggebiter og to salatblader. Finner fram tallerken og servietter. "Vasker alltid henda!" Hun lesser opp 9 porsjonspakninger med Nugatti, 5 med syltetøy, to brødkiver, to nye salatblader, og etter litt overveielse 5 pakker smør. Dette stables på to tallerkener. Oppå brødkivene får hun plass til fem nye eggebiter. På vei ut

mister hun to syltetøypakker. Den ene lar hun ligge, den andre kaster hun i søpla. Hun får med seg et glass eplejuice i tillegg.

- Bare forsyn deg. Det er B3 som snakker.

- Jeg betaler husleie her. Så jeg spiser og har det bra. Maten balanseres så ut på tv-stua.

Det foregående er en nøyaktig fortegnelse over maten beboeren fikk med seg! Andre ganger sier personalet tydelig fra.

B4 kommer inn. Vimser litt. Det er mye folk. P2 holder på med et eller annet i kjøleskapet.

- Kan ikke jeg få en yoghurt a? Jeg klarer ikke å spise.

Det er ikke yoghurt i dag.

- Nei, ikke gå i kjøleskapet B4! P1 snakker svært høyt til ham.

- Nei, jeg går ikke i kjøleskapet, bruk øya dine a!

Forlater kjøkkenet.

Det er ikke servering av yoghurt hver dag, og fordelingen håndteres strengere enn regelen mot å ta med seg mat! Det samme gjelder spisetidene. Følgende hendelse forteller om en av de ansatte som var ganske fleksibel, både når det gjaldt avslutning av måltidet og ”grafsing av kake” dagen før. Beboeren forteller nesten provoserende om at han fikk seg fem kakestykker dagen før. Men så utarter hendelsen til mer alvorlige dimensjoner.

B1 får beskjed om at det er 10 minutter over tida. ”Nå må dere gjøre dere ferdig, for nå er serveringa slutt” sier hun til B1 og B2. B2 smører på et par skiver. ”Takk for kaka i går. Jeg fikk fem stykker til å hente til meg, så jeg hadde til frokost i dag.” ”Ja, jeg sa man kunne hente”, svarer P3. Samtalen glir over i at hun liker å bake, og at de liker å spise kake. B1 forslår at hun kan gjøre det igjen, kanskje en lørdag. ”Det hørtes romantisk ut” svarer P3. B3 kommer inn. ”Du er den siste som slipper inn, for nå rydder jeg sammen.” ”Jeg har spist”, sier B3. Han skulle bare ha noe å drikke. ”OK, nå må dere gjøre dere ferdig”. B2 setter på ingen måte farten opp, men gjør seg effektivt ferdig i rolig tempo. P1 begynner å rydde inn, blant annet inn i et skap bak døra. I et øyeblikks uoppmerksomhet har B2 manøvrert seg bort til skapet og tar ut noen ting som han stikker ned i buksa på baksiden. P3 er mer enn okkupert med å stenge døra til skapet for B4, men klarer det omsider. B1 klager over at hun klemte fingeren hans. B2 får det travelt med å ta med maten på rommet. ”Du må levere tilbake lysene” sier P1, som står i døra. ”Jeg la dem i skapet der borte”, sier han og peker på overskapene ved benken innerst i kjøkkenet. Han går ut. Hvis jeg ikke får dem tilbake, kommer jeg etter deg, sier hun og låser døren for at ikke flere skal komme inn. Hun går for å finne lysene. De er ikke i det ene skapet, og ikke i det andre. Hun fortsetter å pakke inn engangstubene og porsjonspakkene med margarin. Det banker på døra. Det er B2 som leverer tilbake tre stearinlys.

Hele opptrinnet foregår uten noe som helst aggresjon, nesten i en munter tone. B4s klaging over å bli klemt kan knapt tolkes som en bebreidelse. Hun klager ikke over at de har forsøkt å stjele fra skapet. Det hele passerer på tilforlatelig vis. ”Hadde han ikke levert tilbake, hadde jeg skrevet ham ut”, sier P1. Vi spør: Hadde du virkelig gjort det? ”Jeg hadde gitt ham to advarsler, og så hadde jeg gjort det. Eller jeg hadde rapportert det, så hadde ledelsen, som kan skrive ut folk, måttet ta avgjørelsen.” Nå er ikke stearinlys veldig verdifulle gjenstander,

og det kan synes strengt å ta fra et menneske sin bopel på dette grunnlaget, men husreglene sier at tyverier er utskrivingsgrunn.

Å sette grenser er en del av personalets oppgaver, og dette skjer hovedsakelig i situasjoner hvor en beboer forsøker å oppnå et gode, men det forekommer også ellers, som her:

P1: Nå må dere spise opp eller ta resten av maten over på papptallerkener.

Jeg skal snart låse av kjøkkenet.

B1: Ja, jeg er ferdig. Jeg bare sitter her, jeg.

B2: Du kan ta dette her og.

B1: Du må ta det sjøl da (irettesetter medbeboeren).

B2: Ja, ja, det kan jeg gjøre. (Begynner å rydde bort, er veldig rusa, søler mye. P1 kommer og tørker av bordet.) Jeg kan tørke sjøl, jeg hadde tenkt til å vaske vekk.

P1: Det gjør ikke noe, nå har jeg tatt det.

B1: Du var ferdig med å spise det, ikke sant?

B2: Jada, skulle bare kaste det likevel

Alle rydder bort sine egne tallerkener, glass og bestikk. De fleste takker for maten i det de går fra bordet.

Her ser vi at noen beboere sitter igjen etter at måltidet skulle vært avsluttet. Personalet ber dem da om å ta maten over på et annet servise, slik at de kan få ryddet opp. Når det gjelder etasjelunsjene håndheves regelen om at denne kun er for beboere i den aktuelle etasjen strengt:

En beboer fra en annen etasje stikker hodet forsiktig inn døra. Han holder en kopp i hånda.

B1: Hei

P1: Hei

B1: Er det mulig å få en kopp te?

P1: Beklager, B1, men vi har bestemt oss for å være litt strenge nå, så det går nok ikke. Jeg vet du er syk, men kan ikke gi deg noe likevel. Beklager.

B1: Det er greit det. Han ser litt stakkarslig og trist ut, men går uten protester.

Det kan kanskje virke smålig å nekte en beboer en kopp te bare fordi han bor i "feil" etasje, men noe av tanken bak disse lunsjene er å skape et bedre samhold mellom nettopp de beboerne som bor i etasjen. Tidligere fikk også andre beboere tidvis lov til å få noe å drikke eller få det som var igjen når beboerne i den aktuelle etasjen var forsynt. Dette medførte mye tigging og lusking i gangene i påvente av kanskje å få noen matrester. Etter hvert ble det hele nokså uverdigg. Masingen ble et forstyrrelsesmoment for de andre beboerne, og personalet fikk vanskeligheter med å sette grenser. Dermed innførte personalet en strengere praksis på dette området, og mens dette skrives er det kun i svært spesielle tilfeller at det gjøres unntak.

Vi har ingen konkrete indikasjoner på at personalene har blitt mer individorientert over tid. Våre observasjoner er hentet fra et bestemt tidsrom. Når vi hevder dette er det således på bakgrunn av egne erfaringer og opplevelser fra vårt arbeid på Marcus Thranes Hus. Men de hendelser som er gjengitt over er nokså entydige i det personalene i nesten alle tilfellene tilpasser

regelanvendelsene til den konkrete situasjonen. Det er for eksempel langt mellom tilfeller der vi kunne mistenke noen for å være ”regelryttere”.

6. INNE PÅ HUSENE

Kapittel 6 i Del I handler om de forskjellige arenaene på Husene. Vi skilte mellom formelle og uformelle settinger. "De formelle settingene" betegner de situasjonene beboere og ansatte inngår i som utgjør en nødvendig del av boforholdet, eller en del av det institusjonaliserte tilbudet. Vi har tatt for oss inntakssamtaler, klientkartlegging, primærkontaktordningen, samarbeidsmøter, sykepleiefaglig oppfølging, kveldssjekk, advarsler/utskrivninger, romsjekk, sengetøyskift, sprøyteutdeling, matservering, husmøter og andre aktiviteter.

De "uformelle settingene" refererer til møter mellom beboere og ansatte som ikke følger av de krav eller settinger som er klassifisert som formelle. Vi tok for oss de forskjellige arenaene på Husene og møtene som oppsto der. Vi brukte mye oppmerksomhet på møter i resepsjonen og i tv-stuene, men tematiserte også møter på kjøkkener, i ganger, bakgårder og beboernes rom.

Et gjennomgangstema i Del I var hvordan beboere og ansatte kunne sies å ha eiendomsforhold til de forskjellige arenaene. Her fant vi enkelte forskjeller mellom Husene, tv-stua var i større grad "beboernes område" på Dalsbergstien enn Marcus Thrane. Dette skyldes nok blant annet tv-stuenes forskjellige beliggenhet. Det var også forskjeller forbundet med resepsjonene. Men på begge stedene ble innsiden av resepsjonen regnet som de ansattes territorium. Men også her var det til tider litt uklare grenser. Her er en episode som illustrerer akkurat det.

En mann vi ikke har sett før kommer ned trappa. Vi trer til side, lar ham henvende seg til nattevaktene. Han skal ha kaffe. Mens vi har anstrengt oss for å holde oss utenfor dørterskelen, selv uten at lemmen er slått ned, går den nye mannen et skritt, ja lenger, over en meter inn i lokalet. Der står han når han endelig finner fram myntene sine. Han betaler, nattevakten snur seg for å legge pengene i boksen lenger inn i resepsjonen. "Den er grei", sier han. Den nye mannen trenger en skje, og mumler, "jeg tar en skje". Skjeene ligger i en kommode, til høyre for døra og lemmen. I midterste skuff, lengst til venstre, sett forfra, ligger skjeene. De ligger altså lengst mulig inn i rommet, i kommoden, for den nye mannen. Den nye mannen manøvrerer kroppen slik at han får fisket opp skjeen uten å røre føttene eller flytte seg lenger inn i rommet. Han har gått en meter inn, men går ikke lenger. Han klarer å holde balansen, om enn med en del besvær, og likevel fange opp det han søkte. Med skjeen vel i havn forlater han resepsjonen.

Mens lemmen skal være en fysisk grense for beboerne, er det tydelig at selve området også oppleves som personalets arena. Dette er nok en ny beboer, men han er mer enn oppmerksom på at han er på grensen av det tillatte område. Normene for hvor det er tillatt å være, hindrer ham ikke helt i å skaffe seg sin teskje. Men han signaliserer tydelig at han vet han er på grensen av det tillatte.

Lettbent tone

Etter en gjennomgang av observasjonene vi gjorde på Husene satt vi igjen med en sterk fornemmelse av at beboere og ansatte omgikk hverandre på en *uanstrengt* måte, preget av mye *humor*. Det er på godt norsk veldig hyggelig. Vi kalte dette en "lettbent tone". Det var mye småtulling mellom beboere og ansatte. Men det lettbente tonen viste seg ikke bare i humor. Vi mente å finne en form for lekenhet i samspillet mellom beboere og ansatte. I tillegg mente vi å ha erfart at vitsingen og den spøkefulle omgangsformen ikke gjenspeilet en spesiell anstrengt mellom beboere og ansatte. For det første kunne beboere og ansatte omgås uten å snakke sammen. For det andre fant vi ofte at de kunne omgås uten å tematisere elendighet. Man kunne røyke sammen, se på tv eller drikke kaffe. I tillegg la vi merke til en form for "hilekultur" som både innebar at man "så" hverandre, samtidig som man ikke gjorde mye vesen ut av det. Vår gjennomgang av arenaene på Husene tydet også på at fellesarealene var åpne for så vel beboere og ansatte. Det var kun i liten grad gnisninger mellom beboere og ansatte i de forskjellige fellesrommene.

Observasjonene ble foretatt på forskjellige arenaer der beboere og ansatte møtes, for det meste fellesarealer. I kapittel 6 i Del I tar vi for oss de forskjellige arenaene i andre halvdel. Her skal vi gi eksempler på det vi har kalt lettbent tone fra disse arenaene.

Resepsjonen

Livet i resepsjonene varierer i løpet av døgnet, i forhold til trygdeutbetalinger, hva slags stoffer som er i omløp på husene og generelt i forhold til stemningen blant de som befolker husene. Noen ganger er det hektisk, andre ganger er det helt stille, og det er ikke bare om natten eller i helgene. For det meste er det en jevn strøm av henvendelser.

Det er vanskelig å formidle hvor hektisk og intenst det til tider kan være på Husene. Aktivitetsnivået er ofte høyt, og spesielt i resepsjonsområdet kan det ofte oppstå stressede situasjoner. Dette er Husenes kjerne, og det er mange tjenester som skal formidles. Servicenivået er høyt samtidig som det er behov for å sette grenser. I resepsjonen skal man både slippe beboere ut og inn av Husenes inngangsparti, svare på callinganlegget ved anrop, servere varm drikke, låne ut telefon til beboere, svare på innkommende telefoner, blant annet henvendelser fra samarbeidspartnere og pårørende, ta i mot besøkende, besvare og koordinere ulike forespørsler fra beboere og andre. På Marcus Thranes Hus skal det også deles ut brukerutstyr. Ofte skal alt dette gjøres samtidig, og ofte er det nærmest en kø av mennesker som skal ha sine ærend utført på omtrent samme tid.

En del beboere er også utålmodige og utviser liten forståelse for at personalet kan være opptatt med andre oppgaver. Det å måtte vente, selv om det bare er noen sekunder eller få minutter, kan føre til at enkelte blir aggressive. Noen blir høylytte og ufine, ukvemsord er ikke helt uvanlig i slike situasjoner. Beboerne har ofte liten tid. Ofte har de glemt eller er sent ute til en avtale, eller kanskje de

er midt i et ”mekke-rituale” (forberedelser til å sette en injeksjon) og mangler utstyr. Når det i tillegg er slik at det ofte bare er en ansatt i resepsjonen til å betjene alle disse oppgavene, kan situasjonen fort bli stresset. Dette kan igjen medføre at samtaler blir avbrutt eller at det gis avslag på forespørsler som ellers kanskje ville ha blitt imøtekommet.

Når det er sagt, ser det ut til at personalene vanligvis behandler slike situasjoner med ro og imøtekommenhet. Aggressiv oppførsel og ukvemsord blir ignorert eller møtt med en morsom kommentar, men det forekommer også at personalet irretsetter beboere som er ufine. Kjefting og banking i dører kan for eksempel bli møtt med et litt ironisk, ”hei sunshine, så blid du var i dag da!”, noe som ofte fører til et smil og en beklagelse. Høyt aktivitetsnivå, ikke bare i resepsjonen, men også ellers på Husene, kan føre til at både beboere og personal blir stresset og reagerer uventet, men tonen er som regel likevel vennlig. Nedenfor gjengir vi en dramatisert hendelse.

Det ringer på døra. P1 trykker på knappen for å slippe beboeren inn. Samtidig ringer telefonen. ”Huset, værsgod”. Det piper hissig i callingen. P1 forsøker å høre hva som blir sagt i den andre enden av røret, men må be vedkommende om å vente litt. ”Et øyeblikk”. Det piper fortsatt i callingen og han må svare; det kan jo være en overdose. ”Hallo”. ”Hei, du, hvor mye er klokka?” ”Den er kvart over sju,” svarer han. ”Om morra’n eller kvelden?” P1 rekker så vidt å svare at det er kveld, før det durer i ytterdøra igjen. Han trykker på knappen for å slippe inn en ny beboer, samtidig kommer B1 for å kjøpe kaffe. P1 holder forsøker å gi tegn til at han må gjøre seg ferdig i telefonen, men B1 begynner å tromme utålmodig med noen småpenger. ”Bli ferdig ’a, ha’kke hele dagen heller”. P1 prøver å balansere kaffekrus og telefonrør. Det ringes på døra innenfra. Han har hendene fulle og det tar noen sekunder før han rekker bort til knappen. Det sparkes i døra, ”Er det mulig å få åpna den døra eller, kjapp deg da, jeg må ringe onkelen min”. B2 er irritert. P1 slipper henne ut og sier at hun må vente litt. ”Faen, jeg er så møkk lei...,” mumler B2. Det ringer på døra igjen. En drosjesjåfør vil ha betalt etter at en som gikk inn på Huset stakk fra regningen. P1 gjør seg ferdig med telefonsamtalen. I det han er i ferd med å forklare sjåføren at han har taushetsplikt, kommer B3 løpende. ”Helt utrolig hvordan folk griser asså, ser ikke ut i tv-stua. Har du en klut så kan jeg tørke over bordene? Bli kvalm av det der asså.” Det piper igjen i callingen. ”Hallo, jeg trenger nytt sengetøy, kan du komme opp med det?” P1 ser stressa ut, men svarer at han skal komme så snart en av de andre ansatte er tilbake i resepsjonen.

Dette er altså ikke en hendelse vi selv har observert, men den kunne ha vært sann, om enn ikke helt representativ for livet i resepsjonen. Det hendte vi fikk en slags caféfornemmelse da vi satt i foajeen på Dalsbergstien. Personalet som befant seg der hadde en løssluppenhet over seg, de hadde pause fra det øvrige arbeidet. En dag vi satt og snakket med en ansatt kom det flere beboere forbi:

Vi satt i foajeen. P1 røykte, P2 satt på innsiden, vi satt på benken. Vi snakket om forskjellen på behandlingsinstitusjoner og slike tiltak som Dalsbergstien og Marcus Thrane. B1 kommer ned sammen med B2. De låner telefonkatalogen for å sjekke gaterutene. Det virker på oss som de planlegger rømningsvei, i hvert fall snakker de om hvordan de skal krysse bortover. Vi fortsetter vår samtale.

Det smeller fra etasjen over. Flere ganger. Ingen av personalet ser ut til å legge merke til det. B3 kommer ned trappa. Ser skeptisk ut. Kommer ned trappa, bøyer seg ned for å se hvem som er i resepsjonen. Hotpants og leggvarmere opp over lårene. Det er arr over alt, og blodstripe nederst på den ene ankelen. Hun setter seg på det som ligner en barkrakk, lener seg på albuen, lukker kanskje øynene. P1 er forsvunnet inn. P2 holder på med et eller annet. Mennene er gått. B3 sukker tungt mens hun venter. Vi sitter bare og skriver. P1 kommer i luka.

- Har det kommet noe post?
- Bare sånn kjedelig.
- Det skulle vært en sånn.... postanvisning.
- Det er ikke det.
- Hva er det det heter når det sånn at det er penger?
- Vet ikke.
- B3 sitter med delvis lukkede øyne.
- Hvordan går det med beina? Spør P1.
- Nei, du vet, sier hun.
- Jeg skulle vært hos han XXX. Er han inne?
- Det kan jeg ikke svare på. P1 står lent på albuen og ser på B3, smiler.
- Nei vel.

Foajeen er et slags mingleområde. B3 ønsket kanskje ikke at det skulle være for mye folk der når hun gikk ned. Hun nølte med å nærme seg da hun så de to mennene stå der, men de ble raskt ferdig med sine forehavender.

Også det å ha besøk er regulert av regler. Beboerne kan kun ha besøk mellom kl 17.00 og 22.00. Denne regelen praktiseres strengt, men i det synes som om de fleste beboere har akseptert dette. På husmøter har flere uttrykt at de synes dette er en fin form for skjerming og at reglene ivaretar den enkeltes behov for et privatliv. Besøksreglementet bidrar til at færre kunder og pengeinnkrevere kommer inn på Husene. På den annen side begrenser det den enkeltes frihet, men i det daglige er det få som gjør noe ut av dette:

En kvinnelig beboer og en mann kommer nedover gangen som ikke passerer døra til resepsjonen. Hun stiller seg foran døra ut, svikter litt i knærne og lener seg til høyre over mot døra til resepsjonen. Mens hodet stikker fram forbi karmen sier hun "da går besøket mitt". "Fint", sies det. BZZZ. Besøket går.

I hektiske perioder kan det være vanskeligere å få kontakt i resepsjonen:

B1 kommer i døra, prøver å få kontakt med noen i personalet. Det er fullt av folk i resepsjonen. Begge forfatterne er også tilstede, men vi jobber ikke der. Vi er bare på besøk. P1 og P2, de eneste som jobber der, snakker seg i mellom. B1 spør litt sånn ut i luften, om noen kan ta i mot en beskjed. Ingen svarer. B1 gjør flere forsøk. Til slutt sier han "P1! Kan du ta i mot beskjed fra kjæresten hvis hun ringer? Si at jeg er tilbake i femtiden". P1 tar i mot beskjed, og smiler som han pleier.

B1 viser ingen tegn på utålmodighet eller ergrelse. Men det må ha sett rart ut at ingen svarer når det er fem stykker tilstede. Han kunne ikke vite at tre av dem ikke jobbet der. Det er likevel ingen sure miner å spore.

Ingen hendelser er like, heller ikke samtaler. Mange har et hverdagslig preg som det er vanskelig å kategorisere. Spesielt gjelder dette på callingen, som brukes flittig av både beboere og personal:

Når jeg kommer er B1 på callingen. "Hei! Hvor er stikkontakten? Jeg må ha på litt musikk, skjønner. ... Jeg er pratesjuk."
- Jeg veit ikke, sier P1.
- Du må se langs veggen.
- OK.

Alle situasjoner er imidlertid ikke like hyggelige. Noen ganger kan beboerne være utålmodige, spesielt hvis de ønsker å få utført en tjeneste, for eksempel å låne telefonen eller at personalet skal låse opp døren. Personalet kan da svare like uhøytidelig tilbake:

Vi merker oss at det er mange telefoner hele tiden. Noen ringer på, andre personale kommer og spør om noe. Det ringer på døra, en person spør etter en beboer. Blir avvist. "Det er en dum regel. Da må jeg stå her ute og rope som en sau." "Vi ser helst at du ikke gjør akkurat det". Pling – plong.
"Låkk opp da for faen", sier B1. – "Det var da fælt da", sier P1. Det skjer ting hele tiden.

Ofte får personalet også henvendelser man ikke kan gjøre noe med, som her:

En mannlig beboer B1 kommer løpende ned trappa og leverer nøkkelen i resepsjonen. "Nå krangler de igjen der oppe, jeg orker ikke å være der. Jeg har jo rommet ved siden av og jeg hører alt sammen", sier han.
- "Slitsomt når det er sånn med mye bråk, ja", sier P1 i resepsjonen.
- "Ting flyr veggimellom der oppe, men de prøver ikke å treffe hverandre. Orker ikke å være på rommet, da setter jeg meg heller i tv-stua. Det er ikke lett med den kjærligheten," nærmest mumler han.
P1 svarer ikke.
B1 kjøper en kakao og går over til tv-stua.

Andre ganger er det personalet som har forventninger til beboerne. Når et langtidssrom er blitt ledig, blir det tilbudt en som bor på "akuttrom". Det var det vi var vitne til her:

B1 kom ned i resepsjonen. P1 tilbød ham et nytt rom.
- Ja bare si hva jeg skal gjøre du.
- Skal vi se, hvilket rom...? P1 tenker seg om, det er flere rom som er ledige.
- Skal det være nå, eller?
- I andre etasje.
- Da får jeg tredje etasje over meg, ikke sant? P1 og B1 går.
P1 kommer inn igjen etter å ha gitt B1 det nye rommet.
- Får jeg mer ros nå så får jeg samme farge som t-skjorta. Han har klar rød t-skjorte.
--
B1 kommer ned igjen.
- Er alt klart på rommet? P2 spør gjennom luka.
- Ja, det er bare noe søppel som står igjen. Jeg har ikke rota eller noe sånn.
- Nei jeg bare lurte på om du hadde noen ting igjen der.

B1 er i godt humør, og har tydeligvis gitt klart uttrykk for sin takknemlighet for rommet. Det vises også i hans vilje til å være behjelpelig med å rydde sitt tidligere rom.

De fleste som er på de såkalte akuttplassene ønsker å bli boende. De har få andre steder å gå, og selv noen få dagers forlengelse av botiden kan bety mye, slik som i dette tilfellet:

En ung kvinne kommer nærmest løpende mot resepsjonen. Hun ser på ingen måte ut som en typisk rusmisbruker, mer som en vanlig jente du kunne treffe på byen. Hun synger litt og bærer på flere poser og bager. Hun er utenbysfra, men bor på akutttrom. De fleste fra personalet er i resepsjonen, de ser på henne.

B1: Ja, nå skal jeg flytte. Nå skal jeg bli uteligger.

P1: Nei, det behøver du ikke. Vi har bestemt at du kan få bli til mandag.

B1: Å, tusen takk! (Hun jubler og stråler). Nå har dere gjort meg til verdens lykkeligste. Jeg trodde jeg måtte sove i den containeren der borte i natt, trodde den skulle bli mitt neste hjem.

P2: Å, er det ledig der? (Fniser).

P3: Vi skriver helst ikke ut på fredager, før helgen...

B1: Det betyr utrolig mye for meg! Tusen takk! Jeg har ingen steder å gå, ikke sant. Jeg har ikke familie, ikke foreldre, har ingen til å hjelpe meg. Jeg har bare meg selv, jeg (ler litt). Jeg setter skikkelig stor pris på det, asså. Jeg skal snakke med Uteseksjonen på mandag, har en avtale med dem. Kanskje de kan ordne noe for meg.

P1: Ja, nå får du i hvert fall være her til mandag, men da må du dessverre flytte uansett.

B1: Ja, det er helt greit. Bare jeg har et sted å være i helgen, så jeg slipper å være ute. Så ordner det seg på mandag. Å, nå ble jeg glad! Nå kan jeg slappe av litt.

P3: Ja, det er lenge siden jeg har sett noen bli så glad av så lite! Det var hyggelig.

Her ser man hvor lite forutsigbart det kan være i forhold til botid på Husene. Beboeren var i dette tilfellet tydelig forberedt på at hun måtte flytte, og ble gledelig overrasket over å ha fått utvidet botiden til over helgen.

Også når beboere skal flytte ut forventes det at de selv pakker. Det hele foregår som regel i alminnelighet:

B1 kommer i luka, og forteller at rommet er klart. De utveksler noen sakligheter jeg ikke får med meg.

- Det er bare noen blader igjen, sier B1.

- OK, sier P1.

B1 skal til å gå, er på vei ut av foajeen.

- Gratulerer med leilighet forresten, roper P1 til B1.

- Jo, takk.

B1 kommer tilbake til resepsjonen.

- Forresten, hvis det kommer post... . B1 oppgir sin nye adresse.

B1 går igjen.

- Ha det bra.

- Ha det bra, lykke til.

P2 går ut for å hjelpe henne å bære.

Pling-plong.

Zzzzz.

Det påfallende er igjen hvordan beboer og personal omgås på en uanstrengt måte og hvordan dagligdagse fraser utveksles på samme måte som man gjør i samfunnet for øvrig. Andre ganger kan hjelpefunksjonen komme tydeligere frem:

Mens B1 er i telefonen kommer en kjenning, B2, inn døra. Han ser oss og setter seg ned i stolen ved siden av meg. B2 viser frem armen sin, prater om sykdom, abcesser og hvordan/hvorfor han ble skrevet ut fra forrige bosted. Når vi spør B2 hvordan det er å bo her, hvisker han "Helt jævlig", og forteller at både lege og sosialkontor har skrevet brev til det forrige bostedet om at han bør bo der av helsemessige årsaker. Vi snakker litt rundt dette da vi ikke helt forstår argumentasjonen. Det er jo mer tilgjengelig feltpleie her, men B2 sier at det er hva de gjør og hvordan. Han mener at han blir tatt mer på alvor på det andre stedet, at personalet kan mer, at han selv kan si mer om hva han ønsker av salver/bandasjer og at dette blir tatt hensyn til i større grad enn her på Huset. Vi blir avbrutt av en av de kvinnelige ansatte (P1) som står på innsiden av luka. "Har du fått ordna rommet ditt?" spør hun. "Ja, det er strøket enda jeg burde hatt hjelp. Jeg har sår både her, her og her". B2 viser frem armen som er bandasjert fra albue til vrist, flere mindre sår på den andre armen og et stort, stygt sår ved ankelen. "Feltpleien sier at jeg trenger hvile, men jeg har likevel tatt rommet sjøl". "Det er bra. Hvordan er egentlig armen din nå?" spør P1. "Den er vond," sier B2. P2 kommer ut fra resepsjonen med armene fulle av lamper, speil etc. "Jeg kunne også trengt en sengelampe. Jeg har bare to spotlights i taket," sier B2. P2 kommer med en vegglampe, "er det en sånn du trenger?". "Ja, den er fin". Hun henter skruer og sier at hun skal henge den opp, "men du kan nok ikke henge deg i den" (vi tolker det som at hun mener at den ikke tåler så hard medfart). "Hvis jeg skal henge meg tror jeg at jeg ville gjort det i noe annet enn den der," svarer B2. (Vi har en følelse av at de snakker litt forbi hverandre). P2 ler litt og spør om B2 kan være med opp på rommet. Han reiser seg og halter opp trappa.

Dette er kanskje en mer typisk samtale slik vi ser det.

P2 har med seg en masse ting. Beboeren ber om å bli tildelt en av disse. Personalet svarer velvillig, og tilbyr dessuten å hjelpe og henge den opp. I løpet av denne samtalen kommer det opp noe som lett kunne blitt en pinlig hendelse, ved at P2 kunne bli forstått dit hen at B2 ønsket å ta livet av seg. Poenget er ikke at han ikke gjør dette, det er nok av beboere som har prøvd dette mange ganger, men at dette i så fall er en privatsak, og ikke noe man tar for gitt. I stedet gjøres det til gjenstand for en liten humoristisk utveksling. P2 noterer lakonisk at han eventuelt ville henge seg i noe annet. Vi er vitne til at personalet og beboerne deler en form for galgenhumor. (Selv om det kan se ut som personalet ikke fikk med seg P2s kommentar).

Den muntre tonen oppleves også i resepsjonen i forbindelse med mer rutinemessige spørsmål:

B1: Har du sett X (kjæresten)?

P1: Sorry. Trekker på skuldrene og smiler. Jeg har ikke vært helt våken, jeg.

B1 ser litt oppgitt ut og snur seg bort for å gå. (Begge smiler til hverandre, småler litt).

Og her:

En beboer kommer inn, henvender seg i luka.

B2: Kan jeg få låne telefonen til sosialkontoret?

P2: Angående?

B2: Jeg skulle snakke med ruskonsulenten min...

P2: Hvilket sosialkontor er det? (Beboeren sier navnet på sosialkontoret, slår nummeret).

Jeg setter over når det er ledig (Venter en god stund på svar). Hvis de tar telefonen... (Smiler, beboeren smiler tilbake).

Tv-stuene

En tidlig morgen satt vi og forsøkte å følge systematisk med på personalets tilstedeværelse. Vi satt tre stykker og så på musikkvideoer, uten å snakke om noe særlig: B1, en kvinnelig beboer ville gjerne snakke om intime detaljer fra privatlivet, når hun ikke danset. B2, en mannlig beboer, satt for det meste og så på tv'en. Klokka er 0715, nattevaktene sitter i resepsjonen. Her er en oppsummering.

I de tre kvarterene vi satt der, hadde vi tre møter med personalet. Det meste av tiden hørte vi musikk, hvis ikke B1 hadde spørsmål, eller gikk fram/tilbake/danset for å skru opp musikken. P1, første dagvakt, kom inn, satte seg ikke noe sted, hadde med røyk og kopp. Jeg sa at han skulle sette seg. Han satte seg. P1 så seg om etter et askebeger, reiste seg, men satte seg igjen da han fikk et av B1. Han gle rett inn i vår ikke-samtale, dvs vår omgang med musikk avbrutt av enkelte kommentarer, enten til musikken, eller mitt eller B1s privatliv. P1 er ferdig med røyken sin, stumper den, og B1 spør om hun kan få resten. Det kan hun. B2 får også et trekk.

Vi ser ikke mer til P1 før klokka er nesten åtte. Da kommer han inn og skrur ned lyden. "Jeg skrur ned litt, jeg, - siden det er så tidlig." P1 forsvinner ut igjen.

Rett etterpå kommer P2 på jobb. Han kikker så vidt inn i tv-stua, vi nikkes for han går inn i resepsjonen. Jeg går kort etter dette.

I denne perioden har begge nattevaktene gått hjem. Ingen av dem har sagt "hadet" inn til oss.

Dette er tidlig om morgenen. Nattevaktene er forståelig nok temmelig "groggy" på denne tiden av døgnet. Det samme kan gjelde dagvaktene. Enkelte har fortsatt søvn i øynene, og som P1 her, trenger de en kaffekopp for å komme i gang. Beboerne i dette tilfellet kan være oppe av flere grunner. Mange beboere sover lite. Noen er våkne fordi de er påvirket av sentralstimulerende midler, andre sover kanskje ikke i det hele tatt uten å være påvirket av opiater eller piller. Det er vanlig å våkne av at abstinensene snikende melder seg i kroppen. Kanskje er det tanker man ikke klarer å bli kvitt? Psykiske problemer kan føre til søvnløshet. Sannsynligvis er stemningen i tv-stua denne morgenen preget av tidspunktet på døgnet.

Den manglende samtalen mellom beboere og ansatte vi finner i det foregående eksempelet, oppleves likevel ikke som dramatisk annerledes enn andre situasjoner på tv-stuene. Det er ikke uvanlig at personalet setter seg uten å

snakke med beboere. Kanskje setter de seg litt i utkanten av gruppen som allerede er tilstede. Men vi skal også se flere eksempler på at personalet omgås i mengden av beboere uten å ”blande seg”. Bare det at vi kunne sitte i tv-stua og se på musikkvideoer uten at dette ble bemerket, er for så vidt et vitnesbyrd om at personalets tilstedeværelse ikke endrer situasjonen dramatisk for de som er det fra før. Eksempelet over viser den positive siden ved denne formen for samvær: Ikke-innblanding som en form for nærvær og kanskje til og med respekt.

Å sette seg i en annen del av lokalet, som i hendelsen over, kan på en måte oppfattes som uttrykk for manglende interesse for og avstandtagen til beboerne. Vi ser det heller som et uttrykk for at man ikke invaderer beboerne. Men om dette er respekt eller manglende interesse vil være avhengig av hvordan det gjøres, og det er ikke enkelt å se dette for utenforstående. Å omgås beboerne kan på den ene siden gjøres uten å ”se dem”. På den annen side kan det gjøres ”invaderende” i den forstand at man krever å snakke om private ting (alt fra hvorfor man ikke klarer å holde rommet sitt i orden, helselidelser, hvor vondt livet på gata er, om behandlingssøknader, osv). Vårt inntrykk er at ansatte forsøker å operere i forskjellige mellomløsninger.

Naturlig nok kan personalet heller ikke være tilstede i enhver situasjon. Noen ganger oppstår det uventede hendelser eller aggressiv opptreden uten at det blir lagt merke til:

Det er en stille kveld/natt på Huset.

Ofte er det slik sier P1 og P2 som er på vakt, andre ganger er det mer hektisk med trafikk ut og inn.

Det er 1-5 personer i tv-stua. En kvinne, B1, sover for i lenestolen nesten hele kvelden. P3 forsøker forsiktig å dytte i henne for å vekke henne før hun går av vakt, men B1 sover videre. En ung mann, B2, sitter i sofaen, kommenterer ofte det han ser på tv. En annen mann, B3, henger sammen med B4, men sitter for det meste taus i sofaen.

(...)

Vi går tilbake til tv-stua. Det er fortsatt de samme personene om sitter der og ser tv. Vi setter oss i sofaen sammen med dem. Etter stund kommer B5 inn. Han går rett mot tv-en og begynner å snu på den, endre posisjon.

B2: Ikke gjør det, folk ser på tv her.

B5: Har du problemer eller? (Han går mot B2 som sitter i sofaen). Jeg har briller, ikke sant, og da er det kanskje ikke så lett for meg å se. Har du det kanskje? Nei, riktig! (Han hisser seg opp, begynner å krangle, opptrer noe truende).

B2: Slapp av, vi er en del folk som sitter her og følger med, ser du ikke det?

B5: Jeg slapper av når jeg vil, gjør det jeg vil. Du sier ikke noe, du må ikke komme her å tro at du kan bestemme... Bare vent til seinere, jeg kan ta deg hvor som helst...

(B2 er unnvikende, ser på oss, svarer ikke, bare mumler. Det virker som om han prøver å unngå/dempe en vanskelig situasjon, forsøker å vri seg unna).

B5: Er det noen som har fyr? (Ser først på B2, deretter på meg). Du?

F1: Her! (En av oss er raskt fremme med lighteren for ikke å skape ennå et irritasjonsmoment. Vi følger alle tilsynelatende intenst med på nyhetene på tv-en. B5 tenner røyken, gir lighteren tilbake, mumler noe og går).

(...)

Det banker på vinduet. B2 åpner det så langt det er mulig. En kvinne sier at hun prøver å få tak i B6, spør om B2 kan gå opp til henne. De hvisker

sammen. B2 og B3 går opp, blir borte noen minutter og kommer ned igjen. B2 går en rask tur ut (sannsynligvis for å ordne en handel mellom B6 og kvinnen utenfor) , kommer så tilbake til tv-stua hvor han fortsetter å se på tv.

Her skjer det mye som for så vidt ikke skal skje. Først og fremst gjelder dette beboerne i mellom. For det første skal det helst ikke forekomme salg gjennom vinduene fra gata. Dette har det imidlertid vist seg vanskelig å unngå, men personalet forsøker å begrense denne aktiviteten, ved å si fra og appellere til alles interesse i å ha et godt forhold til naboene og å ikke tiltrekke seg for mye politi. For det andre kommer B5 med temmelig åpenlyse trusler, selv om de nok ikke skal tas altfor seriøst. På dette tidspunktet er det imidlertid ikke personale tilstede, det er også tvilsomt om de hadde grepet inn. Sannsynligvis hadde de vurdert situasjonen som ”for lite” truende og at truslene var for lite konkrete til å medføre advarsel eller utskrivelse. B5 var på dette tidspunktet også vurdert som ”sliten”, med mistanker om at han hadde det dårlig, rent psykisk. Dette kombinert med intensivt inntak av amfetamin, ble antatt å være bakgrunnen for hans ”umulige” opptreden på denne tiden. Dette var det uansett ingen i personalet som så, det kan således antyde noe om at det ikke er så uvanlig med aggressiv oppførsel på Husene. Dette er da også noe beboerne ofte hevder i samtale om tilstanden på Husene. For det tredje så vi i eksempelet over, at B1 sitter i den dype lenestolen og sover. Dette er et brudd med Husreglene. Riktignok er det ikke uvanlig, men det skal helst forhindres. Det fører imidlertid sjelden til annet enn at personalet dulter borti vedkommende og sier at vedkommende må våkne. Slik også eksempelet viste. Noen ansatte er mer konsekvente i denne virksomheten enn andre. Dette kan føre til usikkerhet blant beboerne, siden det ikke er helt forutsigbart hvordan personalet reagerer.

Vi merker oss også at det ikke er intern kontroll på husreglene beboerne i mellom. Å selge gjennom vinduet er for eksempel noe alle kan lide under, i og med at det skader forholdet til naboer og tiltrekker politimessig oppmerksomhet. At soving/dupping skal være forbudt er det beboerne selv som har bestemt. Det var heller ingen irettesettelser av B5 og hans litt truende opptreden.

Personalets tilstedeværelse er sjelden forbundet med konflikt. Til tider er det oppsiktsvekkende lite dramatisk, som denne episoden.

Maten er akkurat servert, det er stafett på tv. P1 sitter og spiser ved spisebordet, to menn, bl.a. B1 som sitter i sofaen. Det er helt stille bortsett fra Jon Herwig Carlsen og Kjell Kristian Rike. Tyskland og Østerrike kjemper om gullet ca. et minutt foran Finland, som er et halvt minutt foran Norge. På et tidspunkt ser det ut til at Norge kan nærme seg Finland så mye at det blir spenning om bronzen, men det er hurtig overstått. Når siste etappe er i gang, er alt bortsett fra gullet fordelt. Det er helt stille i rommet. B1 sitter og spiser, og løper frem og tilbake. Tilbyr B2 en serviett. B2, som sitter i stolen, takker ja, spiser og følger med. I de neste tyve minuttene utveksles nesten ingen ord. P1 sitter og følger med fra sin posisjon, B2 fra sin, og B1 fra sin. B3, en mann, kommer inn, setter seg ved døra og spiser en skive. Det er taust. B2 mumler et eller annet som han ler av selv. Alle er etter hvert ferdige med å spise. Selv når løperne har kommet i mål, er det stille i tv-stua. Carlsen og Rike avløses av nyheter på samisk. B2 forteller at

han har gjort sånn de gjør på tv, stå på ski etter reinsdyr i full fart. Det svitsjes. En dame, B3 har kommet inn og skifter kanal til Simpsons, som slutter med en gang. Hun setter seg i sofaen, konsentrerer seg om maten. Vi ser på MASH.

Tv-en står på og beboerne er delvis konsentrert om å spise. Men det er nesten helt stille. Beboerne og personalet omgås uten å snakke sammen. Slikt "ikke-verbalt samvær" opplevde vi flere ganger. Det hilses til en viss grad, ellers er det taust. At tv-en sluker oppmerksomheten til de som befinner seg i rommet er ikke spesielt for Marcus Thrane og Dalsbergstien. Slik er det nok også i de tusen hjem. Kanskje er det også et poeng i sammenhengen. Det er uanstrengt samvær. Man behøver ikke snakke. I utgangspunktet er det mest beboerne som befinner seg i tv-stuene, sånn sett er det på en måte deres "territorium". På den annen side er det personalet som håndhever husreglene. Dette gjøres imidlertid på en skånsom måte, stort sett uten markeringer av "hvem som bestemmer".

Stemningen i tv-stua kan variere fra utfrysing, noen ganger taust samvær, til aggressivitet og andre ganger en slags inkluderende letthet. Hva som er mest dominerende, er det vanskelig å si noe om. Her er en stemningsrapport preget av letthet:

B1, en ung dame, setter seg ved brødristeren. Venter på at brødene til B2 skal bli ferdige. Hun later som hun skal ta dem overfor P1. Spør hun om han skal spise? Han sier i så fall han har spist. Hører ikke hva de sier til hverandre, men ser at det er leket. B1 hilser på meg, på sitt flørtete vis. Vi er glad for å se henne. Hun går bort til B2 med hans skive. B2 snakker med B3 om voldsoffererstatning ved spisebordet. B1 setter seg i sofaen ved siden av oss, når brødet hennes er ferdig. Vi snakker ikke noe særlig. B4 kommer inn og spør om de skal kline. Hun svarer et eller annet, men han ser ikke ut til å føle seg avvist. De snakker om kondomer og at det kan være OK å snakke litt sammen også. Du trenger litt intimitet, du, sier hun. B4 kommer og setter seg mellom oss. Hun gjør plass til ham. Det snakkes litt rundt bordet vårt. B5 spør om B6 jobber her. B6 svarer at hun bor på vintertilbudet. Det gjør han også, han flyttet inn i dag. Hun forteller at de som bodde der i natt var speedfreakere, og at det var et svare leven hele natta. B7 kommer inn og spør om noen vil ha røyk. B6 svarer nei takk. Vi sier det er første gang vi hører den setningen i tv-stua. Vi hilser på B4. Vi trykker hender, og han unnskylder sitt svake håndtrykk med dropphånd. Vi sier vi har kjent atskillig verre og spør om han har spilt fotball. Det har han, og skjønner hva vi mener. Mange dårlige erfaringer med håndtrykk på fotballbanen. På dette tidspunkt er det flere samtaler i rommet. Både ved spisebordet og tv-stuebordet.

Disse små hendelsene finner sted under matsserveringen. B1 mimer at hun skal snike i brødristerkøen overfor P1. B1 går på dette tidspunktet i et slags trespann med B2 og en tredje beboer på Huset. Mye tyder på at de har funnet en slags harmoni seg i mellom, for de har hengt sammen en god stund. De satt ofte på rommene til hverandre, og det var sjelden man hørte noe bråk dem i mellom. Når hun later som hun skal ta B2s ristede skiver, kan man ikke ta det alvorlig. Sannsynligvis hadde ingen reagert om hun hadde gjort det heller, kanskje B2 hadde bannet litt, men ikke mye. Nærheten dem i mellom vises også tydelig i det hun faktisk går bort til B2 med hans brød.

Etter at B1 har satt seg ved siden av oss, utspiller det seg en liten samtale mellom to andre beboere som åpenbart ikke kjenner hverandre. Han spør om hun jobber på Huset. Men hun er nyinnflyttet, akkurat som ham. De glir rett inn i en samtale om gårsdagens nattgjester. I vrimmelen av samtaler som etter hvert utspiller seg, forsvinner denne i observasjonene. Slik også samtalen mellom B1 og B4 gjorde rett innen. Men disse samtalene kan illustrere lettheten i omgangsformen beboerne i mellom. Og det er på mange måter den samme lettheten vi finner mellom beboere og ansatte. Det er således mulig å betrakte lettheten i samværet som en inkludering i et slags fellesskap. Riktignok deler man ikke erfaringer med kriminalitet og rusmidler, men det er en slags åpning, og det er på beboernes premisser: det er beboerne som slipper personalet inn i deres omgangsformer. Mens vi snakker med B4 om hvordan man skal håndhelse, kommer en ny beboer inn og setter seg med maten:

B8 kommer inn, setter seg borte ved døra og spiser en brødskive. Spør om ikke P1 skal spise også. P1 sier han har spist. Det er andre gang temaet kommer opp. ”Jeg skulle tatt deg for to ting, men så ble det bare en”, sier B8. Det skal du være glad for sier P1, for jeg var veldig sulten og da blir jeg sur. Kanskje spurte B8 om han hadde lov, for P1 sier til slutt at det er lettere å få tilgivelse enn tillatelse. Det hele passerer i munterhet.

Hva er det som foregår? Sitter de og hakker på hverandre? Nei, dette er et eksempel på lekenheten mellom beboere og ansatte. B8 åpner med en liksom-anklage: som om P1 ikke hadde lov til å spise av maten. Det er noe B8 ganske sikkert gir blaffen i uansett, det skorter ikke på mengden. I stedet for å forsvare seg, spiller P1 med, og gjør det til et spørsmål om B8s fordel at han da eventuelt tok seg til rette på den måten. P1 og B8 forstår hverandre, men de mener det motsatte av det de sier. B8 leker at han er ute etter P1, mens P1 leker at han skal ta igjen. Det vitner om trygghet dem i mellom.

Vi har her sett en lekenhet som verdsettes av personalet, tilsynelatende også av beboerne. Både beboere og ansatte ”leker”, kan man si de er på like fot? Er det øyeblikk av symmetri?

Kjøkkener

Aggressiv atferd er temmelig vanlig på Husene, og personalet har høy toleranse i forhold til dette, til tider kanskje for høy. Riktignok er det nulltoleranse for vold og trusler, men hva som anses som trusler kan være vanskelig å avgjøre.

Høylydte krangler og utrop er ikke uvanlig, uansett tid på døgnet, og spesielt dersom beboer er abstinent og frustrert:

**Vi prøver å stikke oss unna, for å få fred til å notere. P1 driver og vasker denne etasjen akkurat nå. Vi bestemmer meg for å prøve å følge med på hva som skjer rundt P1. Vi sier hei, og driver med notatene. P1 sier hei, og fortsetter med sitt. Tørker av bordet. Går ut i gangen. En mann, B1, kommer bortover gangen.
- Hei. Sier han.**

- Hei.
- Hvor mye er klokka?
- Den er fem minutter over åtte.
- Han går inn på rommet sitt. P1 vasker gulv. Vi spør om vi skal flytte oss. P1 drar på det, vi skjønner at det er det vi skal. Går ut i gangen, og finner ut at døra til B1 er åpen. Det var han som var mannen. Han forteller han har vært ute siden halv åtte dagen før. Han fikk samlet 250 flasker og noe porno, - filmer og blader.
- Får du penger for det?
- Ja.
- Det er en natts jobb det, sier vi.
- Nå skal det bli godt å slappe av litt, sier B1.
- Det er klart på kjøkkenet igjen. Vi setter oss, og forsøker å se hvordan kjøkkenet ser ut for en som ikke har vært her før. En annen mann, B2, kommer ut fra rommet sitt i underbuksa. Han går inn til B1.
- Har du noe røyk, spør han. Vi hører ikke svaret.
- Har du noen hyppere? Hører ikke svaret på det heller.
- JÆVLA FITTELIV!
- Mannen i underbuksa passerer kjøkkendøra med en rullings mellom fingrene. B2 har dropphånd, og ruller med den karakteristiske posituren som folk med dropphånd har. Kroppen hans er full av arr overalt.
- De snakker om hvem de kan banke på hos, og lurere på om det er for tidlig.
- Det er ikke tidlig nå, sier B2. Vi hører at de banker på en dør.
- Har du noen hyppere? B1 spør.
- Han hadde ikke, sier B1, nå henvendt til B2.
- Hadde han ikke?
- Nei.

Denne sekvensen gir et godt bilde av Husene i det dagen forsiktig begynner. Beboerne har svært forskjellig døgnrytme. Noen sover lenge utover dagen, andre står tidlig opp. Noen er oppe og ”jobber” om natta, andre er oppe om dagen. B1 her har for eksempel ikke lagt seg til å sove enda, etter å ha brukt hele natten til å skaffe penger. Mange av kvinnene sover også langt ut på dagen. B2 har akkurat stått opp. Han våkner med, og kanskje av abstinenser. Men selv om beboerne har forskjellig døgnrytme, har de fleste det til felles at de sover lite. Det er sjelden helt stille på Husene, det er som regel noen som løper rundt og banker på dørene. Men det er til tider ganske rolig etter 02.00. Dagene begynner langsomt ved åttetiden, også på Marcus Thrane og Dalsbergstien.

Aggressiv fremtreden er likevel bare en liten del av hverdagen. Det meste av tiden er det tilsynelatende fredelig og rolig. Husene serverer ett felles måltid daglig, og oppmøtet er vanligvis stort (grovt anslått; omtrent halvparten av beboerne). Igjen er det hverdagsligheten og mangfoldet som er det mest fremtredende. Her fra et av måltidene:

Bare plastikkservice, ikke egg, mer sparsomt dekket på, mindre delikat enn etasjelunsjene. Enkelte av keramikktallerkenene er i bruk. Men det meste er visstnok i oppvaskmaskinen, som ikke ble satt i gang dagen før.
Det er VM i skiskyting på tv. Norge leder visst...
P1 sitter og spiser sammen med beboerne, jeg gikk bort til han og hilste.
Bortenfor ham sitter en beboer med skjegg som jeg ikke kjenner. Han sitter og er tilstede til å snakke med, rett ved siden av meg. Vi utveksler noen ord når jeg spør hvor det er minibank. Når han etter hvert går, sier han takk for maten.

Og så var det hun i hjørnet ved siden av han med skjegg, en yngre jente med sånn kuldedress. B1 spurte om det var jeg som var i "det derre prosjektet". Jeg bekreftet det. Han som satt overfor meg spurte hva det skulle være godt for på en eller annen måte. Om det er bra eller dårlig? Jeg svarte at det egentlig ikke var akkurat sånn. Han spurte hvor lang tid jeg hadde, jeg svarte et halvt år, og at vi var to. Vi tulla litt med at det var lang tid for skrive "bra, punktum eller dårlig punktum". Jeg spurte om hva de synes. Han rett overfor meg, sa at det vel ikke var så mye til tiltak egentlig. Tak over hodet og litt mat, hva er det mer å si? Jeg henvendte meg til hun med det søte beskjedne smilet i kuldedressen, er det et bra eller dårlig tiltak dette her? Hun mente begge deler. Hva var dårlig, ville jeg vite. Hun mente det var personalet, noen av dem tålte ingenting. En gang ble hun kastet ut på grunn av en pille. Hvordan da, lurte jeg. Hun hadde gitt en pille til kjæresten sin gjennom porten. Den samme personen hadde kastet ut kjæresten en uke i forveien.

En mann jeg aldri har hilst på, som ser temmelig vill ut, gikk omtrent da jeg kom. Sa han ikke takk for maten?

Hun med det røde håret var også innom. Jeg la ikke merke til hvordan hun forlot lokalet.

B2 krangla med B3. Gikk uten en lyd.

B3 krangla med B2.

B4 satt der også, drev business med B1. B1 gikk bort til henne da han kom ned og sa et eller annet stille inn i øret hennes. Sa så høyt, "ikke si det til noen av de andre" uten at jeg skjønnte hvem de andre var. "Jeg skulle få ti, men kan si at bare fikk åtte, så får du de to ekstra". "Jeg skal bare bort på Welhaven. Jeg skal kjøpe meg". "Ja jøss sier B4", litt overrumplet (?) av hans iver etter å være hyggelig mot henne.

B1 løper fram og tilbake, koker te vann, lager te, spør om jeg vil ha, og B3 får også. Småløpende uansett om det var for å lage te eller for hviske noe øret på B4.

B5 leste Donald-pocket. Gikk uten å si noe, uten å hilse eller se i retning av de som satt igjen. Sa heller ikke så mye den tiden han satt der. Mer enn opptatt med Donald-pocketen. Vet ikke om P1 var tilstede da han gikk heller. Tror kanskje ikke det.

B6 kom ned trappen, spurte om et eller annet og gikk igjen. Vi hilste så vidt. Han hilste ikke på andre.

B7 var der også, stille opptatt med maten sin. Begynte etter hvert å duppe, endte med hodet i bordplata og var den siste forlot stedet.

B8 kom temmelig skjelvende med en polpose som han hang på stolen, under jakka. Virket utafør. Kommenterte at vannkokeren er stjålet. "Jøss det er intelligent tyv!" "Hva fikk han for den a? 20 kroner?". B4 sier det er som å stjele av seg selv. En kommer inn og spør hvorfor det bare er plastikkservice.

Her er det mye som skjer, men det meste foregår på en rolig måte uten oppstyr. Mennesker kommer og går stadig. Tonen er høflig. Det generelle inntrykket var at folk hilste når de kom og gikk, og sa takk for maten. Ikke nødvendigvis til P1, men til de andre, delvis også til oss. Det foregikk som oftest også samtaler det hadde vært rart/uhøflig å avbryte. En sitter og leser, et par krangler, noen samtaler om hverdagslige ting, andre fleiper, mens atter andre kommer nærmest ubemerket inn, spiser og så forsvinner uten å ha sagt mer enn et forsiktig "Hei". Noen har nettopp stått opp og kommer i morgenkåpe eller pysj, andre har nettopp kommet hjem etter en lang natts arbeid, kanskje på "strøket". Noen få er rene og velstelte, mens de fleste bærer preg av å være slitne. Enkelte kunne trenge en dusj. Noen

er rusa, andre abstinente, men de fleste tilsynelatende "friskmeldte" – ellers hadde de kanskje ikke orket å spise? Det er stor variasjon i både atferd og utseende. Her er det meste tillatt. Dette er deres hjem og beboerne kan være seg selv, så sant det ikke går på bekostning av andre.

Nedenfor gjengis en lunsj for beboere i en av etasjene:

P1 står og steker skiver av Falukorv ved komfyren innerst i rommet. Bordet er dekket til 10, med store tallerkener og servietter. Kopper og glass er plassert ved hver kuvert, sammen med kniv og gaffel. Tre fat er delikat anrettet med kjøttpålegg og ost. Agurk, paprika, salat og appelsinskiver er dandert på fatene. Midt på bordet ligger et fat med halve kokte egg på en "seng av agurk og salat", bestrødd med purre. Kurver med brød er det knapt plass til på bordet, blant juice og melk og alle påleggsfatene. På et sidebord kan man forsyne seg med kaffe og te. Jeg følger oppfordringen og tar meg en kopp posete, og setter meg med ryggen mot vinduet.

- Wow, sier jeg.

- Det er P2s verk. Vi har funnet hver våre nisjer i matlagingen. Åh nei, nå kom jeg til å ha feil smør i panna! Hva kommer P2 til å si?

P3 kommer og setter seg ved døra. P1 går en runde og banker på dørene.

Det begynner å sige på med folk. B1 setter seg borte ved hjørnet mot komfyren. Han sitter lutende over maten og spiser uten å si mer enn et par ord til sammen.

B2 sitter ved enden av bordet. Mutt. Utstråler generelt mishag mot alle, eller er det bare meg? Hevder i alle fall at han sitter på kongeplassen, bordenden. Etterlyser en dronning på andre enden. "Den kommer til å bli ettertraktet" sier P1. B3 sitter til høyre for meg.

B4 kommer, nesten lydløst. Forsvinner igjen, jeg klarte ikke å merke meg om han spiste eller gikk uten å få i seg mat.

P2 kommer og setter seg ved døra, ved siden av P3. "Skal du ha pølseskiver?" spør P1 B1. Det vil B1 gjerne. P1 lesser over fire-fem stykker.

B3 sitter ved siden av meg. B5 setter seg på dronningplassen.

Snakken går løst rundt bordet. Det spøkes og les.

B6 entrer rommet. Hilser hyggelig, setter seg tvers overfor B1. Forsyner seg med tre egg, en haug med rekesalat, store mengder ost og skinke.

Balanserer det tålmodig inn i munnen. (senere lager han en blanding av jordbærsyltetøy og h-melk).

B7 kommer inn og svinser ut igjen. Hun har møte på sosialkontoret.

P2 spør om noen har gått runden og informert om at det er lunsj. Jo da, det har P1. P2 går likevel en runde for å se om han kan hanke inn noen flere.

"Har noen sett B8?", spør P2 når han kommer tilbake. "Hvem er B8 igjen?"

"Hun tynne jenta". "Å hun ja". "Hun trenger mat..." Alle sier seg enige.

"Jeg har ikke sett henne på flere dager", sier B3. "Det var en som gikk ut i stad" sier P3. Han er på første opplæringsvakt. "Kanskje det var henne?"

P2 svarer ikke på det. Har ingen sett B7 på flere dager? Hvordan svare på dette uten å svare på om hun er inne eller ute? Det henger litt, så sier P2:

"Jeg så henne i går, altså."

Et spørsmål om hvordan det ble med kabelanlegget og flere tv-stasjoner kom opp. Det var B6 som bragte det på bane. B3 forteller at det ikke ble lovet noen ting, men at beboerne selv måtte ordne det. Tillitsvalgt i hver etasje skulle møtes med ledelsen og sørge for innbetalinga. Det ble fem kroner per beboer, eller noe sånt.

P2 spør om B5 har fått tak i "Nina", sannsynligvis saksbehandleren hans.

Det blir snakk om pengene han skal få fra sosialkontoret. Om han har ringt? "Skal jeg ringe for deg", spør P2. P2 løper ut i gangen, kanskje ned trappen for å ringe. Han kommer tilbake med en beskjed. Men det er ikke

bare det, ”det er postgangen”. Veldig sen postgang på det sosialkontoret. B6 vet, han har hatt det samme i mange år. Samtalen glir over i spørsmålet om man kan ta med seg uføretrygden ut av landet, om man får den overført. Tvilstomt hvis det er snakk om ”ung ufør”, det er stemningen rundt bordet. B5 istemmer. Han hadde trygd i hjemkommunen, som han mista da han flytta hit til Oslo. Vi diskuterer om det kan stemme. Han sier at det var sånn for ham, vi andre tror han hadde hatt krav på det likevel.

P2 reiser spørsmålet om det er noe interesse for kino. Alle svarer ja. Det snakkes om THX salen på Aker Brygge, og hvorvidt det er det samme som den simulatoren. Det er det ikke, P2 har sett noe med noen dinosauruser der. Men det er dyrt. Noen snakker om bowling, og B5 synes det er flaut å innrømme at han aldri har spilt. Eller Go-cart. Når skal dette være da? Neste trygdeutbetaling? B5 sier det er en dårlig ide, for ”da er det stille på Huset...” Alle ler. ”Folk sitter med panna i bordplata, kommer med sår på nesa, ikke sant. Flasser på nesa, vet du.” Variantene over denne vitsen er mange. Mange kommer med forslag, alle ler med.

Noen kommer, mens andre går. P4 og P5 setter seg og slapper av litt. De rydder et rom i samme etasje, slitne etter bæring ned alle trappene. ”Rydder dere B9s rom? Hvordan går det med henne?”. P2 blir litt brydd. Han har taushetsplikt om beboernes helsesituasjon. ”Hun klarer seg, men blir nok på sykehuset en stund.” P4 og P5 blir sittende en stund og det er høy stemning i kjøkkenet. Vitsene og kommentarene sitter løst, mens andre er konsentrert om å spise. På en eller annen måte kommer vi inn på mulighetene for å bytte roller. B6 ler godt når han ser for seg at han skal åpne døren for B4, eller enda bedre, ha romsjekk med personalet. Mange har forslag på rollebyttets absurde muligheter. B6 ler så han rister, og gjør en bevegelse som etterligner personalet, som med pekefingeren sjekker om det er støv over dørkarmen: ”Har du vasket? Nei, her er det skittent!” B10 står plutselig i døra: ”Jøss, er det bare ansatte her?” Det er fem stykker, like mange som det er beboere på det aktuelle tidspunktet. B10 setter seg tvers overfor meg, forsyner seg godt av tilbudet. Hodet siger langsomt ned mot tallerkenen. Han retter seg opp. Det er blått på leppene hans. Han tar noen munnfuller før hodet henger igjen. Han retter seg igjen. B3 ber ham om å tørke seg rundt munnen, det bobler i blått spytt. P4 forteller at sprøyteutdelingen begynner om kort tid. Vi snakker litt om dette, og at tidspunktet er mellom 0800 og 1000.

Lunsjen nærmer seg slutten. P4 og P5 går for å rydde ferdig. P1 tilbyr seg å hjelpe til, i stedet for P4. Hun avslår. Langsamt tømmes rommet for folk.

Samspillet mellom beboere og personale, og beboerne seg i mellom, er sentralt i denne sekvensen. Samtalene er inkluderende, og det spøkes mye over bordet. Åpenheten og den humoristiske tonen er påfallende. Temaene er mange, og de fleste deltar i diskusjonene, men det er også enkelte som inntar sitt måltid i stillhet, uten at noen reagerer på det. Personalet har gjort seg flid med å gjøre oppdekningen og måltidet så delikat som overhodet mulig. Det tyder på at det ligger mye omsorg i forberedelsene.

På kjøkkenene har vi opplevd flere slike humoristiske og uanstrengte samtaler. De fleste er knyttet til matservering. I dette møtet er så vidt bespisingen over:

På kjøkkenet i første etasje er de i ferd med å avslutte lunsjen. P1, P2 og P3 sitter der når B1 kommer inn. Hun har bodd på Huset i lengre perioder i flere år. Nå bor hun på vintertilbudet. P2 spør om B1 vil ha litt mat, og B1

setter seg ned og tar et par brødkiver. Det snakkes litt om helgeplaner og musikk. Det fleipes lystig rundt bordet. Mye av det som blir sagt kan tolkes på flere måter, ofte er det "litt-på-kanten-humor". Typisk fredagsstemning? Personalet er personlige, gir av seg selv. De innlemmer B1 i praten, spør om hun vil høre historien. B1 nikker. P1 forteller om en kjendis han kjenner, og alle ler. Det fleipes en del med hvordan hun er. Den ene historien avløser den andre. Alle ler. Det er god stemning. B1 er tydelig en del av fellesskapet. Jeg oppfatter alle rundt bordet som likeverdige parter. Selv om B1 ikke sier så mye, så ler hun like mye og av de samme tingene som personalet. "Dere er miljøskada hele gjengen," sier B1. "Er du ikke glad for å være tilbake på dette galehuset," sier P2. "Ja, jeg skjønner jo at du har savnet oss og gjerne vil være her," fleiper P1.

Etterpå sier P2 til oss "at de har diskutert sin fjollete oppførsel, og at det er viktig å skille mellom de man kjenner godt og nyere beboere." "Vi ville aldri ha oppført oss sånn hvis det var en ny beboer vi ikke kjente som satt der. Det er noe med hva slags relasjon man har til beboeren, og B1 kjenner vi jo alle veldig godt". Igjen er det vanlige som slår igjennom. Det som er spesielt her er at det er en beboer som inviteres med i personalets interne sjargong, men dette, sies det, skjer bare dersom man kjenner beboeren godt. Et vesentlig poeng her er at man kjenner brorparten av beboerne på denne måten. Det er nok mulig at den sist gjengitte hendelsen er vanlig i sin intensitet, men det er i så fall bare et spørsmål om gradsforskjell fra en helt alminnelig samværsform.

Som vi også tidligere har sett er lunsjene som oftest svært hyggelige. Selv irrettesettende kommentarer blir gjerne sagt på en vennlig og humoristisk måte:

P1 har hentet noen bandasjer til B1, som sitter med et åpent sår.

P1: Du har fremdeles noen sting du må få fjernet?

B1: Ja, jeg vet det. Skal fjerne dem senere i dag (viser oss stingene).

Vi: Skal du fjerne dem selv?

B1: Ja, det er ikke noe problem. Jeg fjerna de andre selv, det er bare å klippe dem av det.

(P1 nikker). Da var det noe annet da jeg skulle fjerne naglene da. De var så store og stod rett opp her (viser). Fy faen, det var vondt det. Det så ut som sånn stiftmaskin, akkurat som digre stifter som stod opp og skulle trekkes ut av kjøttet...

B2 avbryter: Ja, ja, det holder. Vi spiser nå, asså. Alle ler.

B1(humoristisk): Synes du ikke det er et passende tema under maten? Alle ler igjen.

P2: Kanskje vi heller skulle snakke om noe annet til folk skal røyke? Været for eksempel.

B3: Ja, jøss. Det er det knalle været ute da. Skikkelig digg med sol og greier. Kult, as.

P1(humrer): Det er godt er det er noen som er lydige, det er bra det B3.

Alle ler igjen, inkludert B3.

B3: Ja, men det er jo skikkelig bra vær da.

Praten går videre om løst og fast. Så er det en som sier noe om innvoller og innvendige problemer.

B1: Og dere kikker på at jeg snakker om et sår og en operasjon...

B2: Ja, nå skifter vi tema igjen.

B3: Ja, men det er innmari fint vær i dag altså... Skikkelig deilig å være ute.

P1: Du er fin du, B3.

Samtalen rundt bordet er hele tiden humoristisk, og det er mye latter.

B4 (henvendt til B2): Kan jeg ta en røyk av deg?

B2 gir ham en røyk.

B5: Kan jeg også få en? Hun reiser seg, lener seg over bordet mot B2.

B2: Nei! (Hun høres irritert ut). Kan ikke gi til alle, har ikke så mange.

B5 setter seg ned igjen.

B4 tenner røyken han fikk av B2.

P2: Har du spurt de andre om det er tillatt å røke? (Hun høres nesten litt streng ut, men mener det kanskje ikke sånn?)

B4 bare ser på henne. Han er en stille kar som sier lite.

P2: Vet ikke om det er røketid enda, jeg. Kanskje det er litt tidlig, du kunne kanskje vente til de andre er ferdige med å spise.

B1: Ja, ikke røyk når jeg spiser a (ler).

B2 Nei, fy søren.

B1: Neida, jeg bare tuller.

De andre sier ikke noe, men det er tydelig at det er aksept for å røyke selv om flere spiser. Flere smiler, og ser fra P2 til B4. B4 røyker uanfektet videre.

Både beboere og personalet forsøker her å korrigere det som de anser som upassende samtaleemner og uhøflig oppførsel. Det hele skjer på en humoristisk måte. Tonen er lett og det er mye latter rundt bordet. Kanskje det ikke ligger så mye i kommentarene om å skifte samtaleemne, men det skjuler seg ofte alvor bak en humoristisk bemerkning. Ikke alle liker å bli pådyttet informasjon om andres helse, spesielt ikke under måltider. I dette tilfellet var det faktisk personalet som tok opp temaet, men vedkommende forventet muligens ikke å få et så detaljert svar. Oppfordringen om å skifte tema tas da også til etterretning. Derimot virker det ikke som om beboerne har noe i mot røyking ved bordet mens de spiser, noe som kan skyldes at samtlige selv røyker. I hvert fall så fortsetter beboeren å røyke selv om personalet sier at han kanskje burde vente til alle var forsynt.

Utflukter

Tidvis arrangerer Husene utflukter for beboerne. Det er ønskelig å gjøre dette minst mulig institusjonspreget. Her følger en beskrivelse av en kinotur:

P1 står ute og venter ved taxien. P2 prøver å få samlet beboerne. Ca. 15 minutter forsinket er vi klare til avreise. B1 velger ikke å bli med, må ut å jobbe sier han. Det er totalt 7 beboere (3 kvinner, 4 menn), P1 og P2 fra personalet og oss. I taxien sitter P2 ved siden av B2. De to sitter og snakker fortrolig, jeg snakker med B3 om bandet han har tenkt til å starte opp sammen med andre beboere på Huset, P1 deltar litt fraværende i vår samtale. Et par beboere ser fjernt ut av vinduet, de andre snakker seg imellom. Etter en stund kjenner vi lukten av hasj i bilen, men kan ikke se noe. Ute av bilen sier P2: "Det var noen som mekka i bilen, men jeg visste ikke hva jeg skulle si eller gjøre. Derfor lot jeg det være, bare lot som ikke noe. Jeg tror det var B4, men jeg er ikke helt sikker. Så ikke noe, men... Hva ville dere ha gjort?" Mens vi diskuterer dette samler 4-5 av beboerne seg i en ring, og vi ser at en rullings går på omgang, antageligvis jointen de "mekka" i bilen.

P1 går inn for å kjøpe kinobilletter, kommer ut igjen og deler ut en billett til hver enkelt. Alle går inn for å kjøpe godteri. Noen kjøper selv. B3 sier at han angrer på at han ikke sparte noen penger så han kunne kjøpe seg noe digg. P2 kjøper en del godteri som er pakket inn i papir enkeltvis og legger alt i en pose. Dette skal være felles og skal sendes rundt under filmen. Personalet sier at hygiene er viktig, samtidig som det er ønskelig at utfluktene er minst mulig institusjonspregede. Plutselig utbryter B3: "Fy faen, det der er skikkelig kjipt, asså. Det der vil jeg ikke se på engang. En av folka driver og stjæler. Hva er vitsen med det når vi er ute sammen sånn, a'? Nei, det der liker jeg ikke!". Han ser tydelig irritert ut og går vekk fra resten av gruppa. B5 står og forsyner seg med smågodt, putter noe i lomma, noe spiser han. Det ser ikke ut til at noen andre har lagt merke til det...

De fleste går ut for å ta seg en røyk før filmen. P1 og B2 går for å kjøpe røyk. B3 og B6 går snart inn og setter seg i "kafeen", B7 leser noen brosjyrer han har funnet, B5 virrer rundt litt i utkanten av gruppa, B4 og B8 snakker med P1 om ulike filmer de har sett. De begynner å snakke om forskjellige narkofilmer, om hvordan stoffene virker, hva som er best og mest skadelig av heroin og amfetamin. B7 tar etter hvert også del i samtalen. Alle er de enige om at det er få filmer, med unntak av *Trainspotting*, som er gode filmer om narkomiljøet. "Ofte viser dem bare det som er kult, ikke sant. Og alt er jo kult til å begynne med, det syntes vi og, ikke sant B4," sier B8. "Jo, men vi bytta jo rusmiddel, da. Åssen tror du det hadde vært om vi fortsatt bare hadde knipsa, a'," sier B4. Begge ler. "Da hadde vi vært rocka i hue da. Da hadde det bare gått rundt, hadde vel vært innlagt," ler B8. Alle er enige om at heroin ikke er så skadelig for hodet, at du ikke blir så psykisk ødelagt, at du ikke får så mange vrangforestillinger av heroin som av amfetamin, men samtidig mener de at heroin gjør deg mye sjukere, du er mye mer abstinert og det er mer fysisk skadelig. "Men det er viktig at dem lager filmer som viser begge sider. Det er jo alltid kult til å begynne med. Det gjelder alle rusmidler, sånn var det for oss også. Men det er ikke så kult nå lenger. Se på oss! Før eller siden blir det kjipt for alle. Det er bare et spørsmål om tid. Det er viktig at dem viser det og," sier B4 og B8. Alle er enige. Filmen begynner om fem minutter, alle går inn. En av beboerne nikker til de to som sitter i kafeen. De reiser seg og går inn sammen med oss andre.

Filmen er lang. Personalet sitter ved siden av hverandre midt blant beboerne. "Fellesgodtet" sendes rundt og posen blir tom med en gang. Et par av beboerne som selv har kjøpt godteri deler med personalet, men ikke med mer enn et par av de andre beboerne. B3 sover gjennom nesten hele filmen, B6 går halvveis i filmen. De andre følger med på filmen. B2 kommer med en del kommentarer underveis, de andre er stille bortsett fra en kommentar fra B4.

Etter filmen ringer P1 etter taxi. Det tar sin tid, det snakkes om filmen, men ellers er de fleste stille. Flere fryser, to holder rundt hverandre. B8 og B3 ser trøtte og slitne ut.

B7: Dere skulle hørt på meg. Vi skulle ringt under filmen. Bestilt taxi på forhånd.

P1: Det er ikke så populært å ringe under filmen akkurat. Vi visste jo ikke når den var ferdig heller.

B7: Var det ingen av dere som var med på Ringenes Herre? Nei, tenkte meg det. Vi lærte av det da. Da måtte vi ta tre taxier tilbake.

B2: Kan vi ikke ta flere vanlige taxier nå da?

P1: Nei, vi har jo bestilt en maxi-taxi til denne adressen. P2 er i telefonen nå, prøver å ringe dem opp igjen, så den er nok snart her.

B7: Jeg visste at vi måtte vente, at det ville bli noe tull. Jeg sa det! Men det er jo ingen som vil høre på meg... Kanskje dere gjør det neste gang...

P2 forteller at taxien har stått og ventet på feil sted. Den kommer like etterpå. Turen tilbake er nokså taus. Tilbake på Huset forsvinner alle opp i etasjene. **B4** takker for en hyggelig tur.

Dette er et eksempel på en hyggelig kinotur. Riktignok ser det ved en anledning ut til å forekomme bruk av rusmidler, en beboer forlater kinoen før filmen er over, og det er litt surmuling over at det er kaldt og at de må vente på taxi. Ingen av delene er ukjent for personalet, og de gjør ikke noe nummer ut av hendelsene.

Det at beboerne selv deltar aktivt har vi også sett på husmøter:

Det er snakk om ulike aktiviteter, hva har beboerne lyst til å finne på? En kvinnelig beboer rekker en finger i været, får ordet av **P1**. Hun er en talefører ung dame, som ofte tar ordet.

B5: Jeg vil gjerne si noe...

P1: Det var jo en bombe! Hun ser ertent bort på **B5** og smiler, alle ler, inkl. **B5**. Hun tar opp sin sak:

B5: Jeg tenkte at vi kunne dra og ha sånn paintball inne i skogen et sted.

P1: Ja, det synes du vel (smiler). Du er meg en fin en, du! (Flere ler litt)

B5: Jammen, jeg tenkte at vi kunne leie utstyr og dra opp i marka. (Hun lar seg ikke avfeie, men ler litt selv også. Tonen er munter og god). Det er ikke så dyrt. Vi kunne ha en kamp mot et av de andre Husene. Vi kunne "skyte" alle som har bøffa oss for piller og sånn... (Alle ler, ser ut til at de liker tanken).

P1: Det er en god ide, men det er litt vanskelig det der med å dra alle inn i skogen. Tror vi holder oss til megazone, tegnegruppe, kino, bowling og matlagningsgruppe.

P1 går over til å snakke om et tegnekurs **P2** skal ha på Huset uka etterpå. En relativt nyinnflyttet kvinne tar ordet:

B6: Ja, det høres bra ut, men da må det være noen der som leder gruppa. Det er viktig, asså, at dere ikke er venna våre, dere må være personalet liksom, dere må være der for å lede oss...

P2: Jada, jeg skal være der og vise dere.

B7: Åssen maling er'e a'? Jeg hadde likt kroppsmaling. Noen skikkelig fine damer. Kunne du ikke få Dorte Skappel hit a'? Det hadde vært kult. (Han smiler, både ansatte og beboere humrer).

P2: Jeg prøvde, men det gikk ikke (slår ut med armene, trekker på skulderne, tonen er fleipete). Men det er dere som bestemmer hva og hvordan vi skal gjøre det. Jeg kan vise dere alt, bortsett fra kroppsmaling. Det er også snakk om ting som stadig forsvinner fra Huset, fellesgoder som alle kan benytte seg av:

P1: Kan dere ikke la være å ta dusjhodet? Kan dere ikke finne noe annet å bruke som pipe? (Småfliring i rommet).

B9: Kan man det? (Han ler, **P1** ignorerer spørsmålet, men smiler).

P1: Det er så dumt når det stadig forsvinner. Det må da være andre ting dere kan bruke, det er mange som har bruk for dusjen!

Uanstrengthet

Foreløpig har vi konsentrert oss mest om den humoristiske omgangsformen. Den lettbente tonen inneholder likevel flere elementer. I Del I diskuterer vi hvorvidt humoren og latteren kan dekke over et uavklart og anstrengt forhold mellom beboere og ansatte. Det finnes som vi har sett solid grunnlag for at slike relasjoner kan oppstå. Vi mener imidlertid at dette ikke er tilfelle på Husene. Bakgrunnen for dette er at vi mener å ha observert direkte uanstrengthet i mange sammenhenger. I tillegg har vi lagt merke til en måte beboere og ansatte hilser på hverandre, men det skal vi ta opp nedenfor.

Pling-plong.

En mann kommer inn utenfra.

- Hei, jeg fikk beskjed om å komme etter 12.

- Er du?

- Ja, jeg fikk beskjed om å komme etter 12.

- Du mener vel etter 16? Klokken er snart seks.

- Nei, etter 12.

- OK, bli med meg inn... skal jeg ta den? (til P2) OK. Åpner døren for den nye. Vil du ha en kaffe?

- Nei takk. Jeg blir så svett. Du jeg har lest gjennom den der (inntakssamtalen) før, altså, sier den nye mannen.

- Vi gjennomgår den likevel, svarer P1.

P1 tar med den nye mannen inn bak kjøkkenet.

--

Etter ti minutter kommer de ut igjen. P1 skriver ham opp på vaskeliste. Den nye viser fram en pose.

- Det går bra.

Beboeren ønskes velkommen og tilbys en kopp kaffe, som blir avslått. P1 og P2 blir rakst enige om hvem som skal ta inntakssamtalen. Det som er spesielt her er at den nye beboeren tas med inn i resepsjonsområdet. Vanligvis gjøres dette på beboerens rom eller et av flere fellesrom. Utdraget illustrerer også noe av det rutinemessige i det hverdagslige samværet.

Hilsener

I observasjonsperioden var vi spesielt oppmerksomme på hvordan personalet og beboerne hilste eller unnlot å hilse på hverandre i det daglige samværet. Å hilse er på mange måter det samme som å bli sett. Når man blir sett kan man oppleve en følelse av å være betydningsfull, at man blir respektert. Hilsener kan dermed i ytterste konsekvens virke anti-stigmatiserende.

Resepsjonsområdet er det naturlige møtepunktet på Husene. Foruten å få låne telefonen og få hjelp til konkrete gjøremål, kan beboerne få kjøpt varm drikke. En vanlig bestilling er som følger: Beboer hilser, personalet hilser, beboer sier hva han skal ha (f.eks. Cappuccino), personalet spør om det skal være to eller fire kroners, beboer svarer, personalet lager drikke, spør noen ganger om vedkommende skal ha sukker eller melk, personalet tar imot penger (varierende hvorvidt de takker når de får pengene), eventuelle vekslepenger gis tilbake,

beboer sier vanligvis takk før han tar drikken og går. Det hender nok at enkelte beboere slår av en prat mens de står på innsiden av døråpningen og lemmen.

Når beboere kommer for å kjøpe kaffe blir de nesten alltid møtt med et "hei" og de hilser igjen. Deretter fremlegger de sin bestilling. Ofte spør personalet om de skal ha sukker eller melk. De fleste takker når de får det de har kjøpt. Noen ganger vanker det et par fleipete replikker i tillegg (kan også være en lengre samtale). Tonen er som oftest både høflig og med en litt fleipete undertone.

Tv-stuene er også sentrale møtepunkter, men på mange måter er de først og fremst beboernes arena:

Fem beboere i tv-stua, ingen fra personalet. Det er ikke plass til oss der beboerne sitter, så vi setter oss i en sofa alene. Beboerne snakker ikke sammen, ser på tv. P1 kommer inn og tar seg en røyk. Setter seg og snakker med oss, hilser ikke på beboerne.

Det hendte flere ganger at vi satte oss i tv-stua etter matserveringen. Der satt som regel et par beboere, men sjelden var det noen ansatte som viste seg. I det hele tatt så vi lite til personalet i tv-stua på Dalsbergstien. Dette stemte godt overens med det deler av personalet sa selv. Samtidig var det andre som hevdet de oppholdt seg mye der.

Etter maten satt vi en stund i tv-stua. Det var 1-5 beboere som var der i kortere perioder. De så litt på tv, kritiserte langrennsjentene, løpet og det at det skulle være så innmari sunt å gå på ski og å drive idrett. I løpet av tiden da vi satt i tv-stua var det to ansatte innom. Ingen av dem hilste på beboerne da de kom inn, og ingen av dem snakket med noen av beboerne. De tok en røyk eller så litt på tv, og gikk ut igjen.

Det sitter mange beboere i tv-stua og ser på tv. Ingen sier noe. P1 og P2 kommer inn. De stopper opp rett innenfor døra, tar et raskt overblikk i rommet.

P1: Hei, her var det fullt.

Ingen svarer, P2 sier ikke noe. Begge setter seg i kroken ved døra og tenner en røyk. De snakker seg i mellom, men henvender seg ikke til beboerne. Når de er ferdige med å røyke går de uten avskjedshilsen. Ingen andre fra personalet var i tv-stua i løpet av en time. Beboerne snakket lite seg imellom.

Hva er det vi ser her? Er det en dyp avgrunn mellom personalet og beboergruppa? Er det klart atskilte leire? Omgås de kun når det er nødvendig? Selvfølgelig er det tydelige forskjeller mellom beboergruppa og personalet, men det er ikke sikkert det er det som er grunnen til at det noen ganger er helt stille i tv-stuene. Vår opplevelse var at det kunne være stille uavhengig av om det var personale tilstede.

Også gangene er fellesområder som er hyppig frekventert av både beboere og personal. Noen ganger utarter tilfeldige møter seg til lengre samtaler. Som regel nøyer man seg med et nikk og et "hei". På en runde opplevde vi dette:

Vi går runde med P1. Krysser ovenfra og ned. I 4 etasje står en dame og venter på oss utenfor vaskerommet. P1 låser opp. Vi står og venter til hun er ferdig med å fylle maskinen, sånn at vi kan låse igjen. I mens viser P1 det nye badet. Fliser, det er fint. Når beboeren kommer ut, sier damen: "Sånn, nå skal jeg ikke plage dere før om 40 minutter."

- Du plager oss ikke, sier P1.

Når vi kommer ned i tredje er det en dør som står åpen. Der inne er hun som akkurat har satt på en vask. Mannen som sannsynligvis bor der inne ser ut i det vi passerer:

- Sjalabais!

Vi ser ikke flere på runden. Det er ikke noe søppel å ta med.

Vi reagerte på at mannen hilste på oss. "Sjalabais"? Det var da hyggelig. Særlig med tanke på at vi aldri har sett ham før. Denne runden ga ikke mange møter med beboere, og et av dem var planlagt. Det er da også som oftest ganske stille i gangene. Men man kan også treffe mange flere enn dette. En travel dag kan man treffe mange beboere på ens ferd frem og tilbake til de forskjellige gjøremål, og mange treffer man flere ganger. Det vanlige er nok at man hilser. Hvis man derimot har hilst på hverandre før samme dag, ser det ikke ut som det er nødvendig med noen gjenkjennende gest. Kanskje også andre gang, men etter det virker det dumt å fortsette. Det ville virke unaturlig å hilse hver gang når man møtes mange ganger daglig, men på den annen side så hilser som regel de ansatte på hverandre når de møtes i gangene, eller i det minste kommer med en kommentar eller et smil.

Nedenfor nok et eksempel på at man ikke alltid behøver å komme med en verbal hilsen:

Ny mann kommer i døra: blikkontakt.

Kaster nøkkelen.

Tar i mot.

Bzzzz.

Går ned trapp.

Bzzz.

Ut.

Hendelsen er hentet fra resepsjonen, som alle må passere i det de går inn og ut av Husene. Ofte er de kun ute i kortere perioder. Det vil da virke unaturlig til stadighet å komme med hilsener. Likevel skal det nevnes at det ofte hilses eller gis en hyggelig kommentar i det noen passerer, spesielt dersom man ikke har møttes tidligere på dagen.

Lettbent tone

Mange i personalet mener at humoren og den lette tonen gjenspeiler tonen innad i personalgruppa og at denne overføres i møte med beboere. De mener at humor/fleip/lett tone brukes både bevisst og ubevisst. En av de ansatte sa at humoren tidvis benyttes på en svært faglig måte, som et redskap (som verktøy i relasjonsoppbygging og kommunikasjon/overbringelse av et budskap). Andre ganger kan det være mer ubevisst, for eksempel at man er i godt humør og

fleipen kommer spontant. En annen av de ansatte sa at hun brukte humor fordi hun selv synes at det er hyggelig å bli møtt med humor eller generelt å bli møtt av blide folk. Det gjør noe med en selv og hvordan man forholder seg til den andre. Beboerne blir også blidere når de blir møtt på denne måten.

Det var likevel enighet blant de ansatte vi snakket med om at man må se an beboeren og situasjonen for å se hvorvidt det er riktig å bruke humor. Noen kan også bli støtt, såret eller aggressive, dersom de blir møtt slik. Enkelte skjønner ikke humor eller det er upassende i situasjonen, men som oftest letter det stemningen. Relasjonen til beboeren er avgjørende for hva man kan tillate seg å si og gjøre. De man kjenner godt og har en relativt nær relasjon til kan man oftest tillate seg å ha en røffere tone med enn andre. Da kjenner man også gjerne hverandres humor. Det var også enighet om at å gi beboere avslag på noe ofte er lettere for personalet og blir mottatt bedre av beboere når det gjøres på en humoristisk måte enn hvis det kun gis et bryskt nei, noe som kan oppfattes mer avvisende, kanskje også kontrollerende.

Den lettberte tonen inneholder flere elementer; hovedsakelig humor og uanstrengthet. Det kan også være mye varme og omsorg i slike situasjoner, noe vi skal se eksempler på senere. Den lettberte tonen var et av våre viktigste funn under observasjonsperioden.

7. SAMSPILL PÅ HUSENE

Samspeillet på Husene var etter vårt syn først og fremst preget av den lettbeinte tonen. Vi har imidlertid også rettet oppmerksomheten mot fire andre fenomener, mer eller mindre beslektet med den lettbeinte tonen og hverandre: Omsorg, regelorientering i praksis, utakknemlighet og manipulasjon, og det å yte ”mer” enn det som er påkrevet.

Omsorg

Omsorg er som beskrevet i Del I et omfattende begrep. Foruten den mer tradisjonelle tolkningen ”å bry seg om”, har vi lagt vekt på at handlingene utføres med ”bekymring, følelser, hengivenhet og omtanke”. Omsorg er i denne sammenhengen knyttet til handlinger, vi kan snakke om ”omsorgsfulle handlinger”. Det er i denne sammenhengen personalets handlinger. Analytisk sett har vi skilt mellom handlingenes praktiske element på den ene siden, og en følelsesmessig komponent på den andre siden. Basberg hevder at man kan snakke om omsorg hvis bare et av elementene er til stede (1999: 97).

Vi har diskutert omsorg i forbindelse med både formelle og uformelle settinger i Del I. Vi har ingen observasjoner fra de formelle settingene, men det kan ikke være tvil om at Husenes institusjonelle innretning kan karakteriseres som omsorg. Sykepleie (et mangefasettert tilbud), matservering, aktiviteter, samarbeidsmøter, primærkontaktordningen; dette er alle tilbud som er utbygd for å avhjelpe beboernes behov på et praktisk plan. Mange observasjoner fra de forskjellige arenaene er gjengitt i forrige kapittel. Der har vi hevdet at de ansattes tilpasninger til spenningsfeltet kontroll-omsorg er preget av en nokså markert individorientering. Det betyr samtidig at de ansatte ser an den enkelte beboer og vedkommendes beste i hverdagslige møter. Dette innebærer at følelseskomponenten til en viss grad kan sies å bli oppfylt.

Ofte er det den tradisjonelle hjelperollen man har i tankene når man snakker om omsorg, og det er nok i forbindelse med sykdom at utførelsen av omsorg viser seg mest tydelig. I dette tilfellet har personalet ringt etter ambulanse fordi de er bekymret for en syk beboer:

P1: Kan du kle på deg, B1, du er nødt til å bli med ned på legevakta.

B1: Trenger ikke det.

P1: Jo, det må du, vær snill å kle på deg. Hvis du drar nå så får du sjekket det, og er tilbake her i kveld.

P2: Jeg har sett sånne armer før, det går ikke over av seg selv. Du er nødt til å få dem til å se på det, du må ha behandling. Hvis du drar nå så holder det kanskje med en tablettkur, men hvis du venter så må du legges inn på sykehuset.

P1: Kom igjen nå, B1, kle på deg og bli med ned.

P2: Vil du heller dra ned selv senere? Hvis du blir med ned nå så kommer du rett inn, da slipper du å måtte vente i timevis.

B1: Jeg vil ikke dra nå (stemmen er svak).

P1: Vi kan ikke ha deg på Huset når du er så syk, B1. Tør ikke ta ansvaret når du er så dårlig. Nå har vi funnet deg nærmest bevisstløs på gulvet to dager. Du må få sjekket hva dette er for noe. Hvis du reiser med dem nå så er du sikkert tilbake i kveld.

B1: Mister jeg rommet da? Skal dere kaste meg ut? (Hun høres fortvilet ut – og veldig rusa).

P1: Nei, du mister ikke rommet, men det er viktig at du drar. Kan du kle på deg? Skal du bli med dem?

A: Det ser ikke ut til at vi kommer noen vei her. Nytter ikke. Vi kan ikke vente hele dagen. Vi drar.

P1: Kom igjen, B1. Vær så snill. Dette er viktig. Hvis du ikke blir med dem nå, så drar de. Skal du liksom ta trikken ned da og sitte og vente i timevis? Du er nødt til å få behandling for armene og bena dine, de er så hovne og betente. Kom da, vennen min.

B1 svarer ikke eller mumler noe jeg ikke hører. P2 står i gangen. P1 kommer ut av rommet sammen med ambulansefolka og lukker døra litt igjen.

P1: Nei, dere får bare dra.

P2: Takk for at dere kom likevel.

Dette er en vanlig situasjon på Husene. Det forekommer ikke sjelden at legebesøk og ambulanse må tilkalles i forbindelse med sykdom. Beboeren selv har ofte vansker med å se alvoret i situasjonen, prioriterer å skaffe seg penger og/eller dop eller nekter å la seg innlegge i frykt for abstinens. Det er personalets bekymring for beboerens helsesituasjon som avgjør om ambulanse skal tilkalles. Det forekommer at dette gjøres mot beboerens vilje, men da skal situasjonen være nokså dramatisk. Å overprøve en beboers ønsker er på mange måter et overgrep og brudd på vedkommendes tillit. Noen ganger gjøres dette likevel når personalet ikke tør å ha ansvar for alvorlig syke beboeres liv og helse. Som regel er beboerne i ettertid glad for at man gjorde det.

Omsorgen kan uttrykkes på flere måter, både ved aktiv handling (som for eksempel tilkalling av helsepersonell), verbalt eller ved berøring. Her er en hendelse der alle disse måtene viste seg.

B1 sitter på senga med bøyd hode. Kroppen er hengslete, håret henger ned i fete tjafser, armene er fulle av sår og byller.

P1: Hvordan er det med deg?

B1: Jeg er skikkelig dårlig, jeg klarer ikke det her.

P1: Kjære vennen, hvis du er så dårlig så kan du ikke være her, da må vi få deg på sykehus. (P1 stryker B1 over håret).

B1: Jeg vet det...

P1: Du er en voksen mann, B1, det er mye feedback i deg, det vet jeg. Selv om du er syk, trenger du ikke miste boevnen. Du trenger ikke ha det sånn rundt deg likevel, du trives jo ikke med å ha det sånn... Du har klart å ordne det før, og du klarer det sikkert nå også.

B1: Jeg gjør ikke det, jeg fikser ingenting lenger...

P1: Joda, det gjør du (setter seg ned på en stol, P3 står ved bordet innerst i rommet, jeg står ved døra). Det er ikke det, vi kan gjerne komme inn og hjelpe deg. Vi har jo gjort det flere ganger tidligere, men vi kan ikke vaske rommet for deg hver uke. Dette har vi vært gjennom så mange ganger, B1. Hvis du er så syk, så må vi få deg på sykehuset.

B1: Hva skjer med rommet da? (Mumler, ser oppriktig fortvilet og sliten ut).

P2:Hvis du må på sykehuset, så rydder og vasker vi selvfølgelig rommet for deg sånn at det er rent og i orden til du kommer tilbake.

B1: Jeg kommer nok ikke tilbake da... (høres trist ut, kanskje litt melodramatisk)

P1: Jo da, det er klart du gjør. Du er flink, og vi vil hjelpe deg det vi kan. Vi er glad i deg, vet du.

B1: Ååå, ikke begynn med det der... (høres litt irritert ut, men lener seg samtidig mot P1). Ikke forsøk å trøste meg. Vær så snill...

P1: Jo da, vi må jo det. Vi har vært i gjennom mye sammen, vi har krangla før du og jeg. Det er det som er så fint når man kjenner noen og bryr seg om noen...

B1: Jeg setter pris på omsorgen og det der, men ikke gjør det når jeg har det vondt.

P1: Jeg skal få sykepleier til å komme opp til deg, og så snakkes vi senere (stryker B1 over håret og armen). OK?

B1 mumler noe, både P1 og P2 sier "ha det" i det de går.

Den innlevelse B1 blir vist her er uvanlig intens, og det kan være at P1 her berører B1 på en måte som andre ikke ville gjort. Men det er ikke uvanlig at personalet prøver å motivere beboere i liknende situasjoner med en viss form for følsomhet. I etterkant av denne hendelsen bevitnet vi følgende samtale blant en gruppe i personalet.

Etter romsjekken gir P1 sykepleier beskjed om å ta en tur opp til B1. Det er tomt i tv-stua, og flere fra personalet setter seg ned og diskuterer lavmælt hva de kan gjøre for B1. Sykepleier vil gjerne ha legetilsyn og få ham på sykehuset, men det er usikkert om han er syk nok. P1 mener at han burde ha vært i spesialisthelsetjenesten noen uker, men de vil ikke ta rusmisbrukere. Han skulle ønske at man kunne få til et samarbeid. Det er uenighet om hvorvidt B1 heller bør bo på et omsorgstiltak, om han er for syk til å bli boende. P2 har fått brev fra Mario og skal undersøke hvordan det ligger an der. P3 skal også undersøke mulighetene for at B1 kan få hjemmehjelp for å holde orden på rommet, alternativt at sosialkontoret kan betale for å sette inn ekstra bemanning for å hjelpe B1. Det diskuteres om dette er riktig. P3 mener at Huset skal være et absolutt lavterskeltiltak og at man skal unngå utskrivelse pga. romorden så langt som mulig. P1 og P4 mener at det er en farlig terskel å trække over: "Plutselig blir vi et sykehus, ingen klarer rommet, og alle skal ha hjelp. Beboerne legger fort merke til om andre beboere får noe, og da vil de gjerne ha det samme".

Denne diskusjonen illustrerer flere forhold som er berørt i denne rapporten. Her vil vi henlede oppmerksomheten mot det forhold at det er flere som deler bekymringen over B1s situasjon, og at alle har innspill i forhold til hva som er det rette for vedkommende. Det er altså ikke bare primærkontakten eller enkeltpersoner som bryr seg, det er en utbredt holdning. Riktignok er det ikke alle som tar på B1, som personlig oppmuntrer ham med nesten private historier. Men alle er engasjert. B1 i denne situasjonen er en gammel kjenning på Husene, han har rukket å bli kjent med mange i de to personalgruppene. Sånn sett er den behandlingen og omsorgen han får ikke helt representativ. Mye tyder på at personalet ikke nødvendigvis yter mer i forhold til såkalte gjengangere (de som har flyttet inn og ut av Husene i årevis), men de kan tillate seg mer. En langvarig relasjon gjør at partene blir mer fortrolige med hverandre, noe som igjen kan føre til at omgangsformen blir mer personlig. Sånn sett er historien kanskje likevel representativ i forhold til de "gamle kjente" som mister grepet.

Vi har nå sett to eksempler på omsorg gitt overfor syke beboere, men omsorg kan som sagt gis på mange måter. Vi har sett mange eksempler på at personalet ”gir av seg selv” og utviser omsorg, for eksempel i samtaler slik som denne:

Vi sitter i sofaen i tv-stua, to kvinnelige beboere sitter ved spisebordet og snakker (B1 og B2). P1 kommer inn for å ta seg en røyk. Hun hilser på kvinnene, setter seg ned i den andre sofaen og begynner å snakke med oss. Etter en liten stund kommer en annen kvinnelig beboer (B3) inn og setter seg ved siden av P1

P1: Hei

B3: Hei

P1: Hvordan går det?

B3: Jo, nå går det bra.

P1: Du går og venter på besøk nå?

B3: Ja, jeg er så spent. Trodde en stund at dette var et skikkelig torturkammer...

P1 (henvendt til oss): Dere skjønner det at B3 har hatt besøksnekt en kort periode.

B3: Ja, det var skikkelig jævlig. Jeg trodde virkelig at dette var et torturkammer, at alle som jobber her var kjipe. Vi har jo ikke noe annet sted å gå, ikke sant. Men nå er det opphevet så da skjønner jeg jo at det ikke er så ille likevel.

P1 (ler vennlig): Så nå vet du at vi ikke er ondskapsfulle og gjør det for å være slemme?

B3: Ja, nå er det greit. Jeg gleder meg sånn. Jeg snakka med han i stad. Han sa han var sliten så og at han skulle komme i sekstiden, men da sa jeg at han måtte komme fem. Ja, ellers mister vi en hel time, ikke sant.

P1 (ler litt igjen): Ja, det er dyrebar tid. Dere vil ha mest mulig tid sammen, utnytte tiden...?

B3 (ler litt hun og): Ja, må utnytte tiden, har mye å gjøre, ikke sant... (Hun ser lur ut og ler igjen).

P1: Du må Huske å spise mellom halv fem og fem da, før han kommer.

B3: Jeg skal lage omelett.

P1: Ja, da trenger du jo ikke å spise.

B3: Nei, tenkte jeg skulle lage omelett til han kommer, lage noe godt. Eller kanskje jeg skulle lage noe annet... Jeg har bare 50 kroner, ikke sant. Og de skal vare i seks dager. Hadde du klart det?

P1: Nehei, det er ikke mulig det. Ikke for noen. Begge ler.

B3: Nei, kanskje jeg skulle kjøpe hakkebiff

P1: Er det ikke dumt å bruke alle pengene på en gang? Du bør jo prøve å drøye dem. Hva med noe pasta eller grønnsaker? Det er mye godt du kan lage da.

B3: Ja, kunne det. Har noe spaghetti oppe som jeg fikk på Blå Kors. Jeg vil jo gjerne lage noe godt til ham da. Skulle hatt en six-pack og, men jeg tør ikke stjele. Blir litt dumt hvis jeg blir tatt og så får jeg ikke sett han i det hele tatt. Tør ikke jeg, altså. Jeg ble tatt for en stund sida, og det var skikkelig ekkelt. Det er ikke ofte jeg stjeler, er alltid redd for å bli tatt. Men det hadde vært godt med noen øl... Nei, jeg får vel la det være...

Både P1 og B3 ler. B3 reiser seg og går for å ordne med middagsforberedelsene.

Denne samtalen opplevde vi som både oppmuntrende og støttende. Beboerens problem ble tatt på alvor selv om det tilsynelatende kunne virke ubetydelig. Den ansatte tok seg tid og viste oppriktig interesse for det beboeren sa. Samtidig

gjenspeiler hendelsen en asymmetrisk relasjon mellom beboere og ansatte. Beboeren mottar hjelp og omsorg, mens den ansatte er giver av det tilsvarende.

I dette avsnittet har vi gitt noen eksempler på omsorg på Husene. Omsorg som begrep er beslektet med individorientering. Begge begrepene handler om å vise en form for følsomhet (sensitivitet) for beboerne. Det gjelder både i forhold til hva det er beboeren trenger og det å la dette være avgjørende for hvordan man behandler vedkommende beboer. Vi argumenterte tidligere for at persongruppene opptrer med et klart preg av individorientering. Her har vi vist eksempler på omsorg. Men det betyr selvsagt ikke at beboerne blir ”utsatt” for slik omsorg hele tiden. Omsorg i den forstand som er presentert her, oppleves kun unntaksvis. Det hender også at beboerne opplever det motsatte, avvísninger og kanskje krenkelser.

Regelrytteri?

Vi introduserte begrepet regelorientering for å tydeliggjøre en annen tilpasning til spenningsfeltet kontroll-omsorg. Denne tilpasningen handler som navnet tilsier om at reglene settes i sentrum for vurderingen av hvordan man forholder seg til beboeren. I praksis betyr dette at man vektlegger at reglene håndheves likt, at like situasjoner møtes på samme måte av forskjellige ansatte. Tilsvarende unngår ”favorisering” og ”trynefaktor”. Med fokus på reglene risikerer man at man gir beboerne for lite. Dette er motsatsen til å gi for mye, som man eventuelt risikerer med individorientering. Å gi for lite vil vise seg som avvísninger, og da som urimelige avvísninger.

Avvísninger

Beboerne henvender seg for å ”få ting” i en kontinuerlig strøm. Dette skjer mest i resepsjonsområdene, men overalt hvor man møter beboere kan man oppleve henvendelser om å få en ny lyspære, et annet rom, hente såpe, utsatt romsjekk, kaffe på krita osv osv. Ikke alle disse kan imøtekommes. Husreglene taler sitt tydelige språk om hvordan de ansatte forholder seg til slike henvendelser, spesielt de uskrevne reglene vi har fra Marcus Thranes Hus. Vi har samlet et lite knippe hendelser med avvísninger som delvis kan være urimelige.

I resepsjonen sitter P1 og snakker med B1, som står utenfor luka. B1 vil gjerne låne telefonen og snakke med ”ruskonsulenten sin”.

- ”Nei han er ikke registrert som samarbeidspartner for oss”.

- ”Det er han på sosialkontoret”, sier B1.

- ”Da får du snakke med dem om det. Du har bodd her så lenge nå, at du burde vite hvem du kan låne telefonen til å ringe til. Det står en lapp der borte ved telefonen også”.

Det henger en lapp der det står at man kan låne telefon til lege, advokat og sosialkontor.

- ”Kan jeg ringe faren min da? Det hadde vært greit å få sagt i fra om at jeg skal flytte, sånn at de som skal hjelpe meg kan være litt forberedt”, sier B1.

- ”Ja, men da er det en privat samtale. Den må du bekoste selv.”

Å bekoste samtalen selv betyr at hun ikke kan låne telefonen. Forespørselen blir altså avvist. En ting man legger merke til er den skeptiske holdningen som preger mottagelsen av henvendelsen. Men hvorvidt avvisningen i dette tilfellet er rimelig eller riktig, er et spørsmål vi ikke kan ta stilling til. Men det hender at personalet vurderer tilfeller med utflytting som litt ekstraordinære, som regel er man nok mer hjelpelige i situasjoner som dette. På den annen side er det godt mulig at B1s måte å forsøke på, ødela for sjansene hennes. Ved å presentere "Arne" som ruskonsulent, altså en person i hjelpeapparatet, kan det hende at P1 følte seg forsøkt lurt, eller "manipulert" (som vi skal komme tilbake til). Det kan tenkes personalet av og til reagerer med å bli avvisende etter slike hendelser.

Her opplevde vi en avvisning som i utgangspunktet kan begrunnes i husreglene:

Vi står i resepsjonsområdet og snakker med nattevaktene. Det ringer på. Noen kommer inn, "Hvem er det?" spør P1 P2. En kvinne viser ansiktet i luka. "888" sier hun svakt. Hun ser ut som hun er på gråten.

- Hva er navnet ditt? spør P1.

Hun mumler et eller annet vi ikke hører, før hun får nøkkelen. Hun sluses videre inn, og går inn på kjøkkenet. Vi snur oss, hun står i døråpningen, tenker på et eller annet. Vi liker ikke situasjonen. Hun ser virkelig dårlig ut. Vi beveger oss ut av personalets synsfelt, slik at vi kan snakke med B1.

- Du trenger hjelp!

- Jeg klarer ikke holde på vann. Jeg tørker ut i hele kroppen. Jeg trenger noe å drikke. Jeg drakk noe vann i sta, men det kom rett opp igjen. Jeg trenger noe juice, eller noe sånt.

Hun snakker lavmælt. Vi sier at hun må henvende seg til nattevaktene for sånne ting. Hun går et ustøtt skritt mot lemmen, og spør om hun kan få noe å drikke. Hun forteller at hun tørker ut og forklarer situasjonen sin.

- Hvis du skal ha juice må du komme når det er mat. Hvis vi skal begynne å dele ut det til folk som er syke, da kommer alle til å ville ha. Hun får klare seg med vann!

B1 svarer noe vi ikke hører. Det viser seg at det ikke er plastkopper igjen til vanddunkene. P1 blir med B1 inn på kjøkkenet for å finne en kopp til henne der. Akkurat da lyder et voldsomt spetakkel fra 2 etasje. P1 går opp. B1 finner en kopp, og går til resepsjonen igjen. Der er det P2 som tar i mot.

Hun forklarer situasjonen sin igjen, han avbryter og sier at hun ikke kan få juice. Det hun skal be om er å få vann fra beholderen. Det er visst ikke mer igjen, hun må ta fra beboerdunken. Der finner hun vann, og gulper i seg en hel kopp, før hun fyller på nytt. Hun står ustøtt, holder seg fast i bordet.

Går på rommet sitt.

I denne situasjonen kommer beboeren med en forespørsel og en historie som lett kan vekke minner om lignende hendelser der beboerne har vist seg å lure personalet. Vi har en meget relevant historie friskt i minne, der en beboer lå syk på rommet. Hun brukte ofte callingen for å be om hjelp. En gang ba hun om at vi skulle komme opp med saft til henne. Personalet mente den gangen at hun oppførte seg litt for mye som om hun bodde på et sykehus, alternativt et hotell. Hun mente imidlertid at hun var i ferd med å dehydrere, hun understreket at hun var veldig syk. Etter mye frem og tilbake, kom personalet med kompromissforslaget at man kunne komme opp med vann. Da ropte hun i callingen at hun ikke likte vann, og avsluttet samtalen. Konklusjonen var at beboeren i dette tilfellet brukte sin sykdom for å skaffe seg ekstra fordeler (se for øvrig avsnittet nedenfor om manipulering). Det kan hende at personalet denne

dagen hadde lignende erfaringer, som gjorde dem skeptiske. Uansett er det klart de har Husenes praksis mer eller mindre på sin side når de sier at de ikke kan gi juice, siden da alle etter hvert vil kreve det samme. Og hva er det som gjør at hun kan drikke juice og ikke vann?

På den annen side var dette en ny beboer, de kjente henne ikke igjen. Hun gjorde ingen "teatraliske" manøvre for å skaffe seg dette godet. Hun visste sannsynligvis ikke hvordan hun skulle gå fram for å gjøre det heller, siden hun var ny på Huset. Det var presedens for å gjøre unntak når folk er syke, det viser også historien om saftkravet. Etter vår oppfatning var B1 tydelig i meget dårlig forfatning, uten å gjøre noe nummer ut av det. Det i seg selv kunne gitt personalet anledning til å ta tak i B1 på egen hånd. De kunne også latt henne være "ekspert" på sin egen kropp, og fulgt opp ønsket hennes. Dette viste seg å være en lite krevende beboer, som fant seg i å bli avvist, enda vi hadde oppmuntret henne til å spørre. Når hun da kommer med en ny forespørsel om å få vann i koppen sin, blir hun avbrutt og misforstått dit hen at hun prøver å få juice igjen.

Vi opplevde denne hendelsen som meget ubehagelig. For oss virket det veldig lite imøtekommende. Det hadde heller ikke vært direkte feil om personalet her hadde satt reglene til side. Kunne de vurdert den nye beboeren som syk, og dermed sagt at dette var et tilfelle der man setter helsen først? Som vi så i tilfellet med den saftdrikkende beboeren, er det mulig å sette husreglene til side når beboeren anses som for eksempel syk. Det finnes ingen kriterier for hvordan man skal bedømme om en beboer er så syk at (de uformelle) unntaksbestemmelsene trer i kraft. I dette tilfellet opplevde vi og personalet situasjonen og beboeren forskjellig. Vi ville med andre ord brukt skjønnet vårt annerledes.

I den neste hendelsen ville vi kanskje ikke vært like bryske mot beboeren, som ser ut til å ha en god sak. Men det videre forløpet kan kanskje antyde noe om grunnene til at den ansatte seg som vedkommende gjorde.

Vi ble stoppet av en beboer (B1) som trodde vi jobbet der. Forklarte igjen hvorfor vi er der. Hun ble ivrig, var tydelig irritert:

- Jeg skulle ringe for å få avrusing, hadde møte med sosialkontoret i går og jeg har eller skal få plass på Akutten, men nå sier alle at det er så lang ventetid. Da kan jeg jo like gjerne ta plassen, så jeg må ringe, men de sier nei og P1 sa ja i stad.

- Vi vet ikke hva du får lov til. Trodde du fikk lov til å ringe avrusing herfra, men vi kjenner jo ikke reglene. Tror du må spørre P2 i resepsjonen. Hun gjentok seg selv overfor P2, nå mer høylydt og irritert:

- Jeg skal ringe, jeg må.....

- Ikke ta den tonen der. Du skal ingenting så lenge du snakker sånn. Det heter ikke jeg skal, men kan jeg.

Kvinnen roet seg litt og spurte "kan jeg".

P2 ringte sosialkontoret, fikk kontakt og satte over telefonen til kvinnen. Hun var i mellomtiden blitt opptatt av å diskutere med en annen beboer (hva de skulle gjøre den dagen, hvilke avtaler de hadde, hvor sur P2 var). Telefonen ringte og ringte. P2 ba kvinnen om å svare på telefonen. Han ropte flere ganger "Hallo, ta røret da", men innen hun tok røret hadde saksbehandler lagt på.

Utakknemlighet og manipulering

I dette avsnittet skal vi fokusere mer på beboernes oppførsel. De fleste avvísninger kan være velbegrunnede, men de kan også være urimelige. Beboere kan være takknemlige og/eller høflige, men de kan også være direkte utakknemlige og urimelige. Det samme gjelder selvsagt personalet. Det forekommer at både personale og beboere kan være urimelige i sin fremferd:

Dørklokka ute ringer på. Bzzzz... B1 kommer inn etter en kort tur ute. P1 forsøkte å stoppe ham på vei ut, sa hun hadde en beskjed til ham, men han svarte ikke. Nå han kommer inn, stopper hun ham igjen.

P1: B1, jeg har en beskjed til deg (B1 stopper opp). Du har fått en legetime... (P1 gir ham en lapp, B1 sier noe vi ikke hører). Kan du komme inn...Hva er det du skal til legen for?

B1: Jeg veit ikke. Det står her at det er ortopedisk avdeling. Ortopedisk, hva er det?

P1: Det har med bein og sánne ting å gjøre. Jeg vet ikke om du har hatt noe problemer med beina eller noe sánt, jeg?

B1: Jeg har hatt litt problemer med beinet. Såret gror ikke sánn det skal. (Vi blir stående å snakke litt om skadene og hva de muligens skal gjøre på sykehuset. B1 går litt rastløst rundt, skifter plutselig tema). Du er nødt til å stramme opp han fyren (beskriver utseendet til P2)!

P1: Jeg har hørt at dere har hatt en greie, men jeg tror det må ha vært en misforståelse.

B1: Det nytter ikke å ha sánne folk med sánn oppførsel til å jobbe her!

P1: Vi kan godt ta en prat alle tre... Jeg tror du har misforstått han.

B1: Det er så typisk, jeg visste det! Det måtte være min feil, ikke sant! Jeg visste du ville si det (tydelig irritert).

P1: Ja, og jeg visste at du ville si akkurat det du sier nå! (Hun høres også irritert, sint og høyrøstet ut).

B1: Det er så typisk at du tar hans parti, asså. Jeg bare visste det. Men du må jo skjønne at dere ikke kan ha sánne folk i personalet!

P1: Nå skjønner jeg ikke hva du mener...

B1: Nei, det er klart. Jeg kan jo ikke ha rett, det må jo være meg det er noe gærnt med. Ja jøss!

P1: Nå er det du som er urettferdig. Jeg har sagt at vi kan ta en samtale alle tre neste gang han kommer på jobb (Begge har hisset seg opp noe veldig, men blir avbrutt av at resten av personalet kommer inn. Noen spør P1 om noe og hun må gå. Avslutter hun samtalen? Tror hun bare går. B1 går rundt på kjøkkenet. Han virker svært sint).

B1: Sánn er det alltid, alltid personalet som har rett...

P3 går forbi, overhører noe B1 sier om udugelighet. Da B1 går sier hun til oss at vi ikke må høre på det B1 sier, han surrer så fælt om dagen (hun peker mot hodet).

Her ser vi at det som begynner som en hyggelig samtale etter hvert utvikler seg til å bli en svært hissig diskusjon mellom beboer og ansatt. Det kommer kanskje ikke tydelig fram i teksten, men begge parter var svært høyrøstede og anklagende i tonefallet. Beboeren føler seg tydeligvis ikke møtt i sin klage og oppfatter det som om personalet alltid tar hverandres parti. Dette synes den ansatte er urimelige anklager, og hun mener å ha foreslått en akseptabel løsning for alle parter. Dessverre løses ikke problemene her da den ansatte må gå. Det at samtalen ikke avsluttes kan trolig virke provoserende på beboeren, men det er

heller ikke uvanlig at samtaler må avbrytes pga. mer prekære situasjoner. Denne situasjonen viser også hvordan enkelte beboere kan bli utagerende på grunn av psykisk ustabilitet. Det samme kan sies om eksempelet nedenfor:

P1 står og røyker i gangen utenfor kjøkkenet. En eldre, kvinnelig beboer, B1, kommer gående.
B1: Ikke stå her og røyk når du lager mat! (Roper, ser sint ut).
P1: Jeg lager ikke mat.
B1: Ikke stå her og røyk sa jeg! (Roper høyere og er mer sint.)
B1 går inn på kjøkkenet, forsyner seg med mat. P1 fortsetter å røyke. Himler litt med øynene og henvender seg til oss (B1 er ute av syne).
P1: Stadig nye utfordringer! Jeg blir skikkelig provosert når folk oppfører seg sånn. Da blir det for dumt å stumpe røyken, da fortsetter jeg i hvert fall å røyke.
B1 kommer ut fra kjøkkenet. Hun ser sint ut, stønner og offer seg, mumler noe og går inn i tv-stua for å sette seg å spise.

Dette er uvanlig opptreden fra beboernes side. Men av og til er det slikt man står overfor som ansatt på Husene. Men om B1 her er temmelig urimelig, er det igjen det vanlige som er slående ved P1s reaksjon. Han gjør seg ikke faglig eller bruker situasjonen til å konfrontere B1. Han ignorerer henne som han sannsynligvis ville gjort med hvem som helst andre han bare kjente sånn måtelig, og som gjorde det samme.

Manipulasjon

Å bli utsatt for manipulasjon kan også være utmattende over tid. Det er en kjent sak at mange rusmisbrukere har lagt seg til en manipulerende væremåte (Wallin-Weihe 1999). Ordet manipulasjon brukes ikke av personalet selv på noen av Husene. Vi mener imidlertid at det er viktig å adressere dette temaet under dets rette navn. I Del I nevner vi 5 måter å manipulere: gjennom å lyve om egen tilstand, gjennom å lyve om egne hensikter, gjennom å lyve om tillatelser og løfter gitt av andre i personalet, ”smisking” der beboere forsøker å gi personalet et godt bilde av seg på bekostning av andre beboere og til sist noe vi har kalt å ”påtvinge personalet definisjoner av situasjonen favorabel for den enkelte beboer”. Dette er noe personalet på Husene opplever daglig:

B1 tok tak i P1 på vei ned trappa. Hun begynte å fortelle om sår og ”hull” i beina. Hun ”måtte til feltpleien i dag, for å få sett på dem”.
- Det er viktig. Men jeg kan jo løpe og gå! Det ser du jo!
B1 står ikke stille et eneste sekund på de høye helene sine. Hun bærer en svær pels. Det er fram om tilbake og fakter med armene hele tiden. Hun snakker i døråpningen mot resepsjonen før hun passerer ut i mellomgangen. Hun skal ut å handle.
- Jeg må til feltpleien, det er alvorlig skjønner du. Jeg kan havne på sykehus. Så alvorlig er det.
- Tror du jeg kan få utsatt romsjekken?
Guttene i resepsjonen ler av henne når hun har gått ut.
- Ja, skyld på den albanske mafiaen!, sier P2. - Skyld på noen andre!

Dialogen er typisk for mange samtaler mellom disse partene. Beboeren gjør oppmerksom på sitt veldig sterke behov, denne gangen smerter i beina. Enkelte beboere er kjent for å gjøre slikt når man egentlig ønsker å oppnå noe annet. Det

kunne være å komme inn til feltpleien, eller kanskje å komme inn først. Etter hvert oppdager personalet at det eneste hun ønsker å oppnå, er å få utsatt romsjekken. Dette kunne hun bare ha spurt om, og det ville vært OK. Det komiske består i at hun gjør seg slike anstrengelser for å oppnå et gode hun kunne fått ”gratis”.

Det er som nevnt veldig få og små goder/privilegier som deles ut på Husene. Og for personalet er det til tider uforståelige anstrengelser som legges til grunn for å skaffe seg noen av dem. B1 kunne for eksempel bare ha spurt om å få utsatt romsjekk, det hadde ikke vært noe problem. Likevel lager hun en lang historie som gjentas uttallige ganger, med voldsom iver og innlevelse. Kanskje vet hun ikke selv hva hun holder på med, kanskje skjer det automatisk, men den eneste forklaringen personalet ser i den aktuelle situasjonen, er at hun prøver å oppnå et bittelite gode med store anstrengelser. Det er sannsynligvis derfor personalet begynner å le.

Det skal sies at personalgruppene har et rimelig avslappet forhold til det å ”bli lurt”. Det sies ofte i personalgruppene at ”man blir betalt for å bli lurt”. Det er således ikke noe man tar personlig. Et poeng for oss er imidlertid at man kan bli psykisk sliten av dette over tid. Følgende hendelse ble fortalt av en av de ansatte (P):

”Kan jeg låne telefonen, jeg må få noen til å videresende posten fra ...” spurte B1. ”Selvfølgelig”, sa jeg. Det er viktig å ikke virke som man tviholder på godene, de få vi disponerer. Det kan fort tolkes som mistillit i beboergruppa, og i seg selv være en kime til dårlig klima oss i mellom. Jeg åpnet døra inn til et rom innenfor resepsjonen, der han kunne ta samtalen sin. Etter å ha slått nummeret, gikk jeg ut i resepsjonen. Da jeg kom inn igjen, forsto jeg raskt at samtalen ikke dreide seg om post. Jeg mente egentlig ikke å lytte, men hadde et ærende inne på det provisoriske kjøkkenet som befinner seg i samme rom. Det var med svært lite troverdighet han fremførte spørsmål om post til vedkommende i andre enden av røret. Snart dreide samtalen seg også inn på andre forhold, og jeg sa med bryskt tonefall, at ”dette er en privat samtale!” B1 ignorerte meg, og fortsatte samtalen. Jeg gjentok det jeg hadde sagt, og etter nok en gang å ha blitt ignorert, sa jeg at han måtte avslutte, hvorpå jeg begynte en nedtelling fra ti. Til slutt brøt jeg linjen. Jeg var rasende: ”Du står jo og ljuger meg rett oppi trynet!”. B1 på sin side sa ikke stort. Han reiste seg fra stolen og gikk bestemt ut, mens han så på meg med et likegyldig blikk.

Denne hendelsen fant sted i en weekend. Da er det er stille på Husene og personalet er noen ganger litt slappere med husreglene, slik tilfellet også kan være om nettene. Vanligvis ville ikke en forespørsel om å låne telefonen til å omadressere post gi gjennomslag. Men i helgene er det lite trafikk og personalet hadde i dette tilfellet et brukbart forhold til beboeren. Det er ingen grunn til å være for firkantet i håndhevingen av regler, sier den ansatte, det kunne skape unødvendig ubehag i en ellers behagelig hverdag. Hendelsen inneholder den lille pussigheten at B1 løy for å låne telefonen, mens løgnen i seg selv egentlig ikke kvalifiserte for slikt lån. Men at han bevisst gikk inn for å lure personalet vises av hans løgn. Han visste at han ikke ville fått låne telefonen til å ringe en venn eller ”kontakt”. Den ansatte syntes kanskje selv at han hadde vært snill og gitt

mer enn man kunne forlange. Kanskje skjønnte han også at telefonen ikke gjaldt post. Kanskje forsto de ansatte hva som skjedde, men lot det likevel skje? Det ville ikke være første gang.

Historien om B1 er et eksempel på beboere som lyver om sine egne hensikter. Vi nevnte to andre former for direkte manipulering, der beboerne lyver om sin egen tilstand eller der de lyver om tillatelser gitt av andre i personalet. Sistnevnte er lettest å ”avsløre”. Personalet er oppmerksomme på denne type strategier, og har prosedyrer på at man ikke gir løfter som går ut over Husregler, uten at dette skrives ned enten i kommunikasjonsbok eller i kardex. Noen beboere kan for eksempel gi hverandre tillatelse til å gå inn på hverandres rom når de ikke er tilstede, eller at personalet kan gi andre nøkkel til rommet deres. Dette er strengt, personalet gjør etter det vi vet ikke slikt uten at de involverte beboerne undertegner erklæringer om at tillatelse er gitt. Det hender likevel at beboere kommer og sier at den-og-den personen har gitt tillatelse til at de skal få for eksempel saft, låne telefonen, eller få et bedre rom.

Som eksempel på andre kategorier for manipulering har vi valgt å gjengi en sammensatt hendelse i resepsjonen:

P1 sitter ute i foajeen. B1 kommer gående ned fra trappa.

B1: Jobber du her?

P1: Ja.

B1: Jeg orker ikke mer. Han (B2) er klin gæren, tror jeg skal drepe ham. Også jeg da, har dere noen gang opplevd meg som voldelig (ser på oss, vi rister på hodet). Han har fått det for seg at jeg er leiemorder. Dere må gjøre noe!

P1: Vi er klar over problemet.

B1: Jeg veit ikke om han er på speed, jeg. Mange blir sånn når de går lenge oppe, ikke har sovet på flere netter... Jeg har sett det på noen, når de går og virrer rundt i gangene. Jeg tør ikke å bruke de greiene der, jeg. Du blir jo skikkelig sjuk i hue... Veit ikke hva du kaller det... schizofren eller psykotisk eller noe sånt. Men han trur virkelig jeg skal drepe ham. Ja, han trur det er flere som er ute etter ham. Han har sagt det samme til P2, trur noen ganger at han er ute etter ham og. Han er ikke frisk, vet du! Han driver og lusker rundt i gangene. Jeg blir redd, jeg.

P1: Mmm... Vi er klar over situasjonen mellom dere.

B1: Dere må gjøre noe. Plutselig står han der og når han ser meg roper ”han skal drepe meg, han dreper meg”! Han trur jeg er leiemorder, ikke sant. Sier at noen på Huset har sagt at jeg har blitt betalt for å flytte hit og ta ham. Han har hørt at jeg er advokat og masse sånn. Men jeg har aldri vært voldelig. Det er helt sjukt. Det er synd på han, men jeg blir redd. Tør ikke å gå ut, åpner døra litt og ser ut om han er i gangen før jeg går på do. Men jeg veit jo ikke om han er der når jeg kommer ut fra do. Hva da? Hva hvis han står der da og blir redd og flyr på meg? Jeg er jo skada og (viser frem hendene sine), jeg kan ikke forsvare meg engang hvis han flyr på meg.

P1: Du skal jo ikke gå å være redd. Vær forsiktig og si fra til oss hvis det er noe.

B1: Jeg blir nervøs, ikke sant. Jeg har aldri vært sånn før. Aldri hatt psykiske problemer. Greit at han bøffa meg for hele trygda mens jeg lå og sov, men jeg har ikke trua han for det. Sånt er jeg vant til, det har skjedd før. Men jeg har ikke trua han for det. Se på meg (viser armen igjen), kan jo ikke heller.

P1: Har du forsøkt å snakke med han?

B1: Jeg har forsøkt, men han er så sjuk at han bare trur jeg skal ta han. Han begynner å rope å skrike at jeg skal ta han. Det går ikke. Og jeg er redd. Personalet kom opp i går når han var sånn. De hørte vel bråk, og da så de hvordan det var.

P1: Ja, vi er klar over det. (Hun går inn i resepsjonen, B1 henvender seg til oss).

B1: De sier at han går med kniv også, en skikkelig svær en som han skal ta meg med. Jeg burde kanskje ha sagt det til henne (mener P1).

Vi: Ja, synes du skal si det til personalet.

En av de mannlige ansatte kommer ut fra resepsjonen for å hjelpe en beboer med vaskeriet. P1 henvender seg til ham.

B1: Du jeg skulle si noe...

P1: Et øyeblikk... Jeg skal bare i vaskeriet

B1: Jeg kan ta det med hu dama. (Han går bort til luka, det sitter ingen der). Hallo! (Ikke noe svar, ingen å se. B1 går rastløst rundt i foajeen, går bort til luka igjen). Hallo! (P1 kommer). Du, det var en ting jeg skulle si. Han fyren har visstnok en kniv.

P1: På seg eller på rommet (hun tar frem penn og papir og noterer noe)?

B1: På seg, eller jeg veit ikke om han har den på seg hele tida. Dere må ta den fra ham. Han kan drepe meg. Dere må gå opp på rommet å ta den fra ham. Det er visst en svær kniv og.

P1 noterer noe mer, sier ikke noe, virker veldig forsiktig. B1 går opp trappen. P1 har under hele samtalen med B1 sagt lite, og det hun har sagt har hun sagt med lavt, forsiktig stemmeleie. Øynene har vært forståelsesfulle, hun har noen ganger nikkert (for å bekrefte at hun lytter?).

Ved første øyekast handler historien over om (mangelen på) sikkerheten beboerne opplever på Husene, og personalets ivaretakelse av denne. Vi mener imidlertid det foregår flere tilfeller av manipulering, som også kan kaste lys over reaksjonen til P1, eller hvem som helst som hadde stått i samme situasjon. Dette er problematisk på minst to forskjellige måter. For det første fordi det reduserer sikkerheten på Husene. Ytre sett kommer B1 og klager på trusler om vold fra en annen beboer. Dersom dette er reelt, er det problematisk at dette ikke kan tas på alvor, noe som blant annet kan skyldes mistankene om at B1 prøver å oppnå andre ting med det han sier. For det andre er det problematisk fordi det fører til at man i mindre grad tror på det beboerne sier.

La oss se litt nærmere på hva som foregikk. B1 kommer ned trappa, og klager på at en beboer er ”gal”, altså uberegnelig. Først får han bekreftelse på at vi aldri har opplevd ham som voldelig. Det er sant, men betyr ikke at han ikke kan være det. Ryktene om hans fortid indikerer dessuten at han ikke alltid har hatt moralske skrupler med å bruke vold. Disse ryktene har han bekreftet selv ved flere andre anledninger. B1 kobler B2s oppførsel til bruk av amfetamin. Det er en ganske vanlig foreteelse at man blir ”sprø” av å gå flere netter uten å sove, slik man ofte ser med beboere som går lenge på sentralstimulerende midler (for eksempel amfetamin). Men så sier han at han ikke tør å bruke amfetamin selv. Dette er lite troverdig, B1 er en mann som har inntatt alle former for rusmidler i flere ti-år. Det virker heller som han prøver å fortelle oss at han ikke er like ”langt nede” som B2. Å være langt nede kan bety at man ikke har falt like langt ned på den moralske stige. Han har for eksempel uttalt at han ikke er ”søppelnarkoman” ved flere anledninger. Ofte i andre beboeres påhør. Dette er blitt tolket som at han ønsker å distansere seg fra de andre beboerne. Han er

”bedre enn dem”. Implikasjonen er sannsynligvis at han dermed skal behandles litt annerledes.

Dernest sier han usikkert at det kan være schizofreni eller psykose. Her gjør han seg dummere enn han ellers gjør. Til daglig turnerer han begreper fra psykiatrien så vel som jussen på en bevandret måte. Hva kan hensikten være med dette? Kanskje å gi inntrykk av at personalet er ham overlegne på ”deres fagfelt”? Er dette en form for smisk? Han har i andre sammenhenger påstått at han er høyt utdannet, noe som ikke medfører korrekthet, men her fremstår han med en uvant ydmykhet.

Senere brukes det mot B2 at han tror B1 er advokat, samtidig med at påstanden om at han skulle være voldelig gjentas. Så kommer det en slags innrømmelse av at B2 har stjålet trygda hans. Det rare er at når andre har stjålet noe fra en selv, pleier man å presentere dette i mer fortvilede eller aggressive vendinger. Han presenterer en beskyldning mot B2, som om det var en innrømmelse.

Summen av alt dette, er en beskrivelse av forholdet mellom B1 og B2, der B2 har mindre troverdighet enn B1. Kan det hende at den ønskede virkning skal være at B2s historie allerede har en motpart når den kommer? Dette er etter all sannsynlighet en konflikt med to sider. Selv om B2 er kjent for ha psykiske problemer, er det meget sjelden at så spente forhold mellom to personer utvikler seg uten noen foranledning. B1 har i sin fremstilling diskreditert B2 for hans versjon av konflikten.

Episoden demonstrerer også vår tidligere fremførte påstand om viktigheten av å kjenne relasjonene og personene når man leser disse situasjonene. Vår tolkning av hendelsen baserer seg i stor grad på tidligere kjennskap med B1. Hvis vi tar feil i dette konkrete tilfellet, viser det eventuelt også at tidligere historie kan skape fordommer det er vanskelig å komme forbi. Mye tyder imidlertid på at personalet også opplevde situasjonen som vanskelig. Spesielt når B1 nevner kniven blir det vanskelig. Han har da definert situasjonen som så alvorlig at personalet ikke kan la være å ta hensyn til den. Etter all sannsynlighet har de fleste beboerne en eller annen form for våpen på rommet sitt. Det er likevel svært vanskelig å ikke følge opp slike henvendelser. Hva hvis det faktisk skulle skje noe? Samtidig virket personalet motvillig mot å akseptere B1s versjon. Denne episoden er av forholdsvis lang varighet. B1 begynner forsiktig med å presentere seg som et offer for trusler. Dette er kanskje ikke så vanskelig å bekrefte for P1. Dernest at han selv ikke kan true motparten (han ”er” ikke voldelig). Dette er en påstand det er vanskeligere å bekrefte, men han får kanskje en form for aksept av oss? Så er motparten ”gal”, han lider av vrangforestillinger, han er en man ikke kan høre på. Etter dette får vi forklaringen på ”galskapen”, hans forbruk av amfetamin. I denne rekken av påstander P1 skal ta stilling til, finner vi også en formulering om at B1 ikke er like ”langt nede” som B2. B1 hever seg over B2. Til sist gjør han seg til dobbelt offer, ved at han ”innrømmer” at B2 har stjålet trygden hans. Alt dette er definisjoner av situasjonen som går inn i en konflikt, der personalet ganske sikkert antar at det finnes en annen versjon som man må ta stilling til senere. Vi

legger imidlertid merke til at B1 fremmer en rekke påstander som krever at man tar stilling for hans parti. Til slutt kommer kniven, som P1 nesten er tvunget til å følge opp. Hva slags unnlattelsessynd ville det ikke være om noe tilkom B1, når han nettopp hadde sagt i fra om dette? Samtidig vil det å gå inn til B2 og se etter en kniv, være å akseptere B1s versjon. Å gjøre oppmerksom på kniven er selvfølgelig legitimt, dette handler om B1 sin sikkerhet. Samtidig er det mulig han sier dette uten egentlig konkret belegg for påstanden. Personalet kan aldri vite. Hvis dette er noe han finner på, kan det sammenlignes med utpressing. Personalet presses til å ta stilling for hans versjon.

Det er litt uklart hvorfor B1 tar seg bryet med å fremme disse påstandene. Personalene blander seg nesten aldri i konflikter mellom beboere. Dette er i seg selv bekymringsfullt med hensyn på beboernes sikkerhet på Husene. Han har således lite å vinne ved denne fremgangsmåten. Det er dog mulig han ikke er klar over hvor begrensede muligheter personalene har i slike saker.

Denne episoden illustrerer flere former for manipulering. Det som gjør denne spesiell, er blant annet at B1 er så insisterende og presser på med så mange påstander. Personalet kan kanskje være vant til å bli stilt overfor enkelte slike forsøk på å "definere situasjonen" i en beboers favør. Dette besvares gjerne med å overhøre eller ignorere den delen av utsagnet som krever aksept.

Situasjonen var vanskelig for den ansatte. Bekymringen hennes var ellers rettet mot B1s redsel. Hun ga ingen direkte indikasjoner om at hun opplevde B1 som manipulerende. Men hun hevdet at hun "ga ham mye", at hun trodde på ham og tok ham på alvor. Samtidig innrømmet hun at det er lite personalet kan gjøre i slike situasjoner. Vi opplevde henne som noe avvisende i situasjonen, i hvert fall litt kort. Dette kan tyde på at hun syntes det var vanskelig å forholde seg til de tingene B1 sa til henne.

Når vi har tematisert manipulering i disse rapportene er det for å adressere et fenomen som preger samspillet mellom beboere og ansatte på Husene. Manipulasjon er, i sine forskjellige ytringsformer, sannsynligvis det som sliter mest på personalene. Men de snakker ikke om det beboerne gjør på denne måten. Man kan forstå dette i lys av at man er nødt til å tviholde på en positiv omtale av beboerne for å holde en god omgangsform. På den annen side kan det hende de gjør seg selv en bjørnetjeneste. Ved å ikke adressere dette fenomenet helt konkret, unnlater de samtidig å bygge opp mentale forsvarsverker mot gjentatt manipulasjon. Dette kan føre til såkalt utbrenthet.

Poenget vårt er således ikke å klandre beboerne. Som sagt er det ikke alle som er manipulerende, eller like manipulerende som de eksemplene vi har gitt. Manipulasjon kan dessuten sees som en mer eller mindre nødvendig overlevelsesmekanisme. Vi vil også minne om det "nedenfra-perspektiv" på manipulering som er antydnet i Del I.

Å bidra med ”mer”

Hva slags betydning har den lettbenete tonen for samhandlingen mellom beboere og ansatte på Husene? Det er opplagt en omgangsform som gjør samlivet mer flytende og friksjonsfritt. Men med utgangspunkt i Skatvedts såkalte ”beboerteori” kan man også hevde at denne omgangsformen utgjør en rituell invitasjon til det nyktre fellesskapet (Skatvedt 2001).

I Del I tar vi for oss de forskjellige elementene i beboerteorien. Et sentralt begrep der er kjærlighet. Bruken av dette ordet blir litt kunstig for oss, så vi unngår det begrepet. Men Skatvedt selv deler inn i ”kjærlighetsløse” og ”kjærlighetsbærende” samhandlingssituasjoner. Disse er diskutert opp mot våre funn i kapittel 7.

Det er et av Skatvedts kjærlighetsbærende momenter vi vil gi litt ekstra oppmerksomhet. Vi har valgt å sette opp det såkalte ”mer-begrepet” som et eget punkt. Mange handlinger kan utføres på en fullt ut tilfredsstillende måte selv om det kun gis hva som er forventet i situasjonen. Og på en måte er Husene innrettet på å overoppfylle de forventningene beboerne har nesten til en hver tid. De beboerne som ikke er vant til å være på Husene, vil ha forventningene sine fra hospitser, avrusingsstasjoner og behandlingsinstitusjoner. På Husene er tilbudene lagt opp til å være frivillige og betingelsesløse. Sånn sett tilbyr Husene for mange beboere ”mer” i et bredt spekter. Men personalet kan også gi noe ekstra i de mer etablerte situasjonene på Husene. Nedenfor følger noen observasjoner preget av at personalet yter mer enn hva som strengt tatt er nødvendig:

Det ringer på porten. P1 trykker på døråpneren. En dame kommer inn i foajeen. De snakker sammen gjennom luka.

P1: ”Hei, er det du som er B1?”

B1: ”Ja”.

P1: ”Rommet ditt er ikke ferdig ennå. Det er nok først klart om et par timer, sånn i 15-16 tiden... eller nei, mer sånn i 16-17 tiden. Men du kan vente i tv-stua eller ta en tur ut eller noe imens”.

B1: ”Kan jeg sette tingene mine her så lenge?”

P1: ”Ja”. Forsøker å løfte tingene inn gjennom luka, men det går ikke.

B1: ” Er det tv-stue her?”

P1: ”Ja (peker). Vil du ha en kakao?”

B1: ”Ja, gjerne”.

Hun får en kakao, P1 kommer ut i foajeen og tar tingene hennes inn i resepsjonen, B1 går over til tv-stua.

Kaffe eller kakao koster 1 - 3 kroner. Det er ikke dyrt, men mange penger for folk som har lite. Personalet er vanligvis konsekvente på ikke å gi kreditt (men man kan kjøpe bonger med flere klipp). Når man flytter inn får man en kopp gratis, gjerne i forbindelse med inntakssamtalen. I slike tilfeller, hvor den nye beboeren kommer uten at rommet er klart, kan det kanskje vanke flere kopper.

Sitatet over gjelder imidlertid en slags unntakstilstand. Utdeling av goder som kaffe og bruk av telefon foregår som oftest i henhold til reglene for dette. Her er

det i liten grad rom for ”å slå av for kjente”. Noen beboere blir overrasket over dette, men dette er erfaringsmessig ikke noe konfliktområde på Husene. Her er et møte mer preget av service.

B1 kommer inn i foajeen. Hun har akkurat flyttet inn.

B1: ”Jeg trenger såpe og kluter til å vaske rommet”. P1 går og henter såpe og klut.

P1: ”Jeg må ned å hente sånn annen klut”. Kommer tilbake, ”Vær så god”.

B1: ”Jeg trenger mer såpe, de vet det. De vet hvordan jeg er”. B1 ser på oss.

P1: ”Vær forsiktig når du bruker så mye såpe, det blir jo så glatt at du kan ramle å brette bena”.

B1: ”Ja, men jeg vasker jo flere ganger da”.

P1: ”Ja, du kan det vel, du vet vel hvordan du gjør det”.

B1: ”Ja, jeg er innmari nøye, ikke sant?”. Hun henvender seg til oss.

Vi nikker bekreftende og sier til P1: ”Ja, det er bare å venne seg til. Dere kan bare ta fram hele flasken når B1 kommer”. B1 smiler, tar med seg vaskemidlene og går.

Man kan forestille seg at personalet kunne ha vært mer tilbakeholdende med såpe enn i dette tilfellet. Beboere er selv pliktig å holde seg med vaskemidler, men personalet oppmuntrer til god hygiene og ser gjerne bort fra reglene i slike sammenhenger.

Tydligere kommer ønsket om å yte noe mer frem i forbindelse med matservering. Vi har sett hvordan personalet gjør seg flid med å lage delikate lunsjbord og det serveres ofte vafler, snacks eller varmmat ved spesielle anledninger, i helger eller rett og slett fordi personalet har lyst til å lage en god stemning på Husene:

Ved et par-tre anledninger kommer beboere inn i foajeen. Personalet spør om de er sultne, noe beboerne sier ja til. De sier at de har sandwicher i resepsjonen, spør om beboerne vil ha. Beboerne takker ja og personalet tar frem et brett med sandwicher og kartonger med eplejuice. Beboerne forsyner seg og takker (en klager over at det ikke er kjøttpålegg, ost og skinke).

Eksemplene viser hvordan det ytes noe mer ved konkret å gi beboerne mer enn hva de har krav på. Minst like viktig er hendelser hvor det ytes noe mer i form av praktisk hjelp, samtaler, lytting, veiledning etc. Her er følelser, empati, varme, berøring og ikke minst tid og fleksibilitet av stor betydning. Det er vanskelig å gjengi eksempler på dette, men mange av observasjonene kan kanskje likevel gi leseren et visst innblikk. Det er etter vår oppfatning daglig hendelser på Husene som viser at personalene yter mer enn hva som er forventet av dem.

Begrepet ”mer” innebærer ikke bare å gi mer av materielle goder slik tilfellet er i eksemplene. Det innebærer også en høyere grad av service enn hva som er forventet eller som kan kreves ut fra de fastsatte rammer, institusjonenes mandat. Det som likevel er av størst betydning i denne sammenheng, er at det ytes ”mer” i form av empati og følelsesmessig engasjement. Personalet viser seg selv som vanlige mennesker og viser forståelse for den enkeltes situasjon. Eksempler på

dette kan være fortrolige samtaler, fysisk berøring (et klapp på skulderen eller en klem), hilsener og små kommentarer som viser at man bryr seg om den enkelte. Tilsynelatende ubetydelige spørsmål som ”hvordan går det med moren din” eller ”er beinet ditt blitt bedre” viser til at man husker den enkeltes situasjon, det gis oppmerksomhet og den enkelte ”blir sett”. Slik møter man også gjerne sine nærmeste, og omgangsformen blir da preget av respekt, interesse og omsorg. Vedkommende blir sett som person, ikke bare som rusmisbruker. Man kan altså vise et følelsesmessig engasjement uten å gi en ting eller en konkret tjeneste. Det er det derimot vanskeligere å demonstrere gjennom våre observasjoner.

Det å yte dette ”mer” blir også en måte å vise en følelsesmessig involvering. Og det er nok det viktigste elementet i dette ”mer” som Skatvedt formulerer. Det kan således også kobles til diskusjonen omkring omsorg innledningsvis i dette kapittelet.

8. LAVTERSKELE - FAGLIGHET

Vi har stilt opp arbeidet på Husene som en tilpasning til spenningsfeltene kontroll-omsorg og aksept-hjelp. Funnet av den lettbeinte tonen kan forstås som en indikasjon på at Husenes har lyktes med denne tilpasningen. Dette gjenspeiles i det som på Husene kalles et ”klima for endring”.

Vi har videre hevdet at noe det som særpreger livet på Husene er at beboerne tilbys en rituell form for gjenopptak i en nykteristverden. Dette er også et resultat av den lettbeinte tonen. Det er imidlertid tvilsomt om denne omgangsformen hadde latt seg opprettholde om det bare hadde vært ”fagstillinger” på Husene. Det er lett å tenke seg at de profesjonelle hjelperne ville være for fokusert på endring, og at det indre liv på Husene hadde blitt så behandlingsrettet at de mest utslåtte beboerne søkte andre steder. Vi antyder i Del I at det er verneassistentene og ekstravaktene som sikrer motvekten i det ”formålsløse samværet”.

Arbeidsdeling mellom verneassistenter og fagstillinger?

Som alle velferdsinstitusjoner er Markus Thranes Hus og Dalsbergstien Hus fanget i spenningsfeltet mellom kontroll og omsorg. At fokuset er lagt på omsorgssiden, forandrer ikke dette faktum. Det er et åpent spørsmål når Husene eventuelt kan sies å ha tatt skrittet til å bli skadereduksjonstiltak. Den virksomheten som her er beskrevet, har en historie som ligger til dels langt tilbake i tid. Den begynner lenge før opprettelsen av ”seksjon for skadereduksjon” ble opprettet i Rusmiddeletaten. Man kan spørre om ikke mange av våre samtidige private hospitser også ville tilfredsstilt de fleste krav for å kunne kalle seg skadereduksjonstiltak?

Det virker likevel rimelig å anta at de private hospitser for det meste ligger langt mot kontrolliden i forholdet mellom kontroll og omsorg. De kan vel strengt talt heller ikke kalles velferdsinstitusjoner (selv om de selger tjenestene sine til sosialkontorene og dermed indirekte det offentlige).

Det er mye som kan tyde på at vekten som legges på omsorg på Husene, har blitt forsterket etter at det har kommet inn et sjikt med faglærte hjelpearbeidere. Uten at vi har studert dette spesielt, er det mye som tyder på at det har utviklet seg en slags arbeidsdeling mellom de forskjellige typer ansatte. Selv om alle har samme grunninstruks, har for eksempel verneassistentene hovedansvaret for resepsjonen og det daglige vedlikehold. Miljøterapeutene har delvis monopol på å være primær-/etasjekontakt. Dette innebærer at de får forskjellige former for kontakt med beboerne. Verneassistentene kommer kanskje oftere i slike situasjoner der de må si nei, komme med avvisninger av beboernes henvendelser. Alternativt kan man si at de ikke i samme grad som miljøterapeutene utvikler like tette relasjoner med beboerne, slik at avvisningene utgjør en større andel av deres historier sammen. Miljøterapeutene har derimot tette bånd til flere av beboerne, og ser i en viss grad ut til å være mer innstilt på å la individuelle hensyn være

avgjørende i spørsmål om hvordan man skal håndheve regler og regelbrudd. Det skulle ikke forbause oss mye om en studie av de ansattes behandling av beboere fordelte seg slik at verneassistentene tenderte til å være mer regelorientert, mens miljøterapeutene tenderte til å være med individorienterte.

Den sterkere vekten på omsorg vi mener å ha merket oss, kan således tyde på at kontakten med beboerne, relasjonene mellom enkelte ansatte og beboerne har blitt sterkere etter at fagstillingene ble opprettet.

Hvis det er slik at fagstillingene har medført en dreining mot mer omsorg, kan dette også innebære at forholdet mellom lavterskel og hjelp er blitt forskjøvet mot mer hjelp. Resultatet kan altså ha blitt mer omsorg og mindre lavterskel. Dilemmaet synes eksemplifisert i følgende hendelse:

Det er bare oss og B1 igjen på kjøkkenet. Vi spør hvordan det går med ungen. B1 sier at han nå går og snakker masse. Samtalen dør ut litt. Vi nevner en felles bekjent, han synes det er en kul person. P1 kommer inn og setter seg. Spør om B1 vil ha pølseskiver. B1 svarer ja.

- Skal du ha dem varma opp?

B1 drar på det, bekrefter igjen. P1 går bort til komfyren.

(...)

P1 begynner så vidt å rydde av bordet, mens vi snakker om et annet prosjekt. Jeg spør hva det er for noe.

- Det er for folk om ikke klarer å nyttiggjøre seg metadonprosjektet.

- Hm, sier vi. Det er en ting vi lurer på.

- Jeg også, sier B1.

- Hvorfor er det ikke noe tilsvarende prosjekt for folk på speed?

- Akkurat det var det jeg lurte på også. Jeg skulle til å si det, sier B1.

Vi sier at det er merkelig hvordan den store mengden av folk som bare bruker speed, holdes helt utenfor den medisinske oppfølgingen. P1 mener det er fordi det er så lett å behandle i det tradisjonelle behandlingsapparatet, og at det går an å kontakte DPS, og forklarer at det er sentre for poliklinisk psykiatri. Men at det viktigste er å kutte ned på forbruket selv.

B1 hevder han fikk vite at det stedet han ringte for å få hjelp, fortalte at de ikke hadde kompetanse på amfetaminmisbruk.

En samtale med P1 og B1 utvikler seg. B1 snakker om stresset med å få tak penger, og forteller om bruket sitt. Det er litt spesielt, for vi har aldri hørt B1 snakke om det på denne måten før. Han har aldri vist seg som en hjelpetrengende person tidligere. P1 spør om han har en diagnose på ADHD, B1 svarer at den eneste diagnosen han har er at han er "B1". Han mener det er lettere å tenke på å kutte når man slipper stresset. Han trenger "pepper" for 1-2-3 tusen pr dag. I noen perioder bruker han bare et kvart gram om dagen. Det er bare i fengsel han har klart å holde seg helt uten. Det gikk ti uker hevdet han, da han ble satt inn sist, til han klarte å komme seg opp av senga på egen hånd.

- Det beste du kan gjøre er å trappe deg ned selv, sier P1, og kontakte DPS eller et annet behandlingstilbud som er spesialisert på dette.

- Det jeg trenger er ikke botrening eller arbeidstrening. Jeg trenger å slippe stresset. Jeg er 40 år, jeg har ikke levd så lenge uten å lære å klare meg selv. Det er lettere å tenke på sånne ting når man ikke har stresset. Har ikke tid ellers.

Etter hvert glir samtalen over i B1s besøk hos tannlegen. Det var en pen tannlege, som også var flink. "Kjente ikke stikkene en gang, når hun satte bedøvelse. Merka ingenting. Flink, og så er hun pen." B1 snakker om at det

vanskelig å tygge, særlig når det er så mye snakking. Det er sant. Vi har aldri hørt B1 snakke så mye, og vi har kjent ham i mange år. B1 tømmer restene i søpla, setter fra seg tallerkenen og beveger seg mot døra. - Jeg tar kontakt med deg, sier B1 henvendt til P1 når han forlater kjøkkenet.

På mange måter representerer denne samtalen kjernen i Husenes virksomhet. Den ene oppretter en kontakt og oppnår en åpenhet hos beboeren, den andre bruker den til å dra med seg beboeren i retning av konstruktiv endring. Samtalen begynner med tilforlatelige temaer som felles kjente og hverdagslige spørsmål. Situasjonen tilsvarer med andre ord et ritual for å speile den andre som normal. Det er da også tilsynelatende en temmelig hverdagslig samtale som utspiller seg, en mange nyktre lesere vil kjenne seg igjen i. Situasjonen er kanskje et eksempel på "klima for endring" i miniatyr? P1 griper anledningen og gjør samtalen om til en endringsrettet hendelse. Her speiles B1 helt annerledes. Det legges vekt på hans eget ansvar, det sies at han ikke har en like vanskelig situasjon som heroinistene, det spørres etter diagnoser som kan forklare misbruket, og ikke minst sies det at han trenger psykiatrisk behandling for å komme ut av misbruket. Dette er uttalelser som, uansett hvor sanne de måtte være, speiler motparten som noe helt annet enn et normalt menneske.

Hendelsen rommer mange interessante detaljer. For eksempel nekter B1 å akseptere P1s definisjon av seg selv som syk (ADHD), og P1s definisjon av hva han trenger. B1 sier tydelig i fra at han er et selvstendig menneske som klarer seg selv. Det kommer fram at han har problemer med tennene, men han skal ikke ha "botrening" eller noe slikt. Samtidig lar han ikke P1s implisitte antakelse om dette ødelegge situasjonen. Han kunne for eksempel blitt fornærmet. Det gjøres ikke noe nummer av det, i stedet tar han i mot den utstrakte hånden, og avslutter samtalen med at han skal kontakte P1 om saken.

Det som skjer her er at et tilfeldig møte utvikler seg til en alvorlig samtale. En "gammel" beboer som personalet tidligere ikke har fått med på endringsrettede prosjekter, deltar med personlig synspunkter og til dels åpen frustrasjon. En av de ansatte overtar denne samtalen og bruker den til å få beboeren med på en handlingsrettet samtale om hans egen situasjon. Hvorvidt dette er rett overfor beboeren, skal være usagt. Kan hende var dette den anledningen der personalet fikk "stukket hull" på hans benektelse av vanskelighetene i sin egen situasjon? Det kan også være at den ansattes inngrep i samtalen opplevdes som et overgrep. Resultatet var under alle omstendigheter at de kom til en slags avtale om å arbeide videre med beboerens situasjon. Det kan naturligvis være noe beboeren følte seg presset til i den aktuelle situasjonen. Samtidig kan det ha ført til at beboeren fikk gjort noe med livet sitt. Hendelsen viser ambivalensen til og spenningsfeltet de ansatte de opererer i. Det er ikke bare vanskelig å si hva som er riktig å gjøre i denne situasjonen, det er også vanskelig å lage regler (retningslinjer) for hvordan man skal oppføre seg overfor beboerne helt generelt. Hva vil det si å være "faglig" i dette spenningsfeltet?

Det er stadig diskusjoner om skadereduksjon og det arbeid som gjøres på Husene kan kalles faglighet. Her er en i en fagstilling som reflekterer over virksomheten.

Faglighet er alt som er gjennomtenkt, som tjener som en hensikt til noe. Jeg har alltid på forhånd en tanke i hodet om hva et møte eller en samtale skal føre til. Ingenting er tilfeldig, det er planlagt. Det meste kan sees som et ledd i en prosess. Relasjonen er viktig. Jeg ønsker å følge beboerne jeg er primærkontakt for gjennom hele prosessen, helt til de er ute av døra. Jeg bruker mye pedagogikk og menneskelighet, noen ganger kobler jeg dette opp mot teorien.

En annen ansatt uttalte følgende:

Det er mye faglighet på Huset, men det forekommer også det motsatte. Ingen i personalet er udyktige eller mangler faglighet i sitt arbeid – hvis det hadde vært tilfelle, ville de ha mistet jobben. Jeg mener at et humanistisk tankesyn er grunnlaget for alt arbeid med mennesker. Det er viktig å se de små tingene, i det hele tatt å se folk. Dette kan gjøres ved å hilse, spørre hvordan vedkommende har det eller komme med en kommentar, enten fleip eller noe man har snakket om tidligere. Det viktigste er at vedkommende føler seg sett, at han ikke blir ignorert og føler seg ubetydelig/usynlig. Det er viktig at beboeren føler seg tatt på alvor.

Uttalelsene viser at selv de små, tilsynelatende ubetydelige, tingene som sies eller gjøres som oftest har en hensikt. Personalet er bevisst sin opptreden i møte med beboere. Dette gjelder trolig spesielt i de formelle settingene, og er kanskje ekstra viktig i rollen som primærkontakt. Mye tyder imidlertid på at ikke alle i personalet er like bevisst sin opptreden. Flere har også uttrykt skepsis til fagliggjøringen av Huset. Men uttalelsene gjenspeiler nok en endringsrettethet som kan forandre Husenes karakter dersom det ikke veies opp av tilsvarende mangel på ”pedagogikk” og utviklende samtaleteknikker.

Vi hevder det er et paradoks i det å formulere en egen faglighet for lavterskelinstitusjoner. Den lettbenete tonen er et produkt av at beboere og ansatte omgås uten å skulle noe bestemt. Det å planlegge slik omgang eller omgås planlagt uplanlagt blir lett kunstig. Instrumentell handling oppleves veldig forskjellig fra planløs handling uansett hvor faglig den måtte være. Det er således slik at faglighet på dette området lett kan bli et problem. Konklusjonen blir da at det bør være grenser for hvor mye faglighet man skal føre inn i arbeidet på Husene, for at balansegangen ikke skal forrykkes.

METODISKE REFLEKSJONER

I dette kapitlet presenterer vi vårt metodiske opplegg litt mer detaljert enn i kapittel 2 i Del I.

Under feltarbeidet har vi hele tiden forsøkt å være åpne og ha tett samarbeid med beboere og personale på Husene. Før prosjektets oppstart ble det gitt informasjon til begge parter. Prosjektbeskrivelsen ble lagt ut til gjennomlesning, og vi deltok på flere personalmøter og seminarer hvor vi informerte om prosjektet og at vi kom til å ferdes på Husene i en bestemt periode. Beboerne ble informert om prosjektet på husmøter, referater fra disse som har ble lagt ut til den enkelte, plakater og ved at vi snakket med beboere vi møtte underveis. Det var tidvis vanskelig å beskrive den rolle vi skulle ha på Husene, men vi forsøkte å gjøre dette så klart som overhodet mulig for begge parter. Vi fortalte at vi skulle være til stede for å se hva som skjer på Husene og for å beskrive forholdet mellom personalet og beboere. Vi la spesielt vekt på taushetsplikten og at denne også gjaldt overfor personalet, vår nøytralitet, samt anonymisering av materiale.

I startfasen var det viktig for oss å markere avstand til personalet. I og med at vi begge hadde arbeidet ved et av Husene, tenkte vi dette kunne føre til at vi fikk begrenset innsikt i beboernes opplevelser. Ved ikke å være en del av personalgruppene håpet vi å få et bedre innblikk i beboernes hverdag og dermed tydeligere kunne få frem deres synspunkter. Dette skulle vise seg å bli vanskeligere enn vi hadde trodd. Vi informerte både beboere og personale om at vi ønsket å bli behandlet på lik linje med beboerne. Vi deltok ikke i noen som helst form for praktisk arbeid på Husene. Vi ønsket å betale for kaffe og annen varm drikke, og vi hadde heller ikke nøkler til rom eller fellesarealer slik at vi måtte be om å bli låst inn på samme måte som beboerne. Til å begynne med var vi også svært bevisste på ikke å oppholde oss inne i resepsjonene og på kontorene. Vi deltok heller ikke på personalmøter og personallunsjer. Dette var bevisste valg for å markere en avstand til personalet. Vi tilbrakte mye tid i fellesarealene, spesielt under måltider og i tv-stuene generelt. I og med at beboerne ikke har noen praktiske oppgaver på Husene, bar samværet preg av at vi satt sammen og så på tv, pratet og røykte.

Dette skulle vise seg ikke å være nok. Først og fremst skyldtes dette vårt kjennskap til Husene, samt at vi kjente de fleste av de ansatte og mange av beboerne. Flere i personalet hadde, naturlig nok, vansker med å se på oss som utenforstående. Noen syntes det var unaturlig, kanskje også unødvendig, å skulle låse opp dører for oss og å kreve betaling for drikke. Andre diskuterte bestemte hendelser med oss som om vi fortsatt var en del av personalgruppen. Flere ba oss også om å utføre arbeidsoppgaver, f.eks. rydde etter måltider eller passe resepsjonen. Ved et par anledninger forsvant personalet og tok det nærmest for gitt at vi skulle utføre deres arbeidsoppgaver. Dette skyldtes sikkert rene forglemmelser, og det er også forståelig at forvirring rundt våre roller kunne oppstå. Ikke bare skulle vi sees på som utenforstående i stedet for kolleger, men vi vekslet også mellom det å være tilskuer, tilhører og samtalepartner.

For beboerne var dette kanskje enda vanskeligere, spesielt for de som hadde bodd lenge på Husene og som vi på allerede hadde opparbeidet en relasjon til. Mange henvendte seg til oss for å få hjelp til praktiske oppgaver, det være seg nytt sengetøy, opplåsing av dører, påfyll av mat og drikke under måltidene og sårstell. Andre tok kontakt fordi de hadde klager, behov for noen å snakke med eller ønsket bistand til å skrive søknader. Naturlig nok virket det uforståelig at vi, som tidligere primærkontakt og miljøarbeidere, ikke lenger kunne bistå beboerne i samme grad som tidligere. I slike tilfeller minnet vi om vår nye rolle og henviste til personalet. Etter hvert ble de fleste beboerne innforstått med dette.

Wadel (1991:58) beskriver dette som ”pendling mellom roller og informanter”. Repstad beskriver dette slik:

”Hvis rollen er slik utformet at det rettes motstridende normer og forventninger til hva rolleinnhaveren skal gjøre, foreligger det en rollekonflikt. Rollekonflikter har ofte sitt utspring i dette at rollen er vendt mot ulike grupper, og at disse har ulike forventninger til rolleinnhaveren... Vi snakker også om rollekonflikt når samme individ innehar to eller flere roller som er vanskelig å forene” (Repstad 1992: 76).

Det var, som tidligere nevnt, vanskelig for beboere og personal, ikke minst oss selv, å se på oss som noe annet enn ansatte. Tidvis følte vi at vår tidligere rolle kom i konflikt med forskerrollen, og at andres forventninger til hvordan vi skulle utføre feltarbeidet ikke alltid var i samsvar våre egne oppfatninger. Som følelsesmessig engasjerte, med en relasjon til mange av både beboere og personal, følte det ofte unaturlig ikke å være på ”tilbudssiden”. At dette ikke alltid var like vellykket heller, fremgår av flere hendelser. Det var dessuten frustrerende ikke å kunne ta del i diskusjoner og være med på avgjørelser, og det var vanskelig å ikke å skulle ta del i de vanlige arbeidsoppgavene. Enkelte oppfattet det kanskje også som vrangvilje og latskap, men dette var altså et bevisst valg for å markere at vi var utenforstående.

Etter som vi oppdaget at vi likevel ofte ble sett på som en del av personalet, i hvert fall ikke som en del av beboergruppa, valgte vi å tone ned disse markeringene. Vi oppholdt oss mer i resepsjonsområdet og var med på noen møter og lunsjer sammen med personalet. Dette syntes ikke å ha noen innvirkning på vår rolle eller vår relasjon til beboerne, men enkelte ansatte ga uttrykk for at de følte seg mer inkludert etter dette. Kanskje overdramatiserte vi vårt behov for å skape avstand, men bevissthet rundt dette kan også ha medført en riktigere balansegang mellom det Repstad (1987) beskriver som nærhet og distanse.

Etter observasjonsperioden satte vi oss ned for å se hva vi hadde funnet. Feltnotater i stikkordsform ble omgjort til fullstendige setninger og hendelser, mest mulig detaljert. Materialet ble sortert etter forskjellige kriterier, og hendelsene fremsto temmelig kaotisk. I første omgang ble dataene samordnet etter den datoen de var innhentet, deretter innunder hvilke arenaer de var hentet fra. Disse arenaene ble igjen vurdert som formelle eller uformelle settinger. Etter

renskrivning og samordning av data, har vi gått igjennom og diskutert de funn vi har gjort. Resultatet foreligger altså i disse rapportene.

”Tilstedeværende observasjon”

Vi syntes selv vi var oppfinnsomme og kreative i vår bruk av begrepet ”tilstedeværende observasjon”. Tilstedeværende observasjon er en variant av det som kalles ”deltakende observasjon”, som er et vanlig synonym for ”feltarbeid”. Feltarbeidet er en samfunnsvitenskapelig metode som først og fremst er knyttet til antropologien som fag. Feltarbeid har tradisjonelt vært utført i andre kulturer, det er folk som er *annerledes* enn oss som har vært gjenstand for granskning (Howell og Melhuus 1996). Det ligger mye i denne tradisjonen, blant annet en imperialistisk dominans. ”Antropologiens vugge”, er knyttet til de europeiske stormakters erobring av resten av verden. Koloniseringen ble fulgt av studier av de fremmede kulturer, gjerne betraktet som ”primitive samfunn”. Disse studiene fikk igjen betydning for videre undertrykkelse av de lokale befolkningene (ibid).

Å granske seg selv på samme måten innebærer således et radikalt brudd i antropologiens historie. Studier av ”komplekse samfunn”, og studier av vår egen kultur, her i Norge, er nå en godt innarbeidet del av den antropologiske fagtradisjon, med blant annet egne metodiske tilnæringer. Den mest kjente av dem er ”Feltarbeid i egen kultur” av Cato Wadel (1991). Det er vanskelig nok å sette seg selv i posisjon til å forstå andre samfunn, forskjellige fra våre egne på de fleste områder. Man risikerer enten å bedømme disse etter egne standarder, og dermed fordømme dem, eller å betrakte den helt på egne premisser, og dermed ikke klare å gjøre studien allment interessant. Det siste kalles gjerne å ”go native”. Dette stiller seg annerledes i Wadels bok. Her skal man stille seg utenfor sin *egen* kultur. Å gjøre dette er ut fra gjengse vitenskapsteoretiske betraktninger umulig. Feltarbeidet forutsatte det motsatte, at gjenstanden for undersøkelsen var så fremmed, at den var nesten umulig å fange, man måtte hvert fall tilbringe måneder og år i deres miljø for å kunne gjøre seg enkle håp i så måte. I Wadels tilfelle er objektet så kjent, at det ut fra hermeneutiske og fenomenologiske betraktninger er vanskelig å se med tilstrekkelig distanse. De kulturelle og/eller blinde flekker vil stå i veien for en skikkelig analyse. Det stiller således enda strengere krav for at man ikke skal ”go native”. Man er jo innfødt fra før!

Hvis dette er vanskeligheter forbundet med studier av ”egen kultur”, kan man tenke seg at disse blir ytterligere forsterket når man skal studere sin egen arbeidsplass.

Vi har villet unngå utelukkende å basere oss på våre egne erfaringer. I et forsøk på å se oss selv utenfra, har vi valgt å observere hendelser på Husene. Videre har tanken vært å reflektere over disse i forhold til de forskjellige tilbudene som ytes. Vi har derfor forsøkt å ”se oss selv utenfra” ved hjelp av ”tilstedeværende observasjon”. Vi har villet unngå termen ”deltagende” for å ikke gi inntrykk av at vi deltar på noen av sidene av møtet (vi er ikke beboere og har dessuten forsøkt å distansere oss fra personalet).

Tilstedeværende observasjon er en kunnskapskilde med mange metodiske svakheter, spesielt gjelder dette spørsmålet om distanse til det som skal studeres. Spørsmålet om distanse blir ikke mindre i dette tilfellet, siden vi har arbeidet ved et av Husene og kjenner det andre fra før. Hovedårsaken til at vi likevel har valgt denne fremgangsmåten er mangel på bedre alternativer. Prosjektperioden var satt til seks måneder, og vi oppholdt oss på Husene i omtrent to av disse. Vi pretenderer ikke et større presisjonsnivå i observasjonene enn hva det er grunnlag for, samtidig som vi ønsker å ha et sikrere grunnlag for presentasjonene enn det vi ellers kunne fått ved utelukkende å bruke egne erfaringer. Observasjonene er supplert med skriftlig kildemateriale, samt uformelle samtaler med beboere og ansatte.

Da det metodiske opplegget ble presentert for de ansatte på Husene fikk vi flere ganger, litt muntert, høre spørsmålet om vi skulle gjøre som i den aktuelle filmen "Salmer fra kjøkkenet". Ingen av oss hadde sett filmen da, men det er et meget treffende spørsmål. Vi følte oss til tider like naturlig til stede som de registratorene på de forstørrede barnestolene i hjørnet av lokalet, særlig i begynnelsen. Som i filmen, modererte vi nøytralitetsidealet underveis, mens både beboere og ansatte etter hvert aksepterte vår tilstedeværelse (i varierende grad, - det må sies). Samtidig er sammenligningen med "Salmer..." litt misvisende, for selv om vi forsøkte å distansere oss fra vår egen rotfesting i personalet, hadde vi aldri noen pretensjoner om noen objektiv status, slik det temmelig absurd gjøres i filmen. Filmen er i det hele tatt en glimrende kommentar til det vitenskapelige verdensbilde og ideal, slik dette fremsto, og i noen tilfeller står, der man forutsetter at den som observerer et annet menneske, kan gjøre dette fullstendig uten interesse for dette vedkommende. Tittelen antyder at den vitenskapelige datainnsamling best fanges med et poetisk språk ("salmer"). Det ligger nok en visdom her, som langt overstiger det man kan formidle i et metodekapittel.

Å forske på egen arbeidsplass

Det er både fordeler og ulemper med å studere sin egen arbeidsplass. Noen av fordelene er tematisert i Del I. Det handler først og fremst om kjenne rutiner og "verden", - i dette tilfellet hvordan beboerne vanligvis oppfører seg og deres sjargong. Dette kan fungere som en garanti mot fordreininger eller som kilde til korreks for pyntede fremstillinger. Vi har lagt vekt på å ikke gjengi et glansbilde. Samtidig innebærer dette at man står i fare for å gjengi fordreide forestillinger selv, slik de eventuelt er befestet internt i personalgruppene.

Innhenting av relevant og korrekt skriftlig materiale er tidkrevende og vi har også opplevd at det kan være vanskelig. Som ansatte i samme etat som er gjenstand for feltarbeidet, har det sannsynligvis likevel vært enklere for oss enn andre utenforstående å vite hvor man skal henvende seg i forhold til dette og i forhold til å vite hvem som innehar kompetanse på de ulike områder.

Men forskning på egen virksomhet innebærer også flere begrensninger. Rugkåsa og Trædal Thorsen (2003) skriver at det innen de norske antropologiske kretser har pågått en diskusjon om hvorvidt ”det er metodisk mulig å utføre godt antropologisk feltarbeid i ens eget samfunn” (2003:12). Noen mener at dette er vanskelig, fordi det er i møte med ”fjerne” kulturer man ser det unike. Den andre siden mener at man også i eget samfunn kan bidra med nye, kanskje også overraskende perspektiver. Det heter videre:

”Studier av kultur i eget samfunn kan bidra til en problematisering av nettopp det kjente, det vi tar for gitt, og kan slik åpne for en bedre forståelse av vårt eget samfunn” (Rugkåsa og Trædal Thorsen 2003:13).

Det er vanskelig å se seg selv og sin virksomhet utenfra. Man er i vante omgivelser og så tett på begivenhetene at det kan være vanskelig å se helheten. Samtidig vil man lett kunne overse små detaljer fordi disse er så kjente og selvfølgelig. Dette har vi også sett i vårt materiale. Til å begynne med noterte vi langt flere såkalt ”negative” hendelser enn ”positive”. Dette var noe vi undret oss over, fordi vårt totale inntrykk var langt mer positivt. Årsaken lå trolig i at avvísninger og negative hendelser ofte var mer synlige enn positive, fordi samtalerne var mer høylytte og varte lengre. Å sette grenser syntes å være mer ressurskrevende enn å imøtekomme en forespørsel. Eksempelvis ble flere beboere sinte når de ikke fikk låne telefonen, og diskusjonen med den ansatte ble tydelig for oss som observatører. Derimot var det nærmest ikke merkbart når en ansatt samtykket til å låne ut telefonen eller hentet rent sengetøy. Henvendelsen ble da gjerne bare besvart med ”ja, et øyeblikk”, og i løpet av sekunder var hendelsen over. Det var liksom ikke noe å skrive om. Etter hvert kom dette mer i fokus, og det var nettopp den ”lettbenete” tonen som skulle bli vårt viktigste funn.

Samtidig kan det være at vi i vår iver etter å ikke tegne glansbilder av Husene, har fokusert på det motsatte. Under alle omstendigheter har møtet med våre egne observasjoner fått oss til å se på samspillet mellom beboere og ansatte på en litt annen måte. Forhåpentlig innebærer dette en nyansering, som også er formidlet i teksten.

Egne følelser og meninger, fordommer i positiv og negativ forstand, vil lett påvirke tolkning og analyser av data. Vi har forsøkt å være bevisste i forhold til dette, det er likevel usannsynlig at vi har klart å være helt nøytrale. Det er heller ikke sikkert at vi til enhver tid har fått relevante og riktige opplysninger. Repstad (1993) påpeker at man som underordnet kan bli avvist som brysom, spesielt hvis man må krysse avdelingsgrenser og hierarkiske nivåer. For oss er dette et ukjent fenomen. Vi har blitt tatt godt i mot på Husene, av så vel ledelser som det resterende personale. Enkelte har utvist en viss skepsis overfor oss, og det har også forekommet heftige diskusjoner, men samtlige har vært velvillige til å gi både informasjon og av sin tid.

Det kan også være at både feltarbeider og intervjuobjekt antar at den andre parten har mer kunnskap enn hva som er tilfelle. Kanskje tør man ikke å innrømme sin egen uvitenhet fordi man som kollega føler at man skulle inneha denne kompetansen (Repstad 1993:355-358). Dette gjelder begge veier. Ved å

anta at man forstår hverandre, utelater man nødvendige spørsmål, og viktig informasjon kan gå tapt, og i verste fall blir dataene ukorrekte. Sist, men ikke minst, kan det være "vanskelig å skrive sannheten" (Repstad 1993: 357). Mange er redde for å skrive om negative sider ved egen virksomhet, spesielt når man, som i vårt tilfelle, skal tilbake til sin gamle arbeidsplass i den virksomheten som har vært gjenstand for feltarbeidet. Det er lett å fortolke data slik at virkeligheten fremstår som mer glamorøs enn hva den egentlig er. På den annen side kan denne bevisstheten medføre at man bli for kritisk ved at man er redd for å fremstå som partisk, for dermed ikke å bli tatt seriøst som forsker. Ved å kjenne til den virksomhet man forsker på, har man også kjennskap til sider som ikke en utenforstående forsker ville ha tilgang til. Dette kan rettferdiggjøre det bildet som tegnes, men det kan også være at irrelevant "grums" trekkes frem, spesielt hvis man ikke føler lojalitet overfor virksomheten.

Vi noterer for øvrig at andre enn oss har studert egne arbeidsplasser. Basberg (1999) foretok en undersøkelse på Bredtveit Fengsel, der hun tidligere hadde arbeidet. Sørhaugs avhandling "Ansatte og innsatte" er også basert på en studie av forfatterens tidligere arbeidsplass (Sørhaug 1982). Det samme gjelder for Skatvedt (2001) som studerte en behandlingsinstitusjon for stoffmisbrukere. Til en viss grad gjelder dette også Thelanders studie av Hasselakollektivet på 70-tallet (Thelander 1979). Hennes bok har på mange måter utgjort et ideal for vår studie.

LITTERATUR

- Basberg, Cecilie (1999): **Omsorg i fengsel?** Pax forlag.
- Dalsbergstien Hus (2003b): **Rutiner Dalsbergstien Hus.**
- Evsjen, Reidunn, Tone Øiern og Knut Boe Kielland (2004): **Dobbelt opp. Om psykiske lidelser og rusmisbruk.** Universitetsforlaget Oslo.
- Freud, Sigmund (1994): **Vitsen og dens forhold til det ubevisste.** Pax-palimpsest, Oslo.
- Frøystad, Kathinka (2003): **Forestillinger om det 'ordentlige' feltarbeidet og dets umulighet i Norge.** I Rugkåsa, Marianne og Kari Trædal Thorsen (red.): Nære steder, nye rom. utfordringer i antropologiske studier i Norge. Gyldendal, Oslo.
- Hart, Arne (2001): **Hospits Central.** Hart Book, Drøbak.
- Howell, Signe og Marit Melhuus (1996): **Innledning.** I Howell, Signe og Marit Melhuus (red): Fjern og Nær. Gyldendal.
- Johansen, Nicolay B og Hanne Myhre (2005): **Skadereduksjon i praksis – Del I. Kompetansesenteret, Rusmiddeletaten i Oslo.**
- Lundberg, Aino og Gro Thoresen (1993): **Bak Mytene.** Therese gate hybelhus og akuttinstitusjon for kvinner.
- Repstad, Pål (1987): **Mellom nærhet og distanse.** Universitetsforlaget, Oslo.
- Repstad, Pål (1992): **Sosiologiske perspektiver på helse- og sosialinstitusjoner.** Tano.
- Repstad, Pål (red.) (1993): **Dugnadsånd og forsvarsverker. Tverretattlig samarbeid i teori og praksis.** Tano.
- Rugkåsa, Marianne og Kari Trædal Thorsen (2003): **Utfordringer i antropologiske studier i Norge.** I Rugkåsa, Marianne og Kari Trædal Thorsen (red.): Nære steder, nye rom. Utfordringer i antropologiske studier i Norge. Gyldendal, Oslo.
- Skatvedt, Astrid (2001): **Fortellinger om kjærlighet. Om kommunikasjon mellom ansatte og klienter på en Hus for stoffmisbrukere.** Hoveds fagsoppgave i sosiologi, februar 2001. Cand. Polit.1992. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi. Universitetet i Oslo.
- Stortingsmelding nr. 34 1996-97. **Resultater og erfaringer fra regjeringens handlingsplaner for funksjonshemmede og veien videre.**
- Sørhaug, Hans Chr. (1982): **Ansatte og Innsatte på et Psykiatrisk Sykehus.** Oslo Occasional Papers in Anthropology. Department of Social Anthropology, University of Oslo.
- Sørhaug, Tian (1996): **Tykke og tynne beskrivelser.** I Sørhaug, Tian: Fornuftens Fantasier. Universitetsforlaget Oslo.

Thelander, Anna (1979): **Hasselakollektivet. En rapport om vårdinnehåll och vårdideologi på ett hem för unga narkomaner.** Bokförlaget Prisma, Stockholm.

Wadel, Cato (1991): **Feltarbeid i egen kultur.** Flekkefjord: Seek A/S.

Wallin Weihe, Hans-Jørgen (1999): **Rusmidler og språk. En oppslagsbok.** Universitetsforlaget, Oslo.